

INGET ATT VÄNTA PÅ

HANDBOK FÖR VÅLDSFÖREBYGGANDE ARBETE

JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHETEN

Jämställdhetsmyndigheten ska säkerställa att regeringens jämställdhetspolitiska prioriteringar får genomslag genom att samordna, följa upp och på olika sätt ge stöd inom jämställdhetens områden. I myndighetens uppdrag ingår att främja utvecklingen av förebyggande insatser mot mäns våld mot kvinnor inkluderat våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, samt prostitution och människohandel. I myndighetens uppdrag ingår också att främja ett systematiskt, sammanhållet och effektivt genomförande av jämställdhetspolitiken på alla nivåer i samhället, såväl nationellt som regionalt och lokalt, liksom att stödja statliga myndigheter i deras arbete med jämställdhetsintegrering.

MÄN – FÖR JÄMSTÄLLDHET, MOT VÅLD

Riksorganisationen MÄN är en feministisk, partipolitiskt obunden medlemsorganisation som startade 1993 för att engagera män mot mäns våld mot kvinnor. MÄN är en rörelse med en vision om en jämställd värld utan våld som välkomnar medlemmar och aktivister av alla kön. Organisationen utgör en plattform för mäns och killars engagemang i jämställdhetsfrågor där män är med och förändrar och förändras tillsammans med andra. MÄN är också ett kunskapscentrum för frågor kring maskuliniteter, våld och våldsprevention, och utvecklar kunskap och metoder för ett långsiktigt och systematiskt våldsförebyggande arbete med genusperspektiv.

UNIZON

Unizon samlar över 140 kvinnojourer, tjejjourer, ungdomsjourer och jourer mot sexuella övergrepp. Den gemensamma visionen är ett jämställt samhälle fritt från våld. Jourerna stöttar, skyddar, förebygger och påverkar utifrån en kunskap om våld, genus och makt.

INNEHÅLL

Förord: Tillsammans kan vi förebygga våld	06
Om handboken	08
Först, några utgångspunkter	14
Kan vi minska våldet med 90 procent på 34 år?	24
Steg 1: Initiera samverkan	26
Våldsförebyggande arbete kräver samverkan.....	27
Insatser behövs på flera arenor samtidigt.....	27
Förskola och skola – ett nav för våldsförebyggande arbete med barn och unga.....	28
Samverkan i större och mindre skala.....	30
Intervju: Delat ansvar och starka team	32
Säkerställ mandat och resurser för utvecklingsarbetet.....	36
Integrera arbetet i ordinarie strukturer.....	37
Organisera styrkedja och operativt utförande.....	38
Utveckla en gemensam våldspreventiv vision.....	39
Intervju: Hur gör vi Gävle tryggare?	40
Klargör organisationernas förutsättningar.....	44
Säkerställ samverkan och intern beredskap också när våldet är ett faktum.....	45
Checklista.....	48
Steg 2: Beskriv våld som problem	50
Definiera vilket våld som ska kartläggas.....	52
Utgå från en sammanhållen våldsförståelse.....	54
Utgå från befintlig statistik.....	58
Utforma egna enkätundersökningar för att komplettera bilden.....	64
Intervju: Uppsala fick svar om hedersförtryck och kraft att förbättra sitt arbete	66
Fördjupa kartläggningen genom dialoger och behovsinventering.....	68
Intervju: Ungt ledarskap för samhällsförändring	70
Ta del av resultatet från öppna jämförelser.....	72
Uppskatta våldets konsekvenser och kostnader.....	73
Definiera vilket våld som ska prioriteras.....	75
Återkoppla resultat av er problembeskrivning och förankra förslag till prioriteringar.....	75
Checklista.....	76

Steg 3: Identifiera förändringsfaktorer	78
Utforska våldets orsaker utifrån den socio-ekologiska modellen	80
Identifiera förändringsfaktorer för olika typer av våld	82
Intervju: Faktorer för förändring	87
Fördjupa er kunskap om samband mellan våld och genus	95
Utgå från genus som förändringsfaktor	98
Utgå från åskådarrollen som förändringsfaktor	102
Utgå från förebilder som förändringsfaktor	103
Återkoppla och förankra	104
Checklista	105
Steg 4: Utveckla insatser	106
Intervju: Börja tidigt, tänk brett	108
Grundläggande nivå – utveckla det ni redan gör så att det fungerar bättre	112
Ta avstamp i modeller för evidensbaserad praktik	112
Tydliggör hur förändringen ska genomföras i praktiken	115
Ta stöd av experter kring forskning, utveckling och innovation	118
Intervju: Samverkan mellan civilsamhälle och kommun	120
Avancerad nivå – utveckla det som redan finns och fungerar	122
Ta del av internationella exempel på våldsförebyggande metoder med goda resultat	122
Att överföra en metod till Sverige	126
Forskningsnivå – utveckla något nytt så att det fungerar	128
Förändringsmodellens relation till handbokens fem steg	128
Återför och förankra era förslag på våldsförebyggande insatser	129
Checklista	130
Steg 5: Implementera, följ upp och sprid	132
Integrera våldspreventiva mål och aktiviteter i befintliga styrdokument	135
Intervju: Vikten av att tala samma språk	136
Utgå från kunskap om implementering	140
Utveckla former för att följa upp och utvärdera arbetet	142
Uppföljning	142
Utvärdering	143
Intervju: Från ord till handling	144
Förankra mål och aktiviteter, och återför resultat av uppföljning och utvärdering	150
Sprid erfarenheter och resultat både internt och externt	150
Checklista	151
Till sist, lite fördjupning	154

TILLSAMMANS KAN VI FÖREBYGGA VÅLD

För att nå det övergripande jämställdhetspolitiska målet om att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv behöver det våldsförebyggande arbetet prioriteras. Världshälsoorganisationen (WHO) definierar våld som ett omfattande folkhälsoproblem, och Sverige är inget undantag. Forskning och erfarenhet visar att våldets konsekvenser i form av mänskligt lidande och samhällskostnader är gigantiska. Både globalt och nationellt står män för merparten av det våld som utövas både mot män, kvinnor och icke-binära. Detta synliggjordes med stor kraft under hashtaggen #metoo där kvinnor och flickor världen över vittnade om erfarenheter av mäns sexuella trakasserier, övergrepp och andra grova våldsbrott.

WHO lyfter fram strategier som syftar till att främja jämställdhet och förändra normer som stödjer våld som betydelsefullt för ett effektivt våldsförebyggande arbete. Att män står för merparten av våldet betyder inte att män av naturen är mer våldsamma eller att alla män utövar våld. Det innebär däremot att män har ett stort ansvar att delta i förändringen av destruktiva maskulinitetsnormer. Genom det våldsförebyggande arbetet vill vi bryta kopplingen mellan män och våld. Våld kan ibland framstå som oundvikligt, men cirkeln kan brytas. Våld kan förebyggas. Begränsande våldsamma normer kan förändras.

Samtidigt finns inga enkla svar på hur våld uppstår eller varför individer väljer att använda våld. Arbetet mot våld måste därför ta hänsyn till att människor påverkas av individuella förutsättningar, relationer till andra människor, sin närmiljö och samhället i stort. Att jobba våldsförebyggande kräver samarbete och att flera olika perspektiv och kunskapstraditioner länkas samman till en helhet, med en gemensam vision om att våldet ska upphöra. Med denna utgångspunkt påbörjade MÄN, Unizon och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) ett samarbete. Samarbetet

ledde bland annat till utarbetandet av denna handbok 2015, och som sedan dess tryckts i över 10 000 exemplar.

När vi nu tar nästa steg har Jämställdhetsmyndigheten tagit över de regeringsuppdrag som MUCF tidigare hade, inklusive arbetet med att förvalta och utveckla denna handbok i samverkan. Visionen om ett jämställt samhälle fritt från våld består.

Regeringens tioåriga nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor verkar för en omorientering – från ett reaktivt till ett proaktivt förhållningssätt. Ett utökat och verkningfullt våldsförebyggande arbete mot våld ska nå alla grupper i samhället och utvecklas på flera arenor. Ett systematiskt och kunskapsbaserat arbete för att förebygga mäns våld mot kvinnor är inte en valmöjlighet, det är en nödvändighet. Kunskapen och viljan finns och det upptäcker vi när vi börjar prata med varandra över professionsgränserna.

I det fortsatta arbetet behöver vi vara fler som bidrar. Det kräver modiga, uthålliga ledare och medarbetare som vågar pröva nya vägar i såväl staten, som i kommunerna och inom civilsamhället. Denna bok är ett bidrag till att göra det förebyggande arbetet möjligt och hållbart över lång tid. Tidiga insatser är en förutsättning för att vända utvecklingen. Det finns inget att vänta på.

Lena Ag
Generaldirektör
Jämställdhets-
myndigheten

Alán Ali
Ordförande MÄN

Zandra Kanakaris
Förbundsordförande
Unizon

OM HANDBOKEN

Handboken är till för att skapa förståelse för och möjliggöra utveckling av en evidensbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv i Sverige. Den utgår från fem steg för förändring, som bygger på folkhälsomodeller från WHO:s utvecklingsarbete av våldsprevention.¹ Handboken beskriver hur ett våldsförebyggande arbete kan bedrivas samordnat, systematiskt och kunskapsbaserat. Fokus ligger på att långsiktigt förebygga olika former av mäns våld mot kvinnor, såsom våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Handboken är tänkt att vara tillämpbar både i storskaliga våldsförebyggande satsningar som berör flera verksamheter och i mer avgränsade insatser inom en specifik verksamhet.

I handboken hittar ni texter, exempel och checklistor som kan vara ett konkret stöd i ett våldsförebyggande utvecklingsarbete. Ett avslutande kapitel fördjupar betydelsen av en sammanhängande förståelse av våld som ett jämställdhetsproblem, ger exempel på internationella överenskommelser och lagstiftning med särskild relevans för det våldsförebyggande arbetet samt sammanställer rekommenderad läsning.

Handboken kan läsas från pärm till pärm eller användas som en uppslagsbok, då stegen kanske inte stämmer helt överens med var ni är i er process.

Handboken berör framför allt frågor som:

- ◆ Hur kan ett våldsförebyggande arbete integreras i befintliga strukturer med mandat och resurser för ett långsiktigt hållbart utvecklingsarbete?
- ◆ Hur kan våld beskrivas och behov identifieras så att det motiverar till förebyggande satsningar, blir möjligt att göra avvägda prioriteringar och att utvärdera om önskvärda resultat uppnåtts?

¹ Folkhälsomodellens steg är

vanligtvis fyra och formuleras som

- 1) definiera problemet
- 2) identifiera risk- och skyddsfaktorer
- 3) utveckla och utvärdera interventioner
- 4) implementera.

WHO (2004) *Preventing violence:*

A guide to implementing the recommendations of the World report on violence and health. Geneva: World Health Organization

Vi har med bas i WHO:s arbete lagt till ett första steg – Getting started

WHO (2010) *Preventing intimate*

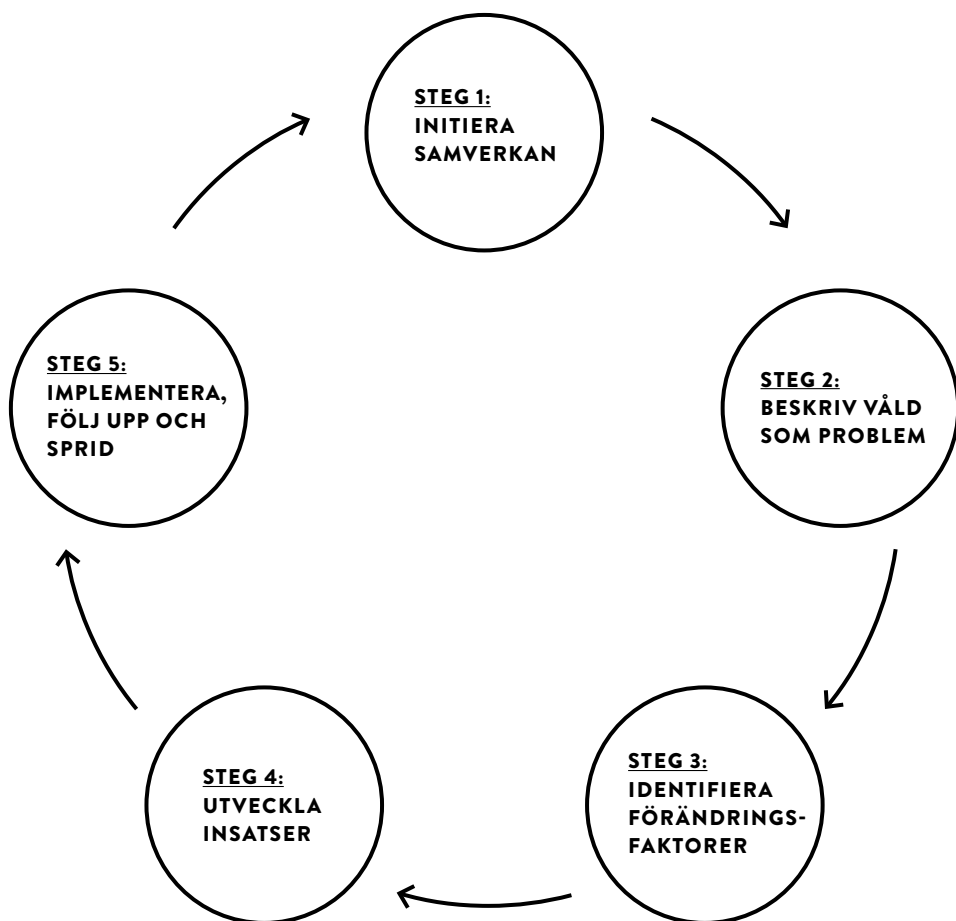
partner and sexual violence against women: Taking action and generating evidence. Geneva: World Health Organization and London School of Hygiene and Tropical Medicine

- ◆ Hur kan det våldsförebyggande arbetet utgå från en genus- och problemanalys som säkerställer att insatser utvecklas och genomförs baserat på kunskap om faktorer som går att förändra?
- ◆ Hur kan en evidensbaserad våldsförebyggande praktik utvecklas med stöd av såväl erfarenhetsbaserad som vetenskaplig kunskap?
- ◆ Hur uppnås en långsiktigt hållbar implementering av arbetssätt och metoder som ger önskvärda resultat?

VEM ÄR HANDBOKEN TILL FÖR?

Handboken är i första hand skriven för er som arbetar inom länsstyrelse, i kommun, region eller inom civilsamhället med strategiska utvecklingsuppdrag som inkluderar våldsförebyggande arbete. Men även ni som arbetar direkt med barn och unga och ska bedriva ett våldsförebyggande arbete kan ha nytta av handboken, i likhet med andra tjänstepersoner, chefer och förtroendevalda som ofta har en central roll i att möjliggöra det våldsförebyggande arbetet.

FEM STEG FÖR FÖRÄNDRING

Det första steget innebär ett arbete med att identifiera strategiska partners, arenor och verksamhetsområden för ert våldsförebyggande arbete såväl som att säkerställa mandat och resurser för ert utvecklingsarbete. Vilka är era organisatoriska förutsättningar? Hur kan arbetet integreras i befintliga strukturer? Hur ska ni organisera utvecklingsarbetet? Vad är er vision för utvecklingsarbetet?

STEG 1: INITIERA SAMVERKAN

Det andra steget innebär ett arbete med att identifiera de problem och förändringsbehov som utvecklingsarbetet ska påverka. Genom att definiera och kartlägga vilket våld som förekommer i det sammanhang där ni ska bedriva det förebyggande arbetet lägger ni grunden för prioriteringar och kunskapsbaserade insatser som kan följas upp.

**STEG 2:
BESKRIV VÅLD
SOM PROBLEM**

I det tredje steget ska ni göra en analys av vilka risk- och skyddsfaktorer som påverkar det våld ni vill förebygga och kan utgöra grundstenar för de förändringsidéer som ska präglade era våldsförebyggande insatser. Detta för att insatserna ska vara anpassade för att påverka de problem ni ska åtgärda. Då flera våldsformer kan kopplas till destruktiva normer för maskulinitet uppmanas ni anta genusvetenskapliga perspektiv på våld i er analys.

**STEG 3:
IDENTIFIERA
FÖRÄNDRINGSFAKTORER**

I det fjärde steget är det dags att ta ställning till på vilken nivå ni kan bedriva ert våldsförebyggande arbete. Ni kan bedriva arbete på grundläggande nivå, då ni förstärker det ni redan gör i riktning mot en mer evidensbaserad våldsförebyggande praktik. Ert arbete kan också bedrivas på avancerad nivå genom att ni anpassar och implementerar en redan utformad evidensbaserad metod. Ni kan också bedriva ett utvecklingsarbete på forskningsnivå och ta fram helt nya evidensbaserade insatser i en svensk kontext.

**STEG 4:
UTVECKLA INSATSER**

Det femte steget innebär att ni säkrar upp långsiktig hållbarhet i ert utvecklingsarbete genom att uppdatera befintliga verksamhetsplaner och styrdokument med våldspreventiva mål och aktiviteter, liksom att utveckla former för att följa upp och utvärdera arbetet. Ni uppmanas att skapa en tydlig process för hur ni ska stötta implementeringen av nya arbetssätt och metoder över tid och att dela med er av erfarenheter och resultat till andra för att på så sätt bidra till den gemensamma kunskapsutvecklingen inom det våldsförebyggande fältet.

**STEG 5:
IMPLEMENTERA, FÖLJ UPP
OCH SPRID**

”Alla bar
unga i Sve
ska nås av
förebyggga
insatser.”

n och rige vålds- nde

UR MAKT, MÅL OCH MYNDIGHET – FEMINISTISK
POLITIK FÖR EN JÄMSTÄLLD FRAMTID

FÖRST, NÅGRA UTGÅNGSPUNKTER

”VIOLENCE CAN BE PREVENTED. THIS IS NOT AN ARTICLE OF FAITH, BUT A STATEMENT BASED ON EVIDENCE.”

WHO (2010) Violence prevention: the evidence

AVSTAMP I JÄMSTÄLLDHETSPOLITIKEN

Att arbeta för ökad jämställdhet är att verka för att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Detta är också det övergripande målet för svensk jämställdhetspolitik som antagits med bred politisk enighet. Det övergripande målet finns nedbrutet i sex delmål som anger fokus och inriktning för jämställdhetspolitiken:

- ◆ En jämn fördelning av makt och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattande.
- ◆ Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
- ◆ Jämställd utbildning. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.
- ◆ Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
- ◆ Jämställd hälsa. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma förutsättning för en god hälsa och erbjudas vård och omsorg på lika villkor.
- ◆ Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Genom åren har målen och metoderna för jämställdhetsarbetet förändrats och utvecklats. Sedan 1994 har den huvudsakliga strategin inom svensk jämställdhetspolitik varit jämställdhetsintegrering. Jämställdhetsintegrering innebär att ett jämställdhetsperspektiv ska beaktas i all politik som påverkar människors villkor, så att alla kvinnor och män, flickor och pojkar kan leva jämställda liv. Jämställdhet skapas och upprätthålls där vi fattar beslut, fördelar resurser och skapar normer. Ett arbete för jämställdhet måste in i det dagliga arbetet, i ordinarie styr- och ledningssystem.

Att arbeta med att förebygga och motverka mäns våld mot kvinnor är en förutsättning för att uppnå jämställdhetsmålen och bör därför ingå i arbetet med jämställdhetsintegrering. Med denna handbok kan ni på ett systematiskt sätt synliggöra och analysera mäns våld mot kvinnor som ett jämställdhetsproblem och därefter utveckla insatser inom era ordinarie verksamheter som kan bidra till att minska våldet.

Jämställdhetsmyndighetens arbete med denna handbok utgår från uppdraget att främja utvecklingen av förebyggande insatser mot mäns våld mot kvinnor, inkluderat våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel. I och med att denna handbok syftar till att stimulera tidiga insatser, innebär det att handboken inte enbart har fokus på det grova våldet, såsom misshandel, övergrepp och våldtäkt. Genom att identifiera och påverka risk- och skyddsfaktorer för våldet genom tidiga insatser kan vi tillsammans skapa en förändring och bryta en normalisering av våld och kränkningar i vardagen. Då kan vi långsiktigt förebygga att grövre våldsformer uppstår.

INSATSER PÅ FLERA NIVÅER SAMTIDIGT

Hittills har samhällets arbete tenderat att hantera våldets konsekvenser genom att erbjuda våldsutsatta och våldsutövare stöd, skydd och behandling. Denna typ av insatser har fokus på att förebygga att våldet upprepas genom individuella insatser och brukar benämnas indikerad våldsprevention.

Mycket återstår att göra för att förbättra upptäckt av våld, ge ett starkare skydd och stöd till våldsutsatta kvinnor och barn och uppnå en mer effektiv brottsbekämpning. Regeringens ambition är samtidigt att genomföra ett perspektivskifte och i högre grad fokusera på faktorer av betydelse för våldets förekomst.

Riksdagen har beslutat om en tioårig nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Strategin gäller alla former av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld och hot om våld som riktas mot flickor och kvinnor, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck med skiftande uttryck såsom könsstämpning och tvångsäktenskap. Strategin omfattar även prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt kommersialisering och exploatering av kvinnokroppen i reklam, medier och pornografi i syfte att reproducera föreställningar om kvinnors underordning. Den nationella strategin betonar vikten av våldsförebyggande arbete och har som första målsättning att få till stånd ett utökat och verkningsfullt arbete som tar sikte både på att förhindra att våld upprepas och på att förebygga att våld alls uppstår. I regeringens nationella strategi för att förebygga och motverka mäns våld mot kvinnor framgår en ambition att alla barn och unga ska nås av våldsförebyggande insatser. Strategin framhåller bland annat att föreställningar om våld och hot som legitima uttryck för manlighet aktivt bör motverkas i sammanhang som är särskilt viktiga i formandet av pojkars och unga mäns identitet. Dessa föreställningar om hur män är och bör vara kan upprätthållas av alla. Insatser för att ändra förväntningar på pojkar och män behöver därför rikta sig till alla, oavsett kön.²

² Socialdepartementet (2016)

Makt, mål och myndighet: feministisk politik för en jämställd framtid. kap 5.
Stockholm: Socialdepartementet

Arbetet mot olika uttryck för mäns våld mot kvinnor måste inkludera våldsförebyggande insatser som riktas till grupper i befolkningen som bedöms ha en förhöjd risk för att utsättas för eller utöva våld. Denna typ av insatser brukar benämnas selektiv våldsprevention. Arbetet måste också inkludera våldsförebyggande insatser som bygger på generella risk- och skyddsfaktorer och vänder sig till den breda allmänheten eller till avgränsade åldersgrupper. Denna typ av insatser brukar benämnas universell våldsprevention.

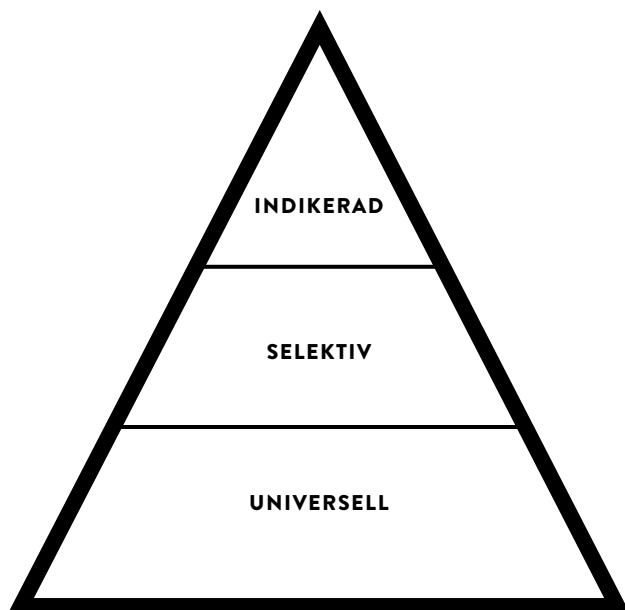

Fig. 1.

TRE PREVENTIONSnivåer

INDIKERAD VÅLDSPREVENTION

Insatser till dem som redan har erfarenhet av våld, antingen som våldsutsatt eller våldsutövare. Med andra ord insatser som ska ge stöd, skydd och behandling när våldet redan är ett faktum.

SELEKTIV VÅLDSPREVENTION

Insatser till dem som bedöms ha en förhöjd risk för att utsättas för eller utöva våld. Med andra ord riktade insatser till grupper i samhället vars livsomständigheter innebär kända riskförhållanden för våld.

UNIVERSELL VÅLDSPREVENTION

Insatser till breda grupper i befolkningen, till avgränsade geografiska områden eller till en viss åldersgrupp, oavsett erfarenhet av våld eller riskförhållanden.

Vissa våldspreventiva insatser kan användas på alla tre preventionsnivåer. Som exempel kan den amerikanska metoden Safe Dates användas som stöd vid enskilda samtal (indikerad prevention), men också till ungdomar i riskzon (selektiv prevention) och till alla skolungdomar inom gymnasieskolan (universell prevention).

Vissa generella, universella insatser kan ibland behöva anpassas, exempelvis för att nå personer med funktionsnedsättning eller personer med utländsk bakgrund. Även om en våldsförebyggande insats tillgängliggjorts med ett enklare språkbruk kan den fortfarande ses som universell. Det handlar om principen för så kallad universell proportionalism. Med andra ord – för att skapa en jämlik tillgång till universella insatser, kan vi behöva göra olika för att nå grupper som annars inte skulle nås. Detta innebär bland annat att insatser för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck, insatser riktade mot våld i ungas partnerrelationer, eller insatser för att förebygga närståendes våld mot funktionsnedsatta personer innefattas i ett universellt våldsförebyggande arbete.

Denna handbok ger i första hand stöd att utveckla en kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik som utförs på flera arenor samtidigt och riktas till breda grupper i befolkningen, med ett särskilt fokus på målgruppen barn och unga. Den socio-ekologiska modellen bygger på en sammanställning av biologiska, sociala, kulturella, ekonomiska och politiska aspekter som påverkar riskfaktorer. Ordet ekologi är i den här modellen synonymt med livsmiljö. Modellen används dels för att påvisa vilka faktorer som ökar risken för att någon ska utöva våld eller bli utsatt för våld, dels för att illustrera att hela livsmiljön innehåller en mängd riskfaktorer för våld.³

Förebyggande insatser behöver genomföras i hela livsmiljön, på flera arenor samtidigt. I handboken används den socio-ekologiska modellen och kända risk- och skyddsfaktorer för våld som utgångspunkt för utformning av våldsförebyggande insatser.

Orden våldsförebyggande och våldsprevention används synonymt och avser genomgående arbete för att förebygga att våld alls uppstår.

³ WHO (2002) *World report on violence and health* (E.G. Krug, L.L. Dahlberg & J.A. Mercy) Geneva: World Health Organization

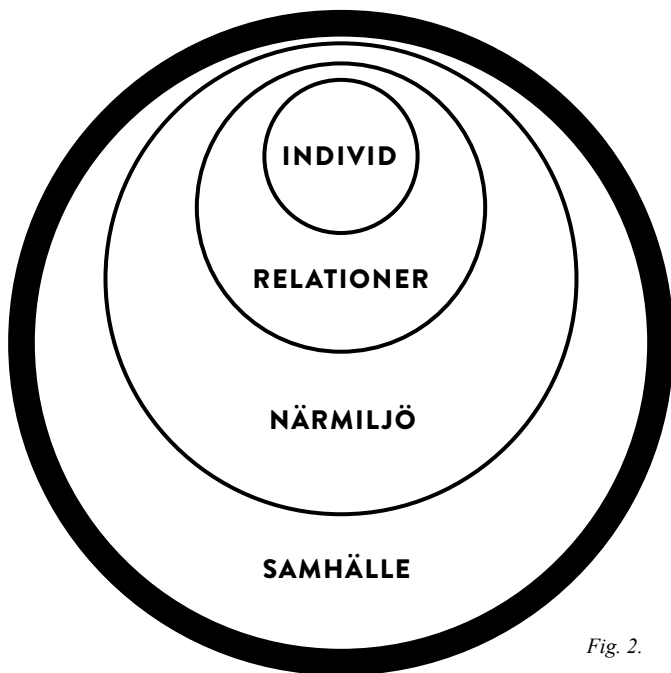

Fig. 2.

SOCIO-EKOLOGISKA MODELLEN

Hela livsmiljön – från individ till samhälle – innehåller en mängd faktorer som ökar risken för att någon ska utöva eller bli utsatt för våld.

FOLKHÄLSOVETENSKAPLIGA PERSPEKTIV PÅ PREVENTION FÖR MER SYSTEMATIK

År 1981 beskrev epidemiologen Geoffrey Rose första gången begreppet den preventiva paradoxen.⁴ Rose menar att det ofta tas för givet att problem ska åtgärdas där de är störst, det vill säga bland de som redan löper den största risken att drabbas. Den totalt sett största skadereducerande effekten kan dock uppnås om insatser riktas mot normalbefolkningen. Trots att universell prevention har svagare effekt på kort sikt och är svårare att mäta, anses universella insatser ändå vara mer kostnadseffektiva. En liten universell insats till många har större förebyggande effekt än en stor indikerad insats till några få. Denna typ av förståelse är grundläggande inom den folkhälsovetenskapliga ansatsen att söka mesta möjliga effekt för största möjliga mängd människor. Inom folkhälsovetenskapen finns också en lång tvärvetenskaplig kunskapstradition om utformning av systematiska preventionsmodeller för breda grupper i befolkningen. Folkhälsovetenskapliga perspektiv på prevention är därför ett användbart ramverk för universellt våldsförebyggande arbete.

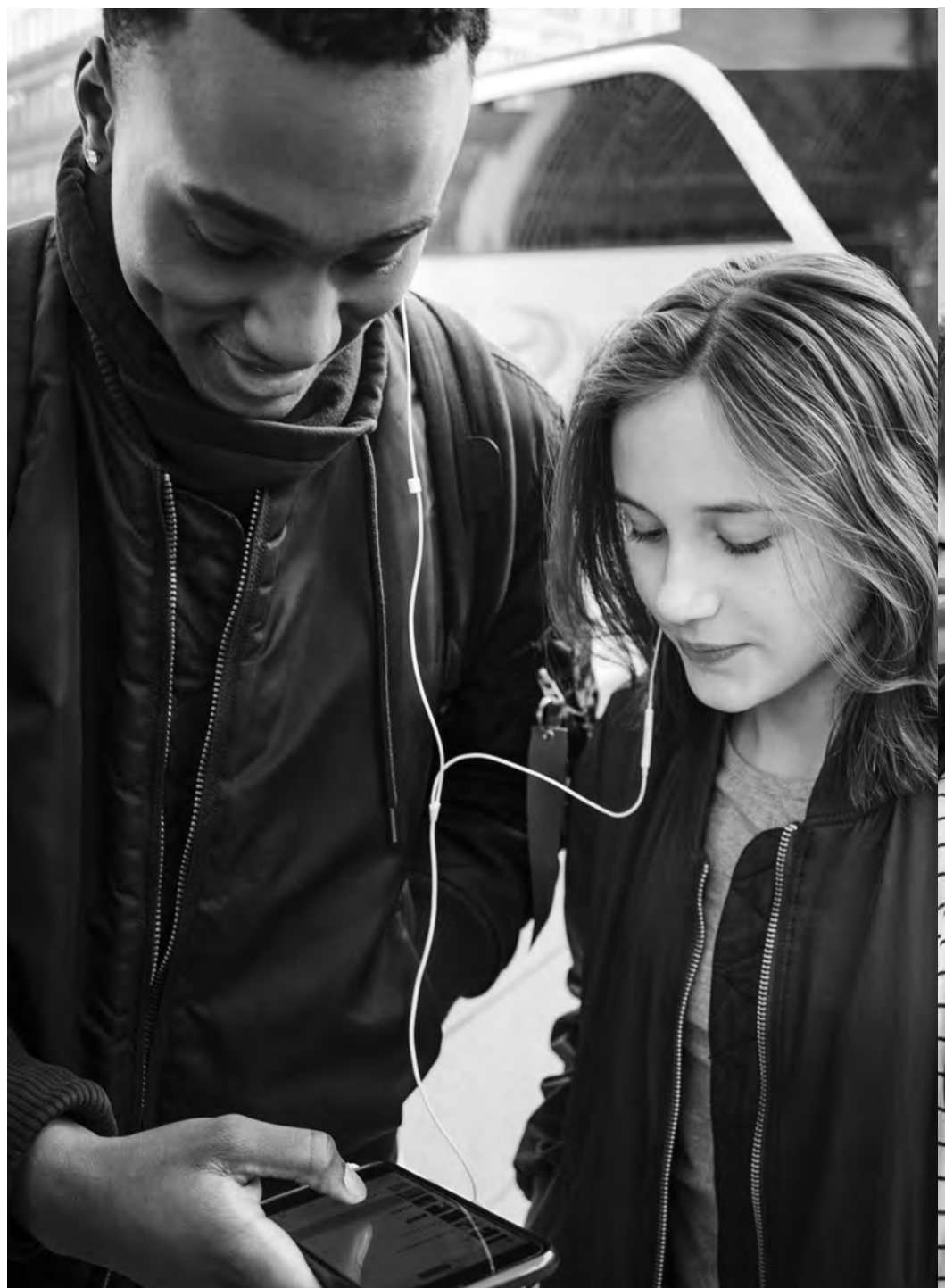
GENUSVETENSKAPLIGA PERSPEKTIV PÅ VÅLD FÖR MER EFFEKT

Bland de strategier som Världshälsoorganisationen WHO lyfter fram som betydelsefulla för ett effektivt våldsförebyggande arbete finns strategier som att främja jämställdhet för att förebygga mäns våld mot kvinnor och att förändra kulturella och sociala normer som stödjer våld.⁵ WHO har också visat att när det gäller att förebygga mäns och pojkars våld mot flickor och kvinnor är program som tar hänsyn till genus ur ett kritiskt perspektiv, så kallat genusförändrande program, mer effektiva för att uppnå beteendeförändringar än program som saknar ett sådant perspektiv. Den genusförändrande ansatsen är viktig när det gäller våld i allmänhet och den tycks särskilt viktig när det handlar om att förebygga våld i nära relationer.⁶ Genusvetenskapliga perspektiv på våld är därför användbara i ett våldsförebyggande arbete.

⁴ **Rose, G (1981)** *Strategy of prevention: lessons from cardiovascular disease*. British Medical Journal, 282, 1847–51

⁵ **WHO (2007)** *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions*. Geneva: World Health Organization

⁶ **Barker, G. Ricardo, C & Nascimento, M. Olukoya, A, A & Santos, C (2010)** *Questioning gender norms with men to improve health outcomes: Evidence of impact*. Global Public Health, 5 (5)

”Det är n
lika viktigt
skyddade ba
unga från
som från o

**minst
t att
rn och
våld
olyckor.”**

KAN VI MINSKA VÅLDET MED 90 PROCENT PÅ 34 ÅR?

KAN VI MINSKA VÅLDET MED 90 PROCENT PÅ 34 ÅR?

Under 1954 dog i Sverige 450 barn under 15 år på grund av olyckor. År 2000 hade antalet dödsolyckor för barn i den åldersgruppen minskat till 49. I dag har vi den lägsta barnadödligheten i världen. Hur gick det till?

Tack vare att Sverige tog ett helhetsgrepp på barnadödligheten genomfördes en av de bästa förebyggande insatserna i världen. År 1954 skapades Barnens olycksfallskommitté. Deras huvudsakliga budskap var att olyckor är ett folkhälsoproblem som samhället måste ta kontroll över. Målet var att engagera befintliga organisationer för att göra barns säkerhet till högsta prioritet. Exempelvis fick Röda Korset och Livräddningssällskapet ansvar för säkerhet på vatten. Polis, biltillverkare och Trafikverket fick ansvar för olyckor i trafiken. Säkerhetskampanjen hade tre delmoment:

- ◆ Skapa ett system för datainsamling av barns olycksstatistik med och utan dödlig utgång.
- ◆ Använda lagstiftning och regleringar för att skapa en säkrare miljö för barn.
- ◆ Skapa en bred utbildningskampanj riktad till allmänheten som betonar hur barns olycksfall kan förebyggas.

Vi fick cykelbanor och trottoarer så att barn inte längre behövde gå över vägar på väg hem från skolan. Vi fick Konsumentverket som testade alla hushållsprodukter. Vi fick barnsäkra eluttag och S-märkta strömladdar. Svensk television sände tips och råd för hur barnsäkerheten kunde förbättras. Läkare och sjuksköterskor underströk säkerhetstänkande i mötet med patienter. Föräldrautbildningar införde frågor om olycksrisker för barn. Vi fick cykelhjälm, bilbälten i baksäten och barnstolar för bilen.

En av de mest anmärkningsvärda insatserna under denna period var att nästan alla kommuner i Sverige under 1970-talet byggde simhallar och erbjöd gratis simundervisning. För att förebygga drunkningsolyckor fick alla barn i grundskolan

lära sig simma under skoltid. Flytvästar gjordes tillgängliga till en väldigt låg eller ingen kostnad.

Mellan 1954 och 1988 minskade drunkningsolyckorna i Sverige med 90 procent. Under motsvarande tidsperiod minskade drunkningsolyckorna i USA med 5 procent.⁷ Detta är ett exempel på när prevention verkligen fungerar. Det visar att breda satsningar som omfattar alla barn kan få fantastiska resultat. Det är inte utan ansträngning, men om vi samlar våra krafter kan vi åstadkomma vad som helst. Detta är ett exempel på när prevention verkligen fungerar.

Den gemensamma satsningen för att minska barnadödligheten inspirerar till att fortsätta utveckla våldspreventiva insatser så att arbetet blir mer systematiskt och långsiktigt. Det är minst lika viktigt att skydda barn och unga från våld som från olyckor. Kan vi som samhälle göra det igen? Kan vi återskapa de gemensamma insatser som minskade drunkningsolyckorna så radikalt 1954–1988? Kan vi minska våldet mot barn med 90 procent på 34 år? Vad behöver vi i dag för att förebygga våld, som motsvarar det simhallar och simundervisning gjorde för drunkningsolyckor?

⁷ **Hemenway, D. (2009)** *While we were sleeping: Success stories in injury and violence prevention*. Berkeley: University of California Press

STEG 1:

**INITIERA
SAMVERKA**

VÅLDSFÖREBYGGANDE ARBETE KRÄVER SAMVERKAN

Våldsförebyggande arbete kräver samverkan – att olika kunskapstraditioner och preventionsnivåer möts i problembeskrivningar och analyser. Det första steget i ett våldsförebyggande arbete är därför att identifiera strategiska partners som kan bidra till kunskap om problemet som arbetet ska lösa och med kunskaper och verktyg för ett bredare preventivt arbete. I många sammanhang finns det verksamheter som redan bedriver ett våldsförebyggande arbete, även om det sällan rubriceras som sådant.

Syftet med samverkan är att tillsammans skapa ett mer värde – att åstadkomma något mer än en part ensam kan åstadkomma. När flera aktörer ska involveras behövs samverkan och samordning för att öka de framtida insatsernas genomslag och effektivitet, men också för att ta vara på resurser i form av finansiering och personal. Samverkan kan också bidra till att klargöra roller, ansvar och befogenheter och bidra till att insatser från olika aktörer kompletterar varandra.

INSATSER BEHÖVS PÅ FLERA ARENOR SAMTIDIGT

Våldsförebyggande arbete av olika slag och med olika inriktning behövs på flera arenor i samhället. Ett universellt våldsförebyggande arbete kan innefatta många olika grupper och arenor, och behöver ta hänsyn till hur normer kring maskulinitet och kvinnors och flickors självbestämmanderätt formas i olika sammanhang. Överlag måste det förebyggande arbetet beakta risk- och skyddsfaktorer av betydelse för förekomst av våld mot flickor och kvinnor samt främja alternativ till våld i sammanhang där dessa faktorer är relevanta och möjliga att påverka.

N

Några exempel på arenor och verksamheter som kan vara aktuella för våldsförebyggande arbete är förskola, skola, universitet och högskolor, ungdomsmottagningar, fält- och fritidsverksamhet, föräldraskapsstödjande verksamheter såsom mödra- och barnhälsovård och familjecentraler, verksamhet med samhällsorientering för nyanlända, kvinno- och tjejjourer, trossamfund, idrottsföreningar och annat föreningsliv.

FÖRSKOLA OCH SKOLA – ETT NAV FÖR VÅLDSFÖREBYGGANDE ARBETE MED BARN OCH UNGA

Redan i förskoleåldern har barn ofta en klar uppfattning om förväntningar på tjejer och killar, där killar är eller förväntas vara busiga, bråkiga, coola och kaxiga medan tjejer är eller förväntas vara duktiga, lugna och tysta.⁸ När barnen blivit några år äldre är skolan den vanligaste platsen för misshandel, hot och sexuella kränkningar. Många elevers vardag och sociala liv begränsas av rädsla för brott. Särskilt tjejer väljer ofta att stanna hemma kvällstid, trots att de egentligen skulle vilja gå ut. Dessutom har en stor andel av de tjejer som utsatts för hot eller misshandel hållit sig borta från skolan under hela dagar och därmed missat undervisning på grund av oro för att utsättas.⁹

Enligt Folkhälsomyndigheten och SCB ökar mobbningen i Sverige.¹⁰ Ett mönster är att flickor är särskilt otrygga och utsatta för många former av våld, såsom mobbning, sexuella trakasserier och övergrepp, på nätet men framför allt i skolan. Förskolan och skolan är därför en utmärkt plats att prioritera våldsprevention, vilket det finns stöd för i både skollag och läroplan.

Det finns dessutom mest evidens för våldsprevention just i skolan. Vi vet att våldsprevention fungerar där med hjälp av en rad olika insatser.¹¹ Minskad acceptans och förekomst av våld i skolan gör också våldet minskar på andra platser.¹² Förskola och skola alla barn och unga tidigt, vilket ytterligare talar för att arbeta med universell prevention just där.

⁸ **BO (2016)** *Barns röster om jämställdhet*. Barnombudsmannen 2016

⁹ **Brå (2018)** *Skolundersökningen om brott 2017. Om utsatthet och delaktighet i brott*. Rapport 2018:15

¹⁰ **Folkhälsomyndigheten (2018)** *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18. Grundrapport* **SCB (2019)** *Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige*. Statistisk lägesbild 2019

¹¹ **WHO (2009)** *Violence prevention: the evidence*. Geneva: World Health Organization

¹² **FN (2006)** *Violence against children in schools and educational settings*. United Nations Secretary-General's Study **Estrada et al (2009)** *Grövre våld i skolan* (No. 2009:6) Stockholm: Brottförebyggande rådet

SAMVERKAN I STÖRRE OCH MINDRE SKALA

Oavsett om ni arbetar med en omfattande eller småskalig satsning, behöver ni tänka igenom vilka som bör involveras i samverkan för att arbetet ska bli så effektivt och smidigt som möjligt. Om sammanhanget för ert våldsförebyggande arbete är mindre och arenan exempelvis är en skola, kan strategiska partners vara elever, skolläring, elevhälsa och utvalda lärare. Om sammanhanget för ert våldsförebyggande arbete är större och exempelvis består av flera verksamheter och arenor i en kommun behöver ni hitta former för tvärs-sektoriell samverkan.

För kunskapsstöd och stöd i strategisk planering kan det oavsett storleken på satsningen vara värdefullt att samverka med kommunens jämställdhets-, kvinnofrids-, folkhälso-, och brottsförebyggande samordnare och ideella organisationer med kunskap om mäns våld och prevention såsom kvinno- eller tjejjourer. Det kan också vara möjligt att få stöd av en FoU-verksamhet, eller att initiera samverkan direkt med forskare, doktorander eller studenter. Länsstyrelsens sakkunniga inom jämställdhet, mäns våld mot kvinnor och brottsförebyggande arbete kan också vara ett stöd till den lokala och regionala praktiken, genom sin sakkunskap och genom stöd till samordning och samverkan.

¹³ Förordning 2017:868 med
länsstyrelseinstruktion

¹⁴ Socialdepartementet (2016)
*Makt, mål och myndighet:
feministisk politik för en jämställd
framtid.* kap 5. Stockholm:
Socialdepartementet

VAD GÖR LÄNSSTYRELSENA?

I varje län finns en länsstyrelse som ansvarar för den statliga förvaltningen i länet. Länsstyrelsen ska bland annat verka för att nationella mål, såsom målen i jämställdhetspolitiken, får genomslag i länet. Länsstyrelserna ska också bland annat samordna olika samhällsintressen, arbeta sektorsövergripande, främja länets utveckling och inom sin verksamhet främja samverkan mellan kommuner, regioner, statliga myndigheter och andra relevanta aktörer i länet.¹³

I regeringens nationella strategi för att förebygga och motverka mäns våld mot kvinnor pekas länsstyrelserna ut som ett nav för genomförandet av strategin på regional nivå, bland annat genom att stödja utvecklingen av ett verkkningsfullt våldsförebyggande arbete i nära samordning med länsstyrelsernas uppdrag om annat förebyggande arbete, till exempel brottsförebyggande frågor, föräldraskapsstöd, och folkhälsa, inklusive arbetet mot alkohol, narkotika, doping och tobak (ANDT).¹⁴

DELAT
ANSVAR
OCH
STARKA
TEAM

**MONICA FORSMAN,
särskilt sakkunnig
i jämställdhet på
Länsstyrelsen.**

INTERVJU LÄNSSTYRELSEN
VÄSTERBOTTEN

Sedan hösten 2018 driver Länsstyrelsen Västerbotten satsningen Våldsprevention Västerbotten tillsammans med kommunerna Åsele, Norsjö, Vilhelmina och Sorsele – men också polisen och organisationen MÄN. Erfarenheten är att strategiska jämställdhetsinitiativ är sårbara eftersom det ofta saknas en hela-kommunen-ansats och att arbetet drivs av en enskild samordnare som sitter på flertalet uppdrag utan verkligt mandat.

Hej Monica! Vad har ni gjort annorlunda nu?

Från början har vi varit tydliga med vilka förväntningar som finns på både kommuner och länsstyrelse. Vi finansierar det mesta men kommunerna måste bidra med kostnaderna för sin egen personaltid. Vi krävde också att engagemanget skulle inkludera aktivt deltagande från politiken och kommunledningen så att vi får starka team med mandat att genomföra.

Det här är inget tidsbegränsat och projektbaserat arbete. Vi ska långsiktigt stärka kommunernas arbete med jämställdhet, maskulinitet, mäns våld mot kvinnor och våldsprevention. Och det ska vi göra ur ett livscykelperspektiv. Arbetet ska alltså omfatta all verksamhet så att vi förebygger våld genom människors hela livscykel, från barnomsorg till äldreomsorg.

Vi hade möten med alla kommunchefer och kommunstyrelseordförande där vi pratade om förutsättningar och kravbild. Det är ett stort åtagande från en liten kommun och då behövde vi få med kommunledningen så att de tar de

viktiga besluten som krävs. Alla parter skrev på en överenskommelse som reglerar vad som förväntas av oss, idag ett och ett halvt år senare är det en icke-fråga.

Hur viktigt är det för er med ett brett samarbete?

Det är avgörande! När vi initierade satsningen visste vi att vi behövde samarbeta med andra aktörer och tog kontakt med polisen och organisationen MÅN. 25 års erfarenhet av jämställdhetsarbete har visat att det absolut är effektivast att vara fler som strävar mot samma mål. Egentligen började den processen redan internt här på Länsstyrelsen. Vi är två olika sakområden som står bakom satsningen: jämställdhet och brottsförebyggande. Vi delar lika på ansvaret från Länsstyrelsens sida. Tillsammans bestämde vi tidigt att det blir bättre om ramarna är tydliga och att ingen part är överordnad den andra. Vi tillför lite olika perspektiv bara. Samma med de andra parterna, vi arbetar ihop men har olika roller.

När vi valde ut kommunerna tittade vi på de som redan hade fungerande strukturer på plats, de som hade aktiva lokala brottsförebyggande råd. Vi letar ju efter parter som är intresserade av att utveckla en modell för hållbart och långsiktigt preventionsarbete. Det har fungerat väldigt bra. Vi lär oss väldigt mycket av varandra och ingen har tolkningsföreträde. Vi träffas relativt ofta och har olika perspektiv och erfarenheter som vi stöter och blöter för att få en samsyn. Det är så

oerhört viktigt att ha en gemensam grundsyn på kopplingarna mellan våld, maskulinitet och prevention.

Det här är första gången satsningen genomförs i glesbygd. Hur påverkar det ert arbete?

Närvaro är viktigt. I små inlandskommuner i Västerbotten är staten nästan helt osynlig, även polisen har små resurser. Därför är det viktigt för oss att vara på plats, förstå utmaningarna och förtjäna kommunernas förtroende. Vi är det långsiktiga stödet för brottsförebyggande och jämställdhetsarbete i Västerbotten, därför ska kommunerna känna att Länsstyrelsen kommer finnas kvar som en pålitlig partner. Vi ska tillföra samordning, processtöd och strukturerade långsiktiga metoder. Vi kan också ge kunskap om hur det går att motverka mäns våld mot kvinnor och barn, mäns våld mot varandra och mäns våld mot sig själva utifrån en genusförändrande ansats. Men det är viktigt för oss att vara ödmjuka och vilja lära oss hela tiden, inte minst hur vi ska anpassa arbetet till mindre kommuners verklighet. Metoderna måste vara kunskapsbaserade och eftersom det här är första satsningen av det här slaget i glesbygden så har vi med oss en utvärderare som följer vårt arbete. Vi strävar efter att utveckla arbetet och bli bättre tillsammans. ♦

Monica Forsman och Malin Wiktoreng
ger processhandledning till kommun-
medarbetare via videokonferens.

SÄKERSTÄLL MANDAT OCH RESURSER FÖR UTVECKLINGSARBETET

Utan organisatoriskt stöd finns inte förutsättningar varken för att initiera samverkan eller för att bedriva ett långsiktigt utvecklingsarbete. Det finns därför många vinster med att förankra initiativet i chefsled, få politiskt stöd när det är nödvändigt, formalisera samverkan och integrera det våldsförebyggande arbetet i ordinarie lednings- och styrsystem. Formella beslut om uppdrag stärker förutsättningar för såväl kvalitet som hållbarhet. Det ger också förutsättningar för större genomslag för det våldsförebyggande arbetet.

Ett våldsförebyggande arbete kan initieras regionalt, lokalt eller verksamhetsnära. I vissa fall tas initiativet av politisk ledning, i andra fall kommer initiativet från en förvaltning eller en specifik verksamhet. Oavsett var idén dyker upp krävs formella beslut ifall ert arbete kommer kräva att nya resurser tillförs eller att befintliga resurser omfördelas. Utan formella beslut är det svårt att förverkliga nya idéer eftersom resurser inte kommer avsättas varken till förberedelse, genomförande eller uppföljning.

Olika organisationer har olika möjligheter att resursätta det förebyggande arbetet. Oavsett om arbetet startar med stöd av särskilda utvecklingsmedel eller finansieras inom ordinarie verksamheter måste arbetets inriktning stämma överens med inriktning och mål för de verksamheter som ska ingå i samverkan och som ska bedriva våldspreventiva insatser. Ett brett våldsförebyggande arbete kan exempelvis knytas till mål och styrning för jämställdhet, barnrätt, lika-behandling, trygghet, brottsförebyggande arbete, folkhälsoarbete eller arbete med social hållbarhet och Agenda 2030.

Det är också nödvändigt att ha en beredskap för kontinuerlig förankring. Förankringen kommer behöva förnyas allteftersom ni har nya underlag för beslut om prioriteringar, aktiviteter och verksamhetsförändringar men också i händelse av att beslutsfattare, chefer eller andra nyckelpersoner byts ut. Andra kritiska tillfällen kan vara under beredning och beslut om budget och verksamhetsplaner. Det är därför

bra att så tidigt som möjligt integrera arbetet i ordinarie strukturer och skapa en organisation för arbetet.

INTEGRERA ARBETET I ORDINARIE STRUKTURER

Det är de lokala förutsättningarna som avgör hur arbetet bäst bör organiseras. Ett våldsförebyggande arbete bör samordnas med annat jämställdhetsarbete som bedrivs regionalt och lokalt. Det våldsförebyggande arbetet kan också integreras inom det arbete som pågår inom andra närliggande preventionsområden, till exempel brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete och folkhälsoarbete.

I många kommuner finns lokala samverkansgrupper, exempelvis folkhälsoråd, brottsförebyggande råd eller samverkansgrupper mellan socialtjänst, polis, fritid och skola. Ibland har dessa forum funktionen som styrgrupp, ibland som beredande grupp och i andra fall som en utförande organisation. Det kan vara lämpligt att knyta samverkan om det våldsförebyggande arbetet till dessa forum.

ORGANISERA STYRKEDJA OCH OPERATIVT UTFÖRANDE

Om ni ska bedriva arbete i mindre omfattning, exempelvis genom ett avgränsat utvecklingsarbete inom en skola eller fritidsverksamhet, är det inte alltid nödvändigt att knyta arbetet till en större samverkansgrupp. Däremot måste såväl stora som mindre utvecklingsarbeten ha en styrkedja och en organisation. I vissa fall kan styrkedjan rymmas inom ramen för lokala samverkansgrupper, eller knyts till verksamhetens ordinarie ledningsgrupp. I vissa fall är det nödvändigt att organisera kompletterande beslutsvägar och arbetsgrupper för strategiskt och operativt utförande.

Oavsett hur arbetet organiseras är det viktigt att det finns en grupp med beslutsmandat som leder det strategiska utvecklingsarbetet. I annat fall riskerar arbetet att stagnera. Arbetet kräver också ett operativt utförande som ofta gynnas av samverkan om det praktiska genomförandet av det våldsförebyggande arbetet, exempelvis genom samverkan mellan kommun och civilsamhälle eller samverkan mellan skola och fritidssektor.

Ett förslag är att säkra upp att arbetet har funktionen av en styrgrupp, funktionen av ett strategiskt samverkansteam och funktionen av operativa arbetsgrupper.

Styrgruppens funktion är att skapa förutsättningar för samverkan, förankra och ge mandat för arbetet. Styrgruppen kan också ansvara för att visioner bryts ned till realiserbara, konkreta mål och delmål och se till att åtaganden genomförs och följs upp. Samverkansteamets funktion är att arbeta strategiskt med planering, utformning och uppföljning av arbetet och fungera som en länk mellan styrgruppens beslut och utförandet. De bör också ansvara för att delegera de arbetsuppgifter som samverkansbesluten kommer innebära till mer operativa arbetsgrupper. Sådana arbetsuppgifter kan exempelvis vara det praktiska våldsförebyggande arbetet med personal, barn och unga. Såväl styrgruppen som samverkansteamet bör gemensamt se till att förankringen är säkrad på alla beslutsnivåer i de berörda organisationerna, i synnerhet inför att nya arbetssätt och metoder ska implementeras i verksamhet.

Fig. 3. Styrkedja.

UTVECKLA EN GEMENSAM VÅLDSPREVENTIV VISION

En viktig del i ett förändringsarbete är att arbeta mot en vision som delas av alla och som stämmer överens med styrdokument och verksamhetsmål. Eftersom arbetssätt, språkbruk och uppdrag ser olika ut hos olika parter är det viktigt att genom hela förändringsarbetet återkommande prata om hur ni ska arbeta tillsammans. Detta för att säkra långsiktig hållbarhet och fungerande samarbete samt skapa en gemensam förståelse för och definition av mäns och pojkars våld. Ett sätt att påbörja ett sådant arbete är att skapa en tydlig och delad vision om hur preventiva praktiker kan hindra våld från att uppstå. Då kan det kommande arbetet bli mer effektivt eftersom delaktighet finns med redan från början.

För att skapa en gemensam vision om ert kommande våldsförebyggande arbete kan ni börja med att formulera ett gemensamt påstående om framtiden som

- ◆ visar på fördelarna för alla som deltar
- ◆ är lätt att kommunicera och förstå
- ◆ är lätt att komma ihåg av många människor
- ◆ går att uppnå
- ◆ ligger i linje med relevant och tidigare formulerad policy.

HUR
GÖR VI
GÄVLE
TRYGGARE

CECILIA VÅGBERG,
strateg på Enheten
Social hållbarhet, Gävle
kommun, där hon arbetar
centralt med inriktning
på våldsprevention och
våld i nära relationer.

Hej Cecilia! Vilken vision har Gävle för arbetet mot mäns våld mot kvinnor?

Enkelt uttryckt så har vi nolltolerans!

Gävles kommunstyrelse har tagit beslut om visionen i ett direktiv för våld i nära relationer. ”Gävle kommun-koncern ska skapa förutsättningar för att ingen i Gävle kommun ska utsättas för våld i nära relationer, med fokus på mäns våld mot kvinnor.”

Hur har denna vision präglat era centrala styrdokument?

Utifrån beslutet att börja arbeta mer strategiskt och kommunövergripande så gjorde vi en kartläggning av hur arbetet mot våld i nära relation såg ut i kommunen. Vi fick fram mycket bra och viktig information och det blev tydligt att det framförallt, och nästan enbart, var socialtjänsten som arbetade med frågan i vår kommun. Det framkom också att mycket av det arbete som fanns på plats var av indikativ och selektiv karaktär. Det universella våldspreventiva arbetet förekom i minst utsträckning och var det vi behövde utveckla mer. Så utifrån detta faktum blev vi en del av projektet ”En kommun fri från våld”.

Hur märks visionen i praktiken i Gävles våldsförebyggande arbete?

I dag har vi styrdokument som bland annat har skrivningar som kommer från visionen och vårt arbete mot våld i nära relationer. Kommunfullmäktige har beslutat om ett socialt hållbarhetsprogram där ett av programmålen är ”Gävle är en kommun fri från våld”

– det här är ett styrdokument som ligger direkt under Gävles kommunplan. Jag är strateg och driver frågan centralt från kommunledningskontoret tillsammans med styrgruppen för ”En kommun fri från våld” som består av chefer från olika sektorer i kommunen. En av framgångsfaktorerna i arbetet är att arbeta tidigt och långsiktigt förebyggande med ett våldspreventivt fokus utifrån ett genusperspektiv. Insatser som främjar jämställdhet bland barn och unga är viktigt, eftersom forskning visar att ojämställda attityder ökar risken för att utöva och bli utsatt för våld.

Vilka exempel finns det på hur ni har integrerat det våldsförebyggande arbetet i den ordinarie organisationen?

En framgångsfaktor handlar om att ha Medborgardialoger med trygghet i fokus. Vi har nyss haft en större trygghetsvandring i stadsdelen Andersberg som vi fortsätter med i fler stadsdelar tillsammans med boende och andra aktörer i området, exempelvis polisen och bostadsbolaget Gävlegårdarna. I Gävle har vi sedan många år en stödfunktion som heter BIG, brottsförebyggarna i Gävle. BIG är ett stöd till personal som möter barn och unga. Bland de utbildningar som BIG erbjuder finns numera även utbildningar om våldsförebyggande arbete i skolan. Vi erbjuder bland annat utbildning i metoden Mentorerna i våldsprevention (MVP) och metoden Agera tillsammans. Båda utbildningarna är lektions-

baserade utbildningsmaterial som ger kunskaper om hur våld och genus hänger ihop och hur vi tillsammans kan göra skillnad för att minska våldet. Ett annat exempel är hur kommunen arbetat med att integrera det våldsförebyggande arbetet i vårt trygghetsarbete, när vi gör trygghetsvandringar till exempel. Ett våldsförebyggande arbete kan ju också handla om att göra platser mer trygga.

Hur märks hela-kommunen-ansatsen?

Visionen om att ingen ska utsättas för våld i nära relationer ligger till grund för det bredare våldspreventiva arbetet i Gävle. Det gör att arbetet med målet om en kommun fri från våld görs på flera nivåer och från individ till samhällsfokus. Exempelvis håller vi utbildningar för chefer om våld i nära relationer för att de ska bli bättre på att upptäcka, kunna hjälpa och stötta medarbetare som kan vara utsatta för våld. Vi kartlägger utsattheten för våld i nära relationer i kommunen var tredje år. Vi utbildar lärare, elevhälsa och fältare i att arbeta med våldspreventiva metoder i skolan. Vi har infört policyn Huskurage i flera stadsdelar i Gävle och fortsätter med det stadsdel efter stadsdel. Alltid i samarbete med andra aktörer. Vi utökar även samarbetet med de som ofta inte är involverade. Som när Samhällsbyggnadsnämnden och tjänstemän med ansvar för belysning på gator och i parker får frågan: hur kan vi få Gävle att kännas tryggare? ♦

Trygghetsvandring i stadsdelen Andersberg.

KLARGÖR ORGANISATIONERNAS FÖRUTSÄTTNINGAR

Utan rätt organisatoriska förutsättningar är det vanligt att nya arbetsmetoder så småningom dör ut.¹⁵ Det är inte ovanligt att bestämma sig för att införa ett nytt arbetssätt utan att först ha tagit reda på om det finns någon beredskap för förändring. Ett viktigt steg i ett förändringsarbete är därför att analysera situationen. Genom forskning vet vi att det krävs en hel del förutom ett upplevt behov och en engagerande vision för att lyckas med genomgripande och långsiktiga förändringar i en organisation.¹⁶ Numera finns det redskap för att mäta hur stor förändringsberedskapen i en organisation är. I alla organisationer finns både sådant som verkar för en förändring och sådant som är motverkande. Det kan spara mycket tid och möda längre fram att i ett tidigt skede utvärdera beredskapen att införa nya arbetssätt. Ett verktyg för detta är *Beredskap för förändring*.¹⁷

¹⁵ Sundell, K & Soydan, H

(2008) Från kunskap till praktik
I M. Roselius & K. Sundell (Red.)

*Att förändra socialt arbete: forskare
och praktiker om implementering*

Institutet för utveckling av metoder
i socialt arbete (IMS) Socialstyrelsen
Stockholm: Gothia Förlag

¹⁶ Socialstyrelsen (2012) *Att leda*

en evidensbaserad praktik Västerås:
Socialstyrelsen

¹⁷ Socialstyrelsen (2013) *Om en-*

kätverktyget Beredskap för förändring
Västerås: Socialstyrelsen

VERKTYGET BEREDSKAP FÖR FÖRÄNDRING (BFF)

Enkäten Beredskap för förändring (BFF) mäter förändringsberedskap i olika delar av en organisation och visar vilka resurser som behövs för att lyckas i de olika delarna. Om flera arbetsenheter ingår i mätningen kan organisationen få resultatet redovisat per enhet. Det ger vägledning om vilken beredskap organisationen har för att förändras och var det är lämpligast att börja förändringsarbetet.

Socialstyrelsen administrerar
enkätverktyget BFF i Sverige.

Instrumentet, som på engelska heter Organizational Readiness for Change (ORC) är utvecklat av Wayne Lehman, Jack Greener och Dwayne Simpson vid Texas Institute of Behavioral Research vid Texas Christian University (TCU), USA, i början av 2000-talet. Det är utvecklat utifrån skalor som använts i tidigare forskning om organisationsklimat vid TCU.

För mer information, gå in på
Socialstyrelsens webbplats och sök
på "beredskap för förändring".

SÄKERSTÄLL SAMVERKAN OCH INTERN BEREDSKAP OCKSÅ NÄR VÅLDET ÄR ETT FAKTUM

Ett känt faktum är dock att ett brett våldsförebyggande arbete ofta leder till att verksamheter uppmärksammar utsatthet och utövande av våld i högre grad än tidigare. Det är därför viktigt att ni i ett tidigt skede säkrar upp att den eller de verksamheter som ska bedriva ett våldsförebyggande arbete har en beredskap också för att hantera indikerade preventionsinsatser – det vill säga insatser till våldsutsatta och våldsutövare när våldet redan är ett faktum. Det är också viktigt att rutiner för bland annat anmälningsskyldighet om barn och unga som far illa och samverkansrutiner med tydliga hänvisningar till verksamheter som hanterar brott, stöd och skydd finns på plats. I de verksamheter som ska arbeta våldsförebyggande bör också information om och kontaktuppgifter till stöd och skydd finnas lätt tillgängliga, så att både personal och enskilda som verksamheten är till för kan ta direkt kontakt.

NÄR VÅLDET ÄR ETT FAKTUM

ANMÄLNINGSSKYLDIGHET
Anställda på vissa myndigheter och i vissa verksamheter som berör barn och unga (skola, hälso- och sjukvård och tandvård till exempel) är skyldiga enligt lag att genast anmäla om de i sitt arbete misstänker att ett barn far illa. Även de som inte omfattas av anmälningsskyldigheten rekommenderas att anmäla misstankar om att barn far illa till socialtjänsten. Alla som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa bör anmäla det till socialtjänsten.¹⁸

SOCIALTJÄNSTENS ANSVAR

Enligt socialtjänstlagens 5 kap. 11 § ska socialnämnden särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Socialnämnden ansvarar också för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver. Socialnämnden ska särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott. De ska också ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.

Socialnämnden bör även erbjuda insatser dels till våldsutövande föräldrar, dels till andra våldsutövande vuxna som bor tillsammans med barn. Nämnden bör också erbjuda våldsutövare insatser som syftar till att de förändrar sitt beteende och upphör med att utöva våld. Därutöver ska nämnden erbjuda stöd, skydd och hjälp till den som är under 18 år och som utsatts för våld av en partner eller för hedersrelaterat våld.¹⁹

SAMVERKANS- SKYLDIGHETER

Socialnämnden ska enligt 5 kap. 1 a § samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Ifråga om utlämnande av uppgifter gäller de begränsningar som följer av 15 kap. socialtjänstlagen och av offentlighets- och sekretesslagen. Såväl socialnämnd som vårdgivare ska samverka för att samordna sina insatser internt så att de inte motverkar varandra. Socialnämnd och vårdgivare ska därutöver samverka externt med andra verksamheter, myndigheter och organisationer som berörs för att skapa förutsättningar för att samordna insatserna från de olika aktörerna så att de inte motverkar varandra.²⁰

Läs mer i Socialstyrelsens publikationer *Anmäla oro för barn – Stöd för anmälningskyldiga och andra anmälare* och *Våld – Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*.

¹⁸ SoL 2001:453. Socialtjänstlagen. Stockholm. Socialdepartementet

^{19, 20} SOSFS 2014:4. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer

NATIONELLA STÖDKONTAKTER

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) driver Kvinnofrids-linjen (020-50 50 50), som är en nationell stödtelefon för den som utsatts för hot eller fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld. Stödtelefonen är öppen dygnet runt och är gratis att ringa till. NCK samlar också forskning om mäns våld mot kvinnor på sin webbplats.

Länsstyrelsen Östergötlands nationella kompetensteam för hedersrelaterat våld och förtryck har en nationell stödtelefon (010-223 57 60) för er som är yrkesverksamma eller arbetar ideellt och behöver råd och konsultation i situationer där ni vet eller misstänker att barn eller vuxna är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

Via dinarattigheter.se kan barn och unga skriva till Rädda barnens nationella stödchat om de har frågor om hedersrelaterat förtryck och våld, begränsningar, rättigheter, kärlek, tvångsäktenskap, och könsstämpling.

ungarelationer.se ger stöd och information till den i ålder 15–20 år som blir utsatt i sin relation, är kompis till någon som blir det, eller är den som utsätter. Det kan vara pågående eller ha hänt tidigare. Unga Relationer drivs av stiftelsen 1000 Möjligheter.

På tjejjouren.se går det att nå alla trans-, tjej- och ungdomsjourer på ett och samma ställe. Jourerna vänder sig främst till alla som identifierar sig som tjej, i åldrarna 12–20. Tjejjouren drivs av de båda riksorganisationerna för Sveriges tjej- och kvinnojouurer: Roks och Unizon.

unizon.se samlar kunskap och fakta om mäns våld mot kvinnor och barn. Här finns också kontaktuppgifter till alla kvinnojouurer, tjejjourer och ungdomsjouurer som organiseras genom Unizon i Sverige.

roks.se samlar kunskap och fakta om mäns våld mot kvinnor och barn. Här finns också kontaktuppgifter till alla kvinno- och tjejjourer som Roks i Sverige organiserar.

Jämställdhetsmyndigheten och det operativa nätverket Nationellt metodstödsteam (NMT) har en nationell stödtelefon (020-390 000) för er som är yrkesverksamma eller arbetar ideellt och behöver råd och vägledning i ärenden som rör prostitution och alla former av människohandel.

STEG 1: CHECKLISTA

- Vilka arenor och verksamhetsområden kan bidra till kunskap om problemet och vara aktuella för genomförandet av ert våldsförebyggande arbete?
- Vilka nyckelfunktioner eller organisationer kan utgöra strategiska samverkanspartners?
- Har ni säkerställt tillräckliga mandat och resurser genom formella beslut?
- Kan ni knyta ert våldsförebyggande arbete till befintliga samverkansstrukturer för förebyggande arbete?
- Hur ska arbetet finansieras och organiseras i samverkan?

- Har ni en styrkedja för det strategiska och det operativa arbete som ska utföras?
- Har ni skapat en vision och en samsyn kring ert våldsförebyggande arbete som stämmer överens med era styrdokument och verksamhetsmål?
- Har ni tillräcklig organisatorisk beredskap för ett hållbart utvecklingsarbete?
- Har ni säkerställt samverkan och intern beredskap också när våldet är ett faktum?

STEG 2:

BESKRIV

VÅLD

SOM

PROBLEM

Varje utvecklingsarbete bör starta med en behovsinventering och en kartläggning. En bra utgångspunkt för ett förändringsarbete är att inventera vilka behov och problem som finns och att utifrån detta välja rätt insatser för att möta upp det som identifierats. Om ni har identifierat nyckelfunktioner, arenor och aktörer för det våldsförebyggande arbetet, formulerat en våldsförebyggande vision och klargjort beredskap till förändring i den eller de verksamheter som kan vara aktuella för arbetet har ni redan kommit en bit på vägen.

För att fördjupa behovsinventeringen och förståelsen för det våld som ska förebyggas är en lokal kartläggning av hur våldet ser ut hos er centralt för att skapa rätt insatser för att minska våldet. Att beskriva våld som problem och våldets konsekvenser och kostnader kan vara en del i förankringsarbetet, motivera till handling och frigöra resurser. En beskrivning av våldets förekomst är ett första steg för att möjliggöra en bra utvärdering av om insatserna gett önskvärda resultat.

Det här steget handlar om att beskriva våld som problem och inte om att analysera varför våldet uppkommer, vilket är nästa steg i processen. I detta steg samlar ni information om våld som problem i ert lokala sammanhang. Gör ni kartläggningen i flera steg, resulterar det i en översiktlig lägesbild som kan fungera som ett underlag för analys, prioritering och planering av det fortsatta arbetet.

DEFINIERA VILKET VÅLD SOM SKA KARTLÄGGAS

För att kunna beskriva och kartlägga våld som problem behöver ni vara överens om hur ni definierar våld. Precis som när ni arbetar med en gemensam våldspreventiv vision är dessa samtal viktiga, eftersom verksamheter och personer som ingår i samverkan förmodligen representerar olika arbetssätt, förståelser och vokabulär. Det finns i dag en mängd begrepp för att beskriva arbetet på området. Några av er utgår kanske från hur våld definieras i brottsbalken, medan andra utgår från en bredare våldsförståelse. Några av er kanske tänker på våld som sparkar och slag, några av er inkluderar kanske psykiskt, ekonomiskt och sexualiserat våld. Hur ni väljer att definiera våldet kommer vara styrande för den lokala kartläggningens utformning. Redan tidigt kan det därför vara bra om ni diskuterar definitioner av våld så konkret som möjligt. Vad är våld? Som stöd finns ett antal vedertagna definitioner av våld.

Ett våldsförebyggande arbete med genusperspektiv bör fokusera på att minska olika former av könsrelaterat

HUR DEFINIERAS VÅLD?

En bred definition av våld som WHO har formulerat lyder:

”... en avsiktlig användning, eller hot om användning av fysisk kraft eller makt, antingen som hot mot sig själv, en annan person, eller mot en grupp eller ett sammanhang som antingen resulterar i eller har stor sannolikhet att resultera i personskador, dödsfall, psykiska skador, negativ utveckling eller förluster.”

Sverige har undertecknat Europarådets konvention om förebyggande och bekämpande av våld mot kvinnor, Istanbulkonventionen, som trädde i kraft 2014. Konventionen definierar våld mot kvinnor som:

”... ett brott mot de mänskliga rättigheterna och en form av diskriminering av kvinnor och avser varje

fall av könsrelaterat våld som leder till, eller troligen kommer att leda till, fysisk, sexuell, psykisk eller ekonomisk skada eller fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt lidande för kvinnor, inbegripet hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i ett offentligt eller privat sammanhang.”

En annan ofta använd definition av våld har formulerats av psykologen Per Isdal vid den norska verksamheten Alternativ till vold. Denna definition fångar komplexiteten kring vad våld kan vara. Definitionen lyder:

”Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom denna handling skadar, smärtar, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från något som den vill.”

våld, det vill säga våld som riktas mot kvinnor eller flickor på grund av deras kön eller som drabbar flickor och kvinnor oproportionerligt mycket.²¹ Som Istanbulkonventionen understryker i sin definition sker sådant våld både i offentliga miljöer och i privata sammanhang.

Inom jämställdhetspolitiken används begreppet mäns våld mot kvinnor. Detta begrepp avser inte enbart den enskilda mannens våld mot den enskilda kvinnan i en parrelation, utan är tänkt att fungera som ett ”paraplybegrepp” som utöver våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck inkluderar våld utanför nära relation, såsom sexuella trakasserier, prostitution och människohandel för sexuella ändamål, liksom kommersialisering och exploatering av kvinnokroppen i reklam, medier och pornografi. Genom att inkludera begreppet våld i nära relationer i det överordnade begreppet mäns våld mot kvinnor innefattas även våld i samkönade relationer, eller för den delen kvinnors våld mot män i nära relationer.

Begreppet våld i nära relation är könsneutralt och inkluderande genom att det inbegriper allt våld i heterosexuella parrelationer, våld i HBTQ-personers partnerrelationer och våld mot barn. Dilemmat med begrepp som våld i nära relation är dock att det exkluderar många andra former av könsrelaterat våld, såsom överfallsvåld, fysiskt och sexuellt våld utanför nära relation. Det könsneutrala osynliggör också ofta den vanligaste formen av våld i nära relationer, särskilt när det handlar om upprepat och allvarligt våld, det vill säga det som män utövar mot kvinnor i heterosexuella parrelationer.

Begreppet hedersrelaterat våld och förtryck avser i första hand våld och förtryck som är ämnat att kontrollera flickors och kvinnors sexualitet. Även unga män, pojkar och transpersoner drabbas dock i och med att föreställningen om heder bygger både på starkt patriarkala och på heteronormativa ideal. Den patriarkalt motiverade våldsutövningen innebär att hedersrelaterat våld och förtryck inkluderas i begreppet mäns våld mot kvinnor inom svensk jämställdhetspolitik. Som konstaterats avser begreppet mäns våld mot kvinnor inte enbart den enskilda mannens våld mot den en-

²¹ **Europarådet (2011)** *Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet*, Europarådets fördragsserie nr. 210

²² **SOU 2015:55** Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck. Slutbetänkande av utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor Stockholm: Statens offentliga utredningar

skilda kvinnan. Begreppet avser snarare att benämna olika former av patriarkalt motiverat våld i bredare bemärkelse. Även om hedersrelaterat våld och förtryck är kollektivt utövat av flera – främst men inte uteslutande – närstående personer inkluderas alltså detta begrepp i det överordnade begreppet mäns våld mot kvinnor.

Mäns våld mot kvinnor är också en del av det våld som män utövar i en rad olika sammanhang, inklusive det män riktar mot andra män i offentliga miljöer. Män blir oftare utsatta för våld än kvinnor, men i båda fallen är det främst män som utövar våldet.²²

WHO delar in mellanmänskligt våld i två kategorier: våld som utövas av en partner eller inom familjen respektive våld mellan personer i närsamhället som är bekanta eller främlingar. Våld i familjen eller partnervåld inkluderar exempelvis våld och övergrepp mot barn, att som barn uppleva och bevittna våld. Det inkluderar också fysiskt, psykiskt och sexuellt våld i vuxnas och ungas partnerrelationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Våld i närsamhället inkluderar exempelvis sexuella övergrepp och trakasserier av främlingar samt våld och övergrepp som sker i skolan, på arbetsplatser, vårdhem eller inom idrotten. WHO delar upp kollektivt våld i socialt, politiskt och ekonomiskt våld. Uppdelningen har sin grund i vilka möjliga motiv som ligger bakom våldet. WHO exemplifierar socialt motiverat, kollektivt sanktionerat våld med hatbrott, men även det hedersrelaterade våldet är kollektivt sanktionerat, inte bara av den närmaste familjen, utan ofta också av en större social krets.

UTGÅ FRÅN EN SAMMANHÅLLEN VÅLDSFÖRSTÅELSE

För att förebygga mäns våld mot kvinnor är det viktigt att förstå att olika typer av våld är tätt sammanflätade. Exempelvis finns nära samband mellan olika former av mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer och unga mäns våld, liksom det finns samband mellan mobbning och utsatthet för fysiskt våld eller hot.

”Män blir oftare utsatta för våld än kvinnor, men i båda fallen är det främst män som utövar våldet.”

Nästan en av tio elever som angett att de ofta utsatts för mobbning, rapporterar att de också utsatts för grovt våld i skolan. Motsvarande för elever som anger att de aldrig mobbats, men rapporterat utsatthet för grovt våld i skolan är en på hundra. Oavsett om elever själva är utsatta för mobbning eller inte, löper de högre risk för att utsättas för grövre våld i en skola där mobbning är vanligare.²³

Våldsformer som mobbning, sexualiserat våld, våld i nära relationer, barn som upplever våld, sexuella trakasserier, kränkande behandling kan förkomma många gånger under en persons liv. Olika former av mellanmänskligt våld har gemensamma bakomliggande riskfaktorer, exempelvis att växa upp i ett hem där det förekommer våld, rigida könsroller, missbruk, vissa sociala och kulturella normer och ojämlikhet i inkomst.²⁴

Ett annat sätt att närma sig våldsprevention utifrån en sammanhållen våldsförståelse är att utgå från tanken om våldets kontinuum som belyser sambanden mellan så kallat grovt och lindrigt våld.²⁵

Figur 4, fritt översatt från Liz Kellys beskrivning av våldets kontinuum,²⁶ illustrerar hur olika former av kränkningar, hot och våld kan ses som sammanlänkande händelser på samma skala. Exemplet gäller sexuellt våld, men kan översättas till andra former av våld. Det börjar inte med en våldtäkt eller en grov misshandel. Många gränser har förskjutits innan det grova våldet är ett faktum.

I ljuset av detta behöver ni en sammansatt problembeskrivning för att kunna skapa effektiva insatser. Vi rekommenderar att det förebyggande arbetet innefattar flera typer av våld. Förebyggande insatser som behandlar bakomliggande faktorer som är gemensamma för flera former av våld gör det dessutom möjligt att minska förekomsten av flera typer av våld samtidigt.²⁷ Eller med andra ord – genom insatser mot våld som förekommer mer ofta i vardagen, såsom sexistiska skämt, maktlek, knuffar och nedvärderande ord, är det lättare att skapa en förändring och bryta en normalisering av våld och kränkningar. Inte minst genom tidiga insatser som riktar sig till barn och unga.

²³ Estrada et al (2009) *Grövre våld i skolan* (No. 2009:6) Stockholm: Brottsförebyggande rådet

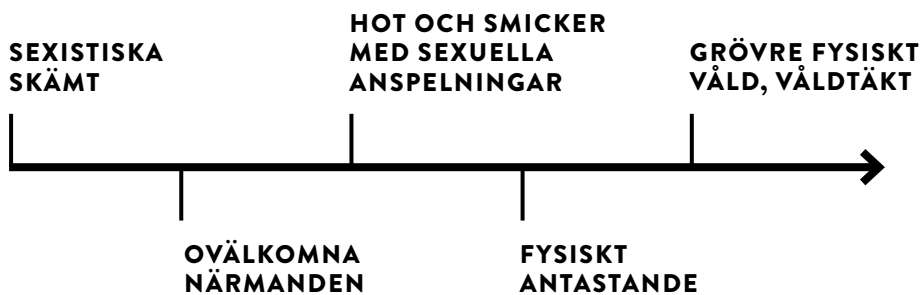
²⁴ Banyard, VL (2013) *Go big or go home: reaching for a more integrated view of violence prevention* Psychology of violence 3 (2)
Hamby, S & Grych, J. (2013) *The web of violence – exploring connections among different forms of interpersonal violence and abuse* Dordrecht: Springer

²⁵ Kelly, L (1988) *Surviving Sexual Violence* Polity Press

²⁶ Kelly, L (1987) *The Continuum of Sexual Violence* i Hamner, J & Maynard, M *Women, violence and Social Control* London: Macmillan Publishers Limited

²⁷ WHO (2002) *World report on violence and health* Geneva: World Health Organization

Fig. 4.

VÅLDETS KONTINUUM

Olika former av kränkningar, hot och våld kan delas upp längs en skala, från sexistiskt språk till fysiskt våld. Formerna är sammanlänkande med varandra. Innan det grova våldet är ett faktum, har många gränser förskjutits.

UTGÅ FRÅN BEFINTLIG STATISTIK

För att få en bild av våldets omfattning och konsekvenser kan ett första steg i en lokal kartläggning med fördel vara att sammanställa redan befintlig och tillgänglig statistik. När det är möjligt att få fram könsbaserad statistik – använd er i första hand av den. Fundera också över vilka andra maktordningar och diskrimineringsgrunder som kan ha betydelse för att förstå problemet och vem som blir utsatt av vem. Utöver att beakta maktordningar baserade på kön, beakta även maktordningar baserade på kategorier såsom social bakgrund, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder, när det kan bidra till bättre prioriteringar och större träffsäkerhet för era insatser.

Polisen har många gånger redan gjort lokala sammanställningar, exempelvis av anmälda brott. Därutöver går det ofta att få tillgång till lokala fritids- och drogvaneundersökningar, trygghetsundersökningar, skolundersökningar eller olika boendeundersökningar som kan innehålla frågor om utsatthet, våld och otrygghet.

Socialtjänsten är skyldig att analysera om de insatser och andra sociala tjänster som erbjuds våldsutsatta och barn som bevittnat våld svarar mot behoven i kommunen. Socialtjänsten bör därför enligt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd fortlöpande kartlägga förekomsten av våldsutsatta och barn som bevittnat våld i kommunen.²⁸ En sådan kartläggning kan vara att gå igenom dokumentationen i pågående ärenden, hämta in uppgifter från lokal eller officiell statistik, och hämta in uppgifter från hälso- och sjukvården och andra myndigheter samt organisationer.

Om sammanställningar av egna lokala data saknas eller är ofullständiga, kan ni göra egna sökningar och tabeller genom Brottsförebyggande rådets (Brå) nationella statistiska databas över anmälda brott²⁹. Ni kan också ta hjälp av er närmaste länsstyrelse. De ska enligt 5 § i länsstyrelsernas instruktion integrera ett jämställdhetsperspektiv i sin verksamhet genom att belysa, analysera och beakta kvinnors och mäns samt flickors och pojkers villkor, samt genomgående

²⁸ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:4) om våld i nära relationer

²⁹ Ni hittar databasen på statistik.bra.se/solwebb/action/index

analysera och presentera individbaserad statistik med kön som övergripande indelningsgrund, om det inte finns särskilda skäl mot detta.³⁰

Tänk på att det finns stora mörkertal när det gäller våldsproblematik i och med att våld är tabu och ofta har normaliserats av de som är närmast berörda. Generellt rapporteras grova brott oftare än lindriga brott, brott mot obekanta oftare än våld mot bekanta eller närstående och brott på allmän plats oftare än de som sker i hemmet. Statistiska koder och frågor fångar inte alltid komplexiteten och bredden av våldet. Många undersökningar handlar om en mängd andra frågor än våld. Frågorna är ofta av övergripande karaktär och ger därför en underrapportering av utsattheten. Det saknas till exempel ofta frågor om psykiskt och sexualiserat våld, frågor om våld genom livet eller omfattningen av våld i barn-
domen. Sällan ställs frågor om vem som är förövare.

Trots de brister som underlaget har är det ändå relevant att ta fram statistik för att ha något att utgå ifrån och kunna förhålla sig till tendenser över tid. Det kan också vara intressant att jämföra med referensvärden som till exempel riks- eller länsgenomsnittet eller att jämföra med andra kommuner som liknar den egna kommunen. På Sveriges kommuner och regioners (SKR)³¹ webbplats finns kommungruppsindelningar baserade på strukturella egenskaper, vilket gör det lättare att hitta kommuner som går att jämföra med den egna kommunen.

Ett sätt att förhålla sig till underrapporteringen kan vara att bryta ned resultaten av nationella befolkningsundersökningar till det lokala befolkningsunderlaget. Prevalensundersökningar med fokus på våld utsatthet fångar ofta upp faktisk förekomst av våld i högre grad än brottsstatistik eller generella trygghetsundersökningar. Observera att denna typ av beräkningar bara är uppskattningar. Variation i demografi innebär att uppskattningen kan bli missvisande. Nationella prevalensundersökningar kan dock ge en uppfattning om vilken typ av våldsproblematik som ofta dominerar. Prevalensundersökningar kan också ge jämförelsevärden till den lokala statistiken.

³⁰ Förordning 2017:868 med länsstyrelseinstruktion

³¹ Före detta Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)

EXEMPEL PÅ STATISTISKA UPPGIFTER SOM KAN VARA TILL HJÄLP VID KARTLÄGGNING

TYP AV DATA	KÄLLA	INFORMATION
Nationella ungdomsenkäten – hur är det att vara ung idag?	Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF).	Tillfrågades svar på en mängd frågor om att själv välja partner, utsatthet för mobbning, hot, misshandel och sexuellt våld, trygghet och medverkan i t.ex. maktlek och kränkningar över sociala medier. Målgrupp: 16–25 år.
Lokal uppföljning av ungdomspolitiken (LUPP).	Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF).	Tillfrågades svar på frågor om att själv välja partner, misshandel och sexuellt våld eller utnyttjande det senaste halvåret. Målgrupp: Elever åk 7–9, gymnasieskolan samt unga vuxna 19–25 år.
Lokal trygghetsundersökning.	Polis Kommun	Tillfrågades svar på utsatthet för brott och upplevelser av trygghet.
Anmälningar till socialtjänst.	Socialtjänst	Exempelvis kön, anmälningsorsak, åldersgrupp, område och tidsperioder – dock stor lokal variation i kodning.
Anmälda brott.	Brottsförebyggande rådets statistik-databas.	Brottsstyper, områden och tidsperioder.
Skolundersökningen om brott.	Brottsförebyggande rådet (Brå).	Tillfrågades svar på frågor om utsatthet för bl.a. misshandel, sexualbrott, mobbning och kränkningar Målgrupp: Elever åk 9.
Nationella trygghetsundersökningen (NTU).	Brottsförebyggande rådet (Brå).	Tillfrågades svar på utsatthet för våldsbrott som fysisk misshandel, hatbrott och sexualbrott. Målgrupp: 16–79 år.
Undersökningar av levnadsförhållanden (ULF).	Statistiska centralbyrån.	Tillfrågades svar på frågor om utsatthet för våld som lett till sjukvård eller tandvård. Två frågor om utsatthet för våld. Målgrupp: 16 år och äldre.
Regional eller verksamhetsspecifik data om patienter i kontakt med vården med anledning av våld i nära relation.	Hälso- och sjukvård. Företrädesvis mödranhäsovård, vuxenpsykiatri och barn- och ungdomspsykiatri där Socialstyrelsen rekommenderar att frågan om våld ställs.	Antal våldsutsatta i kontakt med olika vårdinstanser.

FÖRDELAR**NACKDELAR**

Möjlighet att få nationella referensvärden och könsuppdelad statistik (tjej/kille/annan könstillhörighet/osäker).

Resultaten går inte att bryta ned på lokal nivå.

Möjlighet att jämföra de kommuner som deltagit i undersökningen och att få könsuppdelad statistik (tjej/kille/annan könstillhörighet).

Uppföljningen genomförs endast i omkring hälften av landets kommuner.

Kan bidra till lokal kunskap om omfattningen av våld i såväl offentlig som privat miljö.

Stora mörkertal. Skillnader i redovisningsrutiner.

Indikerar omfattningen av våldsproblemen i er lokala kontext.

Stora mörkertal. Skillnader i redovisningsrutiner.

Går att bryta ned per kommun och i storstäder även per stadsdel. Möjlighet till nationella referensvärden och könsbaserad statistik. Möjlighet att få nationella referensvärden och könsbaserad statistik (tjej/kille).

Stora mörkertal. Vissa kategorier av våld saknar brottskoder.

Möjlighet till nationella referensvärden och könsbaserad statistik (tjej/kille).

Resultaten går inte att bryta ned på regional eller lokal nivå.

Möjlighet till nationella referensvärden.

Resultat redovisas endast på regional nivå.

Kan bidra till problembilden genom att synliggöra kopplingen mellan våld och ohälsa.

Resultat redovisas endast på regional nivå.

Kan bidra till problembilden genom att synliggöra kopplingen mellan våld och ohälsa.

Sammanställning av data saknas i många verksamheter.

EXEMPEL PÅ STUDIER SOM KAN VARA TILL HJÄLP VID KARTLÄGGNING OCH PROBLEMBESKRIVNING

STUDIE	KÄLLA	INFORMATION
Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige. Statistisk lägesbild (2019).	Statistiska centralbyrån (SCB).	En av tre övergripande utmaningar som listas i sammanfattningen gäller våld och kränkningar. Könsupplad statistik.
Skolbarns hälsovanor i Sverige (2018).	Folkhälsomyndigheten.	Andel flickor och pojkar (11, 13 och 15 år) som uppger att de blivit mobbade i skolan.
Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i Sverige (2017).	Folkhälsomyndigheten.	Förekomst av sexuella trakasserier och sexuella övergrepp, användning av pornografi, andel som gett ersättning för sex. Könsupplad statistik.
Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige – UngKAB15 – en studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16–29 år (2017).	Folkhälsomyndigheten.	Förekomst av fysiskt våld, sex mot sin vilja, sex mot ersättning, med mera. Könsupplad statistik.
Prostitutionen i Sverige (2014).	Länsstyrelsen Stockholm.	Prostitutionens omfattning, former och utveckling i Sverige. Könsupplad statistik.
Gift mot sin vilja (2009).	Ungdomsstyrelsen (som numera går under namnet MUCF).	Unga flickor och pojkars (16–25 år) möjlighet att delta undervisning, ha en aktiv fritid, fatta beslut om sin framtid och själv välja partner. Könsupplad statistik.
Unga, sex och internet i en föränderlig värld (2015).	Stiftelsen Allmänna Barnhuset.	Gymnasieelevers erfarenhet av sexuella övergrepp och sexuell exploatering under uppväxten. Könsupplad statistik.
Det är mitt liv! Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin partner (2018).	Stiftelsen Allmänna Barnhuset.	Förekomst av barnmisshandel bland elever i åk 9 och åk 2 på gymnasiet. Särskilt fokus på de som inte får bestämma över sin framtida partner.
Den bästa och svåraste uppgiften i världen – barnuppföstran och konflikthantering bland föräldrar i Sverige (2017).	Stiftelsen Allmänna Barnhuset.	Förekomst av barnmisshandel i Sverige, därutöver bl.a. kunskap om attityder till barnuppföstran och föräldrars syn på våld.
Våld mot barn 2016 – en nationell kartläggning (2017).	Stiftelsen Allmänna Barnhuset.	Förekomst av utsatthet för våld under hela uppväxten. Könsupplad statistik.

EXEMPEL PÅ STUDIER SOM KAN VARA TILL HJÄLP VID KARTLÄGGNING OCH PROBLEMBESKRIVNING, forts.

STUDIE	KÄLLA	INFORMATION
STIR-studien (Safeguarding Teenage Intimate Relationships. Connecting Online and Offline Contexts and Risks (2013–2015).	Nasjonalt Kunskapscenter om vold og traumatisk stress m.fl.	Ungas (14–17 år) erfarenheter av utsatthet för /att utsätta någon för våld (online, fysiskt, psykiskt) i en nära relation. Risk- och skyddsfaktorer, ungas syn på interventioner m.m. ³²
Väld och hälsa- en befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa (2014).	Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK).	Innehåller bl.a. tillfrågades svar om våldsutsatthet och förövare. Åldersgruppsindelade svar möjliggör barnperspektiv. Inkluderar flera våldsformer. Könsuppdelad statistik.
Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige (2011).	Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK).	Kunskaps- och forskningsöversikt som bl.a. inkluderar praktikens uttryck och förekomst i Sverige.
Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning – En uppskattning av antalet (2015).	Socialstyrelsen.	Uppskattning av antal utsatta och av riskpopulation på nationell nivå. Andelen flickor ur riskpopulationen som befinner sig i riskzonen har dock inte uppskattats.
Trippelt utsatt – Hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning (2011).	Tjevers rätt i samhället (TRIS).	Omfång och karaktär av hedersrelaterat förtryck och våld bland unga med intellektuell funktionsnedsättning på gymnasiesärskolan. Könsuppdelad statistik.

³² **Briefing paper 2** – Incidence rates and impact of experiencing interpersonal violence and abuse in young people's relationships

Briefing paper 3 – Risk and protective factors for intimate partner violence and abuse (IPVA) victimisation and instigation

Briefing paper 4 – Young people's views on intervention and prevention for interpersonal violence and abuse in young people's relationships

UTFORMA EGNA ENKÄTUNDERSÖKNINGAR FÖR ATT KOMPLETTERA BILDEN

Många statistiska underlag och studier belyser enbart utsatthet för våld. Denna kunskap är viktig för att få en uppfattning om våldets omfattning, konsekvenser och kostnader. I ett preventivt syfte är det även intressant att få en uppfattning om vem som utövar våldet och hur, var och när våldet utövas. Det underlättar en tydlig problemformulering som kan vägleda om vilka insatser som bör sättas in för att minska utövandet av våld och därmed i förlängningen utsatthet för våld. Överväg om ni kan komplettera er kartläggning med en egen undersökning om våldsutövning.

Det pågår en utredning om en speciell brottsrubricering för brott som motiveras av heder ska införas. I nuläget saknas möjligheten att få fram statistik över hur många hedersrelaterade brott som begås i Sverige. Av denna anledning kan det även vara motiverat att komplettera med egna undersökningar om hedersrelaterat våld och förtryck. Det har bland annat Sveriges storstadskommuner³³ och Uppsala gjort.³⁴

Med anledning av den mycket låga rapporteringsgraden av könsstymningsbrott och brott som rör prostitution och människohandel är brottsstatistik inte en bra grund heller för kartläggning av dessa våldformer. Sådant våld förekommer mycket sällan i olika typer av undersökningar. Det gäller även våld som drabbar personer i särskilt sårbara livssituationer såsom personer med olika funktionsnedsättningar³⁵ personer med missbruksproblematik³⁶, kvinnor med utländsk bakgrund³⁷, homo- och bisexuella³⁸ samt transpersoner.³⁹ Dessa grupper ofta är mer utsatta för våld och kränkningar. Därför kan det vara relevant att göra egna undersökningar för att få en bild av omfattningen av problematiken i det egna sammanhanget.

³³ Strid, S., Enelo, J.-M., Cinthio, H & Baianstovu, R. (2018) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. En kartläggning i Göteborg, Malmö och Stockholm*. Örebro universitet

³⁴ Ghadimi, M & Gunnarsson, S (2019) *Ung 018 – en kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala*. Uppsala: TRIS – tjejers rätt i samhället

³⁵ Socialstyrelsen (2011) *Sällan sedda. Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*. Västerås: Socialstyrelsen

³⁶ Socialstyrelsen (2011) *Skylla sig själv? Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med missbruksproblematik*. Västerås: Socialstyrelsen

³⁷ Socialstyrelsen (2014) *Ensam och utsatt. Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med utländsk bakgrund*. Västerås: Socialstyrelsen

³⁸ Nationellt centrum för kvinnofrid (2009) *Våld i samkönade relationer: en kunskaps- och forskningsöversikt*. NCK-rapport 2009:2

³⁹ Folkhälsomyndigheten (2015) *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland transpersoner*. Halmstad: Folkhälsomyndigheten

ANPASSADE SÄTT ATT STÄLLA FRÅGOR OM VÅLD

I Projekt Bildsam utvecklades material bland annat för att kunna ställa frågor och föra samtal om våld när den man vill prata med behöver bildstöd i sin kommunikation. Det mesta av Bildsamts material finns på bildstod.se om ni söker på "Bildsam". Ni kan använda materialet som mallar och redigera utifrån era

behov. Projektet drevs med medel från Arvsfonden under åren 2016 till 2019.

RFSL:s webbstöd om att fråga om kön och trans i enkäter kan underlätta för er som ska konstruera enkäter med frågor om kön och trans. Läs mer på rfsf.se

UPPSALA FICK SVAR OM HEDERS- FÖRTRYCK OCH KRAFT ATT FÖR- BÄTTRA SITT ARBETE

Hur utbrett är hedersförtryck bland unga i Uppsala? Det ville kommunen och länsstyrelsen i Uppsala veta. Under våren 2018 delades därför en enkät ut i samtliga klasser i årskurs nio i de kommunala tätortsskolorna i Uppsala kommun, totalt tretton skolor. 1 063 elever besvarade enkäten, vilket innebär en svarsfrekvens på hela 91 procent.

– Det en fantastisk hög siffra, som kan förklaras av ett starkt politiskt stöd och ett omfattande förankringsarbete, säger Mariet Ghadimi, som både är doktorand i socialt arbete på Stockholms universitet och verksamhetschef på Uppsala-

baserade organisationen TRIS (Tjejeers rätt i samhället) som genomförde studien.

Det starka politiska stödet för kartläggningen innebar tillgång till resurser, tydliga direktiv och mandat för den kommunala förvaltningen i Uppsala, berättar Mariet. Genomförandet av enkäten var obligatoriskt för samtliga tätortsskolor och stora personalresurser avsattes till information för både skolledning, elevhälsa och kollegium. Ansvariga för kartläggningen informerade också alla elever direkt i klassrummet, bland annat om syftet med enkäten och möjligheten att vara anonym.

– Inför en kartläggning av det här slaget är det viktigt att ge information om varför och hur kartläggningen ska genomföras och att prata igenom viktiga aspekter av vad som kan följa med den här typen av kartläggning. Exempelvis är det viktigt att elevhälsan är beredda på att möta frågor och kunna ge stöd till elever som berörts av frågorna i enkäten, säger Mariet.

Resultaten från kartläggningen i Uppsala visar bland annat att unga som lever med oskuldskrav innan giftermål i mycket hög utsträckning har villkorade möjligheter i valet av en framtida partner. 26 procent av flickorna som lever med oskuldskrav anger i kartläggningen att det uteslutande är familjen som väljer vem de ska gifta sig med. Bland pojkar i gruppen unga med oskuldskrav är motsvarande siffra 7 procent. Resultatet visar också att 62 procent av

de som inte får välja sin framtida partner också har blivit utsatta för fysiskt, psykiskt, socialt eller sexuellt våld minst en gång de senaste tre åren.

– Kartläggningens resultat visar att samhället behöver bli bättre på att agera för att uppmärksamma och omhänderta problematik rörande hedersrelaterat våld och förtryck som drabbar många unga i Sverige i dag, säger Mariet.

Sedan kartläggningens resultat presenterats har fler orosanmälningar inkommit till socialtjänsten i kommunen. Kommunen har också fattat beslut om att satsa mer på tidiga insatser för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck, redan i förskolan.

– En kartläggning av den här typen ska bara genomföras om verksamheterna är beredda att använda resultaten för att förbättra sitt arbete, säger Mariet. Det handlar om respekt för de ungas röster. ♦

Ni hittar mer information om enkätens resultat och metodik i rapporten Ung 018 – En kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala på tris.se

FÖRDJUPA KARTLÄGGNINGEN GENOM DIALOGER OCH BEHOVSINVENTERING

De mest basala kraven för ett hållbart förändringsarbete är att det finns uttalade behov och att de våldspreventiva insatser ni planerar att införa möter behoven samtidigt som de är rätta för sammanhanget. Möjligheterna för goda resultat ökar ju tydligare dessa lokala behov kan uttryckas. Det är stor skillnad på att uttrycka ett behov som ”vi är missnöjda med hur våld och kränkningar hanteras i kommunens skolor” och mer uttalade behov som att ”vi behöver en ny metod för hur vi ska förebygga våld och kränkningar i kommunens skolor”.

Dialoger med medarbetare är inte bara ett sätt för er att få fördjupad kunskap om våldet i ert lokala sammanhang, det är också en form av förankringsarbete. Att gemensamt formulera behov utifrån våld som problem skapar en nödvändig delaktighet i utvecklingsarbetet. Grundläggande är att ert våldsförebyggande arbete stämmer överens med berörda verksamheters inriktning och prioriteringar. Arbetet behöver förankras både bland chefer och politiska beslutsfattare och bland operativt verksamma som berörs av utvecklingsarbetet. Fokusintervjuer och andra former av medarbetardialoger är ett sätt att förankra arbetet horisontellt i organisationen.

Att fördjupa kartläggningen med dialoger och behovsinventeringar kan också motiveras av de stora svårigheterna med att kartlägga olika former av mellanmänniskt våld genom statistisk informationsinhämtning. Genom att exempelvis göra trygghetsvandringar eller fokusgruppsintervjuer med personal som arbetar med barn och unga kan ni fördjupa information från statistik och uppskattningar. Detta gäller främst våld som barn och unga utsätts för i skolmiljö, våld som sexuella trakasserier eller övergrepp i offentlig miljö. I intervjuer och dialoger kan ni också få en uppfattning om behov och lokala förutsättningar som era insatser behöver anpassas till i det fortsatta arbetet. Den kommunala kvinnofridsverksamheten och den idéburna tjej- och kvinnojoursverksamheten har ofta värdefulla kunskaper om våldsproblematiken i den lokala kontexten, som kan vara värdefull att inhämta. För att ert våldsförebyggande arbete ska

falla väl ut behöver även målgruppen – företrädesvis barn och unga – komma till tals. När målgruppen ses som en viktig aktör i processen att skapa förebyggande insatser brukar metoderna bli mer effektiva.

En dialog med barn och unga kan ge en uppfattning av vilken typ av våld som är mest förekommande i barn och ungas vardag, vilka normer och attityder som har stort genomslag och vilken förändring barn och unga skulle vilja se i sitt sammanhang.

UNGA DIREKT – METOD FÖR ATT LYSSNA PÅ BARN OCH UNGA

Barnombudsmannen har anpassat och vidareutvecklat metoden Unga Direkt för att lyssna på barn och ungdomar. Den har sitt ursprung hos Forandringsfabrikken i Norge, en organisation med lång erfarenhet av att lyssna på barn i utsatta situationer. Metoden ger er möjlighet att lyssna systematiskt på barn och unga genom att låta dem tala till punkt och utan att lägga hinder i vägen med egna åsikter och värderingar. Unga Direkt utgår från

att barnen berättar sådant som de själva har erfarenhet av. Barnen är experter på sin egen situation och ska mötas med respekt. Metoden passar både för enskilda samtal och för att träffa barn i grupp. På barnombudsmannen.se kan ni ta del av de grundläggande momenten i arbetssättet. Ni anpassar dem givetvis till de förutsättningar som råder i er verksamhet.

UNGT LEDARSKAP FÖR SAMHÄLLS- FÖRÄNDRING

En organisation som arbetat mycket med ungas ledarskap i utveckling av ett våldsförebyggande arbete är den brittiska organisationen Integrate UK.

– Det är inte svårt att engagera unga i de här frågorna. När vi kommer in i klassrummen och pratar, då är de med oss, säger Shamil Ahmed.

Shamil minns när han först hörde talas om könsstympling. Under hela uppväxten hade det varit tyst om det. Sedan, någon gång på högstadiet var det som en explosion. Plötsligt pratade alla om det. Det blev en jättefråga som angick många runt omkring honom. När Integrate UK bildades var han med på

tåget. Han var 16 år och ville vara med och markera mot destruktiva traditioner som könsstympning och tvångsäktenskap.

Integrate UK vill visa att hedersrelaterat våld och förtryck inte bara handlar om grova brott, utan också kommer till uttryck på mer vardagliga sätt.

– Heder finns överallt omkring oss; i hur vi ser på varandra, i hatet mot tjejer i sociala medier, i vad våra föräldrar lär oss och så vidare. Det är där vi startar våra diskussioner, säger Shamil.

Integrate UK arbetar med unga, främst från socio-ekonomiskt utsatta minoritetsgrupper, varav majoriteten är unga muslimska flickor och kvinnor som kämpar med strikta genusnormer och hinder för integration. De arbetssätt som utvecklas av unga i organisationen tar avstamp i hur de beskriver sina problem och den förändring de vill se.

Några lärdomar som organisationen gjort är att insatser som tar form måste ha ett tilltal som funkar för unga och de måste också vara tillgängliga. Integrate UK har goda erfarenheter av nära samarbete med mediabyråer för att få fram sitt budskap via sociala medier, tidningar, teve och radio. En annan lärdom är betydelsen av att ge unga erkännande för det de åstadkommit, och bekräfta betydelsen av deras arbete i ett större sammanhang.

– Verklig förändring kräver att vi fokuserar på att bryta våldscykeln. När du arbetar med unga engagerar du framtidens föräldrar, lärare och ledare och genom att

de tar avstånd från traditionella skadliga sedvänjor bryts cykeln, säger Shamil. ♦

OM INTEGRATE UK

Organisationen Integrate UK bildades 2008 i Bristol, men finns nu i flera städer i Storbritannien. De leds av och riktar sig till unga.

Arbetet är brett, men fokuserar på frågor kring könsstympning, tvångsäktenskap, rasism och radikalisering. Allt förändringsarbete utgår från hur unga själva beskriver problem i sin vardag och syftar till att åstadkomma den förändring unga vill se i sitt närsamhälle och i samhället. Varje år når organisationen över 5 000 personer med utbildningar och workshops som både vänder sig till unga och till yrkesgrupper som poliser, lärare, jurister och sjukvårdspersonal. Organisationen gör också filmer och musik och har mycket verksamhet via sociala medier.

Läs mer på integrateuk.org och i Jämställdhetsmyndighetens skrift från 2019 Samtal pågår: Om hedersrelaterat våld och förtryck som ni hittar på jamstalldhdetsmyndigheten.se

TA DEL AV RESULTATET FRÅN ÖPPNA JÄMFÖRELSE

Som redan konstaterats innebär initieringen av ett brett våldsförebyggande arbete ofta att mer våld identifieras. Utöver att de verksamheter som ska bedriva det våldsförebyggande arbetet har säkrat upp beredskap också när våldet är ett faktum, kan det i en större satsning vara värt att i behovsinventeringen undersöka hur väl det lokala arbetet med skydd och stöd fungerar på organisatorisk nivå.

Genom öppna jämförelser kan kommuner och regioner jämföra information om kvalitet, resultat och kostnader inom verksamhetsområden som kommuner och regioner ansvarar för eller är en viktig part i. Öppna jämförelser av stöd till brottsoffer har publicerats sedan 2012. Socialstyrelsen ansvarar för jämförelsen och tar fram den i samverkan med SKL.

SKL tog 2016 fram en rapport om framgångsfaktorer i det kommunala kvinnofridsarbetet, utifrån en fördjupad analys av kvinnofridsarbetet i kommuner som enligt resultatet i Öppna jämförelser 2015 lyckas bättre än andra. Framgångsfaktorerna är bland annat att det finns många vägar in till tidiga insatser för våldsutsatta och våldsutövare, att arbetet med våld i nära relationer är en integrerad verksamhet inom ordinarie strukturer och att arbetet bedrivs i samverkan. Det är också en fördel med ett strategiskt grepp på kommunövergripande nivå, exempelvis genom att integrera kvinnofridsområdet i det kommunövergripande jämställdhets- och folkhälsoarbetet via mål, strategier och handlingsplaner.⁴⁰

Utöver information från Socialstyrelsens och SKL:s öppna jämförelser kan ni också hämta information exempelvis från Riksförbundet Unizons Kvinnofridsbarometern, som är en undersökning av kommunernas arbete mot mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Kvinnofridsbarometern ger en bild av hur kvinnofridsarbetet och arbetet mot mäns våld mot kvinnor ser ut i kommunerna. Kvinnofridsbarometern finns tillgänglig på unizon.se.

⁴⁰ SKL (2016) *Framgångsfaktorer i kvinnofridsarbetet. En undersökning av utvecklingen av arbetet mot våld i nära relationer i kommuner* Stockholm: Sveriges kommuner och regioner

UPPSKATTA VÅLDETS KONSEKVENSER OCH KOSTNADER

Att beskriva våldets konsekvenser och kostnader kan vara ett bra sätt att skapa motivation för preventionsarbete. Försök att hitta fakta om kopplingen mellan våld och ohälsa i ert sammanhang.

Internationella siffror visar att våldet medför stora samhällskostnader vilket talar för att tidiga preventiva insatser bör prioriteras. European Institute for Gender Equality (EIGE) beräknat samhällskostnaderna för könsrelaterat våld i varje EU-medlemsland utifrån en fallstudie från Storbritannien. De svenska kostnaderna för könsrelaterat våld mot kvinnor uppskattades till 16,1 miljarder kronor per år exklusive förlorad livskvalitet. Inkluderas förlorad livskvalitet landade kostnaderna på 39,7 miljarder kronor. Om både kvinnor och män inkluderas i beräkningen uppskattas samhällskostnaderna till 19,2 miljarder kronor per år exklusive förlorad livskvalitet, respektive 45,5 miljarder kronor per år inklusive förlorad livskvalitet.⁴¹ Våldsprevention är med andra ord en social investering.

Överväg att ta fram siffror på vad våldet kostar i ert sammanhang. Det kan i vissa fall stärka stödet för er våldspreventiva satsning. Socialstyrelsen har tagit fram en vägledning gör det möjligt att beräkna de ungefärliga totala kostnaderna som uppstår i olika organisationer på grund av våld i nära relationer.⁴²

⁴¹ **SOU 2015:55** Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck. Slutbetänkande av utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor Stockholm: Statens offentliga utredningar

⁴² **Socialstyrelsen (2018)** Vägledning för att uppskatta kostnaden av insatser efter våld Stockholm: Socialstyrelsen

SÅ UPPSKATTAR NI KOSTNADER AV VÅLD

Socialstyrelsens vägledning omfattar en lista på kommuners och regioners schablonkostnader för insatser som riktar sig till våldsutsatta, våldsutövare och våldsutsatta barn inom socialtjänsten, skola och förskola, ungdomsmottagning, primärvård, specialiserad och rättspsykiatrisk vård samt tandvård.

För att ge en mer heltäckande bild av insatser som föranletts av våld i nära relationer, inkluderar listan även schablonkostnader för insatser

inom kvinno- och brottsofferjourer, polisen, Åklagarmyndigheten, domstol, kriminalvård, advokatbyråer, Rättsmedicinalverket, Försäkringskassan, Skatteverket, Kronofogdemyndigheten, Brottsoffermyndigheten och arbetsgivare.

Vägledningen, som går att ladda ned på socialstyrelsen.se, är utformad i Excel-format med schablonkostnader per insats. Ni behöver bara fylla i antal aktuella insatser, exempelvis antal stödande samtal.

DEFINIERA VILKET VÅLD SOM SKA PRIORITERAS

När ni ringat in vilket våld som förekommer i er lokala kontext behöver ni göra en prioritering där ni avgränsar det lokala problemet. I era prioriteringar – beakta det stora mörkertalet för våld mot närstående. Prioriteringen kan exempelvis grundas på

- ◆ vilket våld som är mest förekommande
- ◆ vilket våld som har ökat respektive minskat
- ◆ vilket våld som leder till störst konsekvenser och genererar stora kostnader
- ◆ vilka verksamheter eller arenor som förefaller mest otrygga
- ◆ vilka grupper som är mest utsatta
- ◆ vilka grupper som står för det mesta av våldet.

Ta också hänsyn till behov och lokala förutsättningar inom de arenor och verksamheter som är aktuella för ert våldsförebyggande arbete. Grunda prioriteringarna på om verksamheten har resurser att arbeta förebyggande mot problemet och om verksamheten har beredskap och motivation för att införa nya arbetsmetoder för att förebygga problemet.

ÅTERKOPPLA RESULTAT AV ER PROBLEMBESKRIVNING OCH FÖRANKRA FÖRSLAG TILL PRIORITERINGAR

Som sista del i steg 2 är det viktigt att återföra resultat och slutsatser. I en större satsning bör ni återföra resultaten till politiker, chefer, samverkande parter och närmast berörd personal. I en mindre satsning bör ni återföra er sammanfattning och era slutsatser till de som är involverade i ert förändringsarbete. Har ni involverat målgruppen barn och unga i problembeskrivning och behovsinventering bör ni också återföra resultat och slutsatser till dem. Utifrån era prioriteringar är ni därefter redo att ta nästa steg i processen.

STEG 2: CHECKLISTA

- Har ni enats om en definition av våld som utgångspunkt för er kartläggning?
- Har ni tagit hänsyn till en sammanhållen våldsförståelse som inkluderar hur olika former av mäns våld mot kvinnor i både offentliga och privata sammanhang hänger samman med lindrigare former av våld på våldets skala?
- Har ni tagit fram statistiska underlag som kan hjälpa er att bedöma vilket våld ni bör prioritera i ert lokala sammanhang?
- Har ni kompletterat de statistiska underlagen med behovsinventeringar och dialoger som identifierat uttalade behov utifrån våld som problem?

- Har ni övervägt hur barn och unga kan involveras redan i arbetet med att beskriva våld som problem?
- Har ni uppskattat kostnaderna för våldets konsekvenser?
- Har ni tagit fram förslag på vilket våld som ska prioriteras?
- Har ni informerat om resultaten av kartläggning och behovsinventering i styrkedja och samverkansstrukturer för ert våldsförebyggande arbete?
- Har ni förankrat era förslag till prioriteringar i styrkedja och samverkansstrukturer för ert våldsförebyggande arbete?

STEG 3:

IDENTIFIE
FÖRÄNDRI
FAKTORER

RA NGS-

Efter steg 1 och 2 har ni kanske bildat er en uppfattning om vilka lokala förutsättningar som ert våldsförebyggande insatser behöver anpassas till och vilken beredskap till förändring som finns inom de organisationer som ska genomföra det våldsförebyggande arbetet. Det tredje steget är att identifiera risk- och skyddsfaktorer för det våld ni vill förebygga och att identifiera vilka faktorer som ni kan påverka genom era insatser. Med andra ord – att identifiera förändringsfaktorer som kan lägga grunden för utformningen av era våldsförebyggande insatser.

UTFORSKA VÅLDETS ORSAKER UTIFRÅN DEN SOCIO-EKOLOGISKA MODELLEN

Det finns inte en enskild riskfaktor som förklarar varför vissa individer utövar våld, eller varför våld är mer vanligt förekommande i vissa sammanhang än i andra. Orsakerna till våld finns i komplexa samband mellan riskfaktorer hos individer, i relationer samt i olika livsmiljöer, sociala och kulturella sammanhang. Den socio-ekologiska modellen bygger på en sammansättning av biologiska, sociala, kulturella, ekonomiska och politiska aspekter som påverkar risken för att någon ska utöva våld eller bli utsatt för våld. Den socio-ekologiska modellen används för det första för att påvisa vilka faktorer som ökar risken för våld, för det andra för att förebygga dessa risker. På så vis är det en praktisk och logisk modell eftersom problem och prevention går hand i hand.

WHO efterlyser preventionsarbete som utvecklar flera interventioner samtidigt. En styrka med den socio-ekologiska modellen är att den å ena sidan hjälper till med att hålla isär en myriad av olika riskfaktorer för våld, å andra sidan ger den en bild av hur dessa riskfaktorer samspelar.⁴³ Det finns inga vattentäta skott mellan de olika nivåerna – de olika riskfaktorerna är tätt sammanvävda. Hela livsmiljön – alltså alla nivåerna – innehåller en mängd riskfaktorer för våld. Förebyggande insatser behöver därför antingen fungera på olika nivåer samtidigt eller kunna genomföras parallellt på olika nivåer. Genom att kombinera insatser från flera nivåer i den socio-ekologiska modellen blir insatser effektivare. Insatser kan fokusera på en eller flera typer av våld, i en eller flera riskmiljöer, på en eller flera riskfaktorer eller riskgrupper. En sådan kombination kallas ibland för multi-level-approach, eller en hela-kommunen-ansats eller en hela-skolan-ansats.⁴⁴

I analysen av risk- och skyddsfaktorer är det viktigt att komma ihåg att sambanden mellan olika faktorer inte är några enkla orsakssamband utan endast säger något om sannolikheten att individer kan komma att använda vissa typer av våld. En risk- och skyddsanalys visar också hur flera faktorer samspelar, vilket kan tolkas som att sannolikheten för olika former av våld ökar.

⁴³ Flood, M (2011) Involving men in efforts to end violence against women *Men and Masculinities*, 14(3)

WHO (2002) *World report on violence and health* Geneva: World Health Organization

WHO (2004) *Preventing violence: A guide to implementing the recommendations of the World report on violence and health* Geneva: World Health Organization

⁴⁴ WHO (2004) *Preventing violence: A guide to implementing the recommendations of the World report on violence and health* Geneva: World Health Organization

⁴⁵ WHO (2002) *World report on violence and health* (E.G. Krug, L.L. Dahlberg & J.A. Mercy) Geneva: World Health Organization

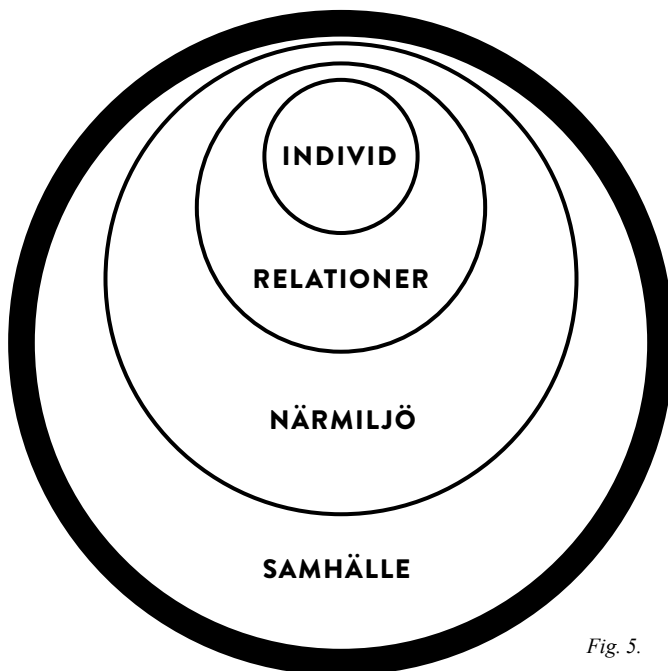

Fig. 5.

NIVÅDEFINITIONER I DEN SOCIO-EKOLOGISKA MODELLEN⁴⁵

INDIVID

Individnivån utgörs av en individs biologiska och psykologiska förutsättningar, personliga historia, socio-ekonomiska status, kön och ålder.

RELATIONER

Relationsnivån handlar om nära relationer till familjemedlemmar, vänner och partners och hur relationer kan skydda eller innebära en risk för våld.

NÄRMILJÖ

Närmiljönivån utgörs av ett närsamhälle, en gemenskap eller ett visst sammanhang där personliga relationer formas, t.ex. skolor, arbetsplatser eller bostadsområden.

SAMHÄLLE

Samhällsnivån utgörs av vårt samhälle i stort och handlar om sociala och kulturella normer och villkor.

IDENTIFIERA FÖRÄNDRINGSFAKTORER FÖR OLIKA TYPER AV VÅLD

Trots att forskningen inom det våldspreventiva området har stora luckor är det värdefullt att ta vara på den vetenskapliga kunskap som finns. Ur ett preventionsperspektiv är det endast de risk- och skyddsfaktorer som går att påverka som är intressanta. Dessa faktorer kan vara vägledande för de interventioner ni ska utveckla för att förebygga det våld ni beslutat att prioritera i ert utvecklingsarbete.

I tabell 1 har vi listat ett urval riskfaktorer från WHO:s rapporter. Använd den som ett stöd när ni identifierar vilka riskfaktorer som går att påverka och hänger samman med den våldsproblematik ni ska förebygga.

Som ni kan utläsa av tabellen går flera listade riskfaktorer att påverka. Det gäller exempelvis normer och värderingsfrågor såsom fientlighet mot kvinnor, uppfattningar om familjens heder eller acceptans för våld och övergrepp. Listade riskfaktorer belyser också kopplingar till annan problematik, såsom risk- och missbruk av alkohol och droger, fattigdom och arbetslöshet, (annan) kriminalitet, bristande utbildning och dåliga uppväxtvillkor för barn och unga. Detta visar vikten av breda grepp och samverkan i ert preventiva arbete.

Tabell 1.

TYP AV VÅLD, SOCIO-EKOLOGISKA MODELLENS NIVÅER OCH BELAGDA RISKFAKTORER

TYP AV VÅLD	INDIVID (ONTOGENISK)	RELATIONER (MIKRO)
Faktorer som ökar mäns risk för att våldta. ⁴⁶	<p>Användning av alkohol och droger.</p> <p>Tvingande sexuella fantasier, attityder och föreställningar som stödjer sexualiserat våld.</p> <p>Impulsiva och antisociala tendenser.</p> <p>Preferenser för operonligt sex.</p> <p>Fientlighet mot kvinnor.</p> <p>Erfarenhet av sexuella övergrepp som barn.</p> <p>Bevittnat/upplevt våld i familjen som barn.</p>	<p>Umgänge med sexualiserat aggressiva och brottsliga vänner.</p> <p>Familjemiljö karaktäriserad av fysiskt våld och lite resurser.</p> <p>Starka patriarkala relationer eller familjemiljö.</p> <p>Emotionellt icke-stödjande familjemiljö.</p> <p>Familjens heder uppfattas som viktigare än den våldsutsattas hälsa och säkerhet.</p>
Faktorer som ökar mäns risk att bli förövare i nära relationer. ⁴⁷	<p>Utsatt för omsorgssvikt, bevittnat övergrepp av eller mot föräldrar, utsatt för sexualiserat våld eller fysiskt våld.</p> <p>Antisocial personlighet.</p> <p>Riskbruk av alkohol och droger.</p> <p>Acceptans av våld.</p> <p>Historia av att ha varit utsatt för övergrepp.</p>	<p>Bristande utbildning.</p> <p>Otrohet och flera partners.</p> <p>Missnöje och konflikt i äktenskapet/partnerrelationen.</p> <p>Konflikter om könsroller.</p>
Urval av faktorer som ökar risk för barnmisshandel, övergrepp mot barn. ⁴⁸	<p>Föräldrar/vårdnadsgivare:</p> <p>Med svårighet att knyta an till barnet</p> <p>Som inte ger barnet omsorg</p> <p>Med egen erfarenhet av omsorgssvikt</p> <p>Som använder fysisk bestraffning</p> <p>Som har bristande självkontroll, missbrukar alkohol och droger, har ekonomiska svårigheter.</p>	<p>Problem i äktenskapet.</p> <p>Våld i familjen.</p> <p>Genusnormer som bidrar till nedvärdering av partnern.</p> <p>Diskriminering mot familjen p.g.a. etnicitet, kön, ålder, sexuell orientering etcetera.</p> <p>Involvering i kriminella eller våldsamma aktiviteter.</p>
De två starkaste dynamiska riskfaktorerna för våld i ungas partnerrelationer i en internationell översiktsartikel. ⁴⁹	<p>Attityder till våld:</p> <p>Föreställningar som legitimerar våld</p> <p>Acceptans av våld</p> <p>Acceptans av våldtäktsmyter.</p>	<p>Kamratrelationer:</p> <p>Vänner som varit utsatta för eller begått s.k. dejtingvåld, d.v.s. våld i ungas partnerrelation</p> <p>Vänner som är aggressiva.</p>

NÄRMILJÖ (MESO)

Liten möjlighet till arbete och anställning.
Brist på institutionellt stöd från polisen och rättsväsendet.
Generell tolerans av sexuella övergrepp i närmiljön.
Svaga sanktioner mot förövare av sexualiserat våld.

SAMHÄLLE (MAKRO)

Samhällsnormer som stödjer sexualiserat våld.
Samhällsnormer som stödjer mäns överlägsenhet och sexuella rättigheter.
Svag lagstiftning och svaga policyer relaterat till jämställdhet.
Höga nivåer av brott och andra former av våld.

Acceptans av traditionella könsroller.
Hög grad av fattigdom i närområdet.
Hög grad av arbetslöshet.
Acceptans av eller positiv syn på våld.
Hög andel män med begränsad läs- och skrivförmåga.
Hög andel hushåll som använder kroppsbestraffning.
Svaga sanktioner mot förövare.

Traditionella könsnormer och sociala normer som stödjer våld.

Tolerans för våld.
Ojämsliddhet och social ojämlikhet i närmiljön.
Bostadsbrist.
Hög grad av arbetslöshet.
Fattigdom.
Lätt att få tag i alkohol.
Bristande policyer och program för att upptäcka barn som far illa.

Sociala, ekonomiska, hälso- och utbildningspolicyer som leder till låg levnadsstandard och socioekonomisk ojämlikhet.
Sociala och kulturella normer som främjar och glorifierar våld mot andra i medierna, populärmusik och datorspel.
Sociala och kulturella normer som förminskar barns status och rättigheter i relation till föräldrarna.
Förekomst av barn som exploateras i prostitution och pornografi samt barnarbete.

⁴⁶ WHO (2002) *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization, s 159

⁴⁷ WHO (2010) *Preventing intimate partner and sexual violence against women: Taking action and generating evidence*. Geneva: World Health Organization and London School of Hygiene and Tropical Medicine, s 27

⁴⁸ WHO (2006) *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence*. Geneva: World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, s 14f

⁴⁹ Leen, E., Sorbring, E., Mawer, M., Helsing, B & Bowen, E. (2013) Prevalence, dynamic risk factors and the efficacy of primary interventions for adolescent dating violence: An international review. *Aggression and Violent Behavior*, 18 (1)

⁵⁰ WHO (2009) *Violence prevention – the evidence*. Geneva: World Health Organization

⁵¹ Hagemann-White, C., Kave-
mann, B., Kindler, H., Meysen,
T. Puchert, R (2010) *Review
of Research on Factors at Play in
Perpetration* Osnabrück: Universität
Osnabrück

⁵² Ni hittar den interaktiva flerfaktorsmodellen på humanconsultancy.com/assets/understanding-perpetration/understanding-perpetration.html Det kan också fungera att söka på *Factors at play in the perpetration of violence against women, violence against children and sexual orientation violence* för att hitta modellen och relaterat material på nätet. Modellen finns också som pdf-fil för den som vill läsa hela forskningsöversikten eller en sammanfattning av faktorerna.

WHO-rapporten *Violence prevention – the evidence* sammanställer sju strategier som kan föra det våldsförebyggande arbetet framåt och ger exempel på hur dessa strategier kan omsättas i våldsförebyggande insatser för ett antal olika våldstyper.⁵⁰ Strategierna har olika grad av evidens.

Som framgår av tabell 2 har föräldraskapsstöd, sociala utvecklingsprogram, insatser för att minska riskbruk av alkohol, skolbaserade program med fokus på genusnormer och attityder samt brottsofferstödande programverksamhet starkast evidens enligt WHO:s rapport från 2009. Forskningsläget utvecklas löpande och andra insatser än de som nämns i tabell 2 kan givetvis ha stor betydelse för att minska olika former av våld.

En annan källa som kan vara användbar för att identifiera belagda risk- och skyddsfaktorer för våld är en interaktiv flerfaktorsmodell som bygger på en forskningsöversikt av en forskargrupp ledd av Carol Hagemann-White, professor inom genusvetenskap och pedagogik vid universitetet i Osnabrück, Tyskland. Modellen är skapad utifrån en socio-ekologisk förståelse och sammanställer påverkbara faktorer med betydelse för våldsutövande.⁵¹ Forskargruppen tog fram översikt och interaktiv modell på uppdrag av Europakommissionen. Modellen bygger på forskning som huvudsakligen bedrivits i USA och Storbritannien. Syftet med att ta fram en interaktiv, visualiserad modell baserad på forskningsöversikten var att göra forskningen mer tillgänglig, både för strategier på policynivå och för praktiker. Modellen är tänkt som ett strategiskt verktyg vid utvecklingen av en preventiv policy och praktik. Den bygger på tre huvudstrukturer: *perpetration model/förövar-modell*, *factor perspective/faktors-modell* och *path models/interventionsmodell*.⁵²

FAKTORER FÖR FÖRÄNDRING

Det våldsförebyggande arbetet ska beakta bakgrundsfaktorer av betydelse för våldets uppkomst. Det slås fast i regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Ett team med professor Carol Hagemann-White i spetsen har tagit fram en interaktiv flerfaktorsmodell för att tillgängliggöra bakgrundsfaktorerna.

- Det finns ingen enskild faktor som kan förklara våldet. Olika faktorer på samhällsnivå, organisationsnivå och i det vardagliga samspelet mellan människor skapar sammantaget en grogrund för våld. Om vi ska kunna förstå hur olika former av våld uppstår behöver vi undersöka hur faktorer samspelar på olika nivåer. Genom att göra korsjämförande analyser av forskning kring olika former av våld har vi kunnat gruppera olika variabler

och identifiera faktorer av särskild betydelse, berättar hon.

Carol Hagemann-White är professor i genusvetenskap och pedagogik vid Osnabrück Universitet i Tyskland. På uppdrag av Europakommissionen har hon tillsammans med en grupp forskare tagit fram en översikt kring bakgrundsfaktorer som har betydelse för våldsutövning. För att tillgängliggöra denna för de som utformar policy och praktik har även en webbaserad modell tagits fram.

– Modellen är tänkt att fungera som ett stöd för strategiskt tänkande kring vad som kan göras för att förebygga och motverka våld. Den presenterar inte direkta orsakssamband eller definitiva lösningar på hur vi kan få våld att upphöra. Däremot kan vi utifrån modellen få vägledning kring vilka faktorer som har betydelse för våldsförebyggande arbete utifrån bästa tillgängliga vetenskapliga underlag, säger hon.

Till stor del består europeisk forskning kring bakgrundsfaktorer för våldsutövande av mindre kvalitativa studier med kunskapsluckor. För att kunna dra mer övergripande slutsatser om faktorerna har det varit nödvändigt att utgå från större amerikanska och till viss del brittiska och australiska studier.

– Empirisk forskning har fokuserat på individuella bakgrundsfaktorer, även om vi vet att väldigt olika individer med väldigt olika bakgrund kan utöva våld. Våldets bakgrundsfaktorer är i själva verket mycket mer komplexa. Eftersom forskningsunderlagen är bristfälliga är

det också oerhört viktigt att ta vara på erfarenhetsbaserad kunskap, och kunskap om det sammanhang där det våldsförebyggande arbetet ska bedrivas. Först när vi beaktar komplexiteten kan vi uppnå verklig och mer hållbar förändring, avslutar Carol. ♦

Läs mer om den interaktiva flerfaktorsmodellen på jamstalldhetsmyndigheten.se/valdsforebyggande-arbete

Tabell 2.

SAMMANFATTNING AV VÅLDSFÖREBYGGANDE INSATSER MED VISS EVIDENS, PER VÅLDSTYP

INTERVENTION	VÅLDSTYPER			
	OS	PV	SV	UV
1. Utveckla säkra, stabila och vårdande relationer mellan barn och deras föräldrar eller vårdnadshavare				
Föräldraskapsstöd, inklusive hembesök av barnmorska	●			●
Föräldrakurs med fokus på relation förälder och barn	○			○
2. Utveckla barn och ungas livskunskap				
Förskoleprogram med fokus på livskunskap				○
Program för social utveckling				●
3. Minska tillgången till och skadligt bruk av alkohol				
Reglera försäljning av alkohol		○		
Höja priset på alkohol		○		
Insatser för personer med alkoholproblematik		●		
Förbättra miljöer där alkohol serveras				○
4. Minska tillgången till vapen och knivar				
Restriktiv policy för licensiering att sälja och äga vapen				○
Förbud mot att bära vapen i offentlig miljö				○
5. Främja jämställdhet för att förebygga våld mot kvinnor				
Skolbaserade program kring genusnormer och attityder		●	○	
Mikrofinansiering kombinerat med utbildning om jämställdhet		○		
Insatser för utveckling av livsfärdigheter		○		
6. Förändra kulturella och sociala normer som stödjer våld				
Social marknadsföring för att ändra sociala normer		○	○	
7. Identifiera våldsutsatta och tillhandahålla vård och stödprogram				
Screening och vidareremittering		○		
Brottsofferstödande programverksamhet		●		
Psykosociala insatser		○		
Skyddsåtgärder		○		

* Observera att begreppen är direktöversatta från WHO, och därmed inte motsvarar de begrepp som används i en svensk kontext

WHO 2009,
Violence prevention
- the evidence

OS: Omsorgssvikt PV: Partnervåld SV: Sexuellt våld UV: Ungdomsvåld

● Stark evidens (multiple randomized controlled trials with different populations)

○ Växande evidens

Den interaktiva förövar- och faktorsmodellen behandlar följande nio typer av våld: (1) våldtäkt och sexuella övergrepp, (2) partnervåld och stalking, (3) sexuella trakasserier, (4) människohandel, (5) skadliga traditionella sedvänjor/hedersrelaterat våld och förtryck, (6) övergrepp mot barn och omsorgssvikt, (7) sexuella övergrepp mot barn, (8) sexuell exploatering av barn och (9) våld baserat på sexuell orientering.

I den interaktiva förövar- och faktorsmodellen går det att klicka på olika typer av våld för att se vilka riskfaktorer på de olika nivåerna som har svag, medel eller stark betydelse för sannolikheten att någon ska bli förövare. Varje faktor förklaras också närmare.

För att utforma insatser är faktors- och interventionsmodellen särskilt intressant. Eftersom forskningsunderlaget är svagare om skadliga traditionella sedvänjor/hedersrelaterat våld och förtryck, sexuell exploatering av barn samt människohandel är dessa våldstyper inte med i interventionsmodellen.

Generellt har forskningen stora luckor, vilket innebär att andra faktorer kan ha betydelse – även om de ännu inte omfattas av den kunskap vi har utifrån tillgänglig forskning. Det är därför mycket värdefullt att väga in den erfarenhetsbaserade kunskap ni fått med er från ert arbete med att beskriva våld som problem, om ni genomfört dialoger med medarbetare och med barn och unga.

I tabell 3 följer exempel på skyddsfaktorer och exempel på möjliga strategier från interventionsmodellen, path models.

Använd tabellernas exempel för att förstå de faktorer som enligt tillgänglig forskning ligger bakom olika former av våld, men också för att stimulera tankar om vilka faktorer som kan vara relevanta att påverka genom insatser i en svensk, lokal eller regional kontext. Ta med er dessa tankar in i handbokens nästa steg om att utveckla våldsförebyggande insatser.

TÄNK PÅ ATT EXEMPLEN ÄR GENERELLA!

Om ni ska utveckla en insats som tar sin utgångspunkt i skyddsfaktorer och de exempel som lyfts som möjliga strategier för förändring behöver er insats anpassas till det samhälle och den kontext där ni planerar att genomföra insatsen. I en svensk kontext finns exempelvis mycket lagstiftning redan på plats. Här kan lagstiftning som strategi i stället handla om tillämpning av och kännedom om gällande lagar.

Tabell 3.

VÅLDTÄKT OCH SEXUELLA ÖVERGREPP

SKYDDSAKTÖRER

EXEMPEL PÅ STRATEGIER FÖR FÖRÄNDRING

Grupper med fokus på icke-våld: Genom informella vänskapsrelationer och nätverk kan ungdomar ta avstånd ifrån könsdiskriminerande eller sexuellt aggressivt beteende och lära sig jämställda värderingar och att vara förebilder.

Vidta rättsliga åtgärder mot våldtäkt: Säkerställ att våldtäktsanmälningar statistikförs, att noggranna utredningar genomförs och att bevisen leder till åtal.

Förebilder: Pojkar och unga män kan med hjälp av förebilder uppmuntras att förkasta besatthet av makt och kontroll och utveckla sin könsidentitet och sexualitet baserat på jämställdhet och respekt.

Implementera jämställdhet: Instifta lagar på jämställdhetsområdet med kriterier, ansvariga aktörer, metoder och system för uppföljning.

Konsumentmakt: Mediers makt baseras på deras avkastning; därav kan organiserad eller individuell bojkott av medier som främjar sexism och mäns våld mot kvinnor ha effekt.

Motverka stereotypisering i medierna: Stötta rättighetsbaserad journalistik genom statligt finansierad granskning av medierna för att motverka mediala skildringar av våld, sexuellt tvång och nedvärderande porträttering av kvinnor och barn.

PARTNERVÅLD OCH STALKING

SKYDDSAKTÖRER

EXEMPEL PÅ STRATEGIER FÖR FÖRÄNDRING

Trygg och stöttande vuxen: Att bli trodd och stöttad av en trygg vuxen hjälper barn som blivit utsatta för övergrepp eller försummelse att utveckla stabila och icke-våldsamma personligheter och att motverka den skada som skett.

Stoppa våldsutövare: Inför åtgärder som innebär direkt skydd till våldsutsatta och säkerställ att socialtjänst, polis, åklagare och domstolar är utbildade och skyldiga att agera utifrån nolltolerans i varje enskilt fall.

Grupper med fokus på icke-våld: Genom informella vänskapsrelationer och nätverk kan ungdomar ta avstånd ifrån könsdiskriminerande eller sexuellt aggressivt beteende och lära sig jämställda värderingar och att vara förebilder.

Arbeta med förövare: Gör det obligatoriskt för dömda och/eller identifierade våldsutövare att genomgå KBT-baserade behandlingsprogram med genusperspektiv.

Jämställda värderingar: Förändring av sociala normer och värderingar som innebär att respektera kvinnor och fördöma aggressiv maskulinitet skapar mindre acceptans för olika uttryck för mäns våld mot kvinnor.

Motverka social acceptans för könsstereotypa värderingar och attityder i samverkan med aktörer inom civilsamhälle.

SEXUELLA TRAKASSERIER

SKYDDSAKTÖRER

Ansvarstagande organisationer: Skolor, arbetsgivare och andra organisationer bör hålla pojkar och män ansvariga för sexistiskt beteende och därmed minska dess sociala acceptans.

Sociala nätverk: Informella sociala nätverk är en viktig del i utvecklingen av sociala värderingar och förmågor genom livet och kan stärka alternativ till våld och motverka social isolering.

EXEMPEL PÅ STRATEGIER FÖR FÖRÄNDRING

Motverka diskriminering: Översyn och kontroll samt påföljder med en stark juridisk grund kan säkerställa arbetsplatsåtgärder för jämställdhet och effektiva metoder för skydd och upprättelse.

Förbjud trakasserier: Förbjud sexuella trakasserier som ett upprepat beteende som skapar rädsla och olust i alla olika kontexter och tillgängliggör skyddande åtgärder.

Implementera jämställdhet: Effektivisera antidiskrimineringslagstiftning genom att tillhandahålla stöd och sanktioner.

BARNMISSHANDEL OCH OMSORGSSVIKT

SKYDDSAKTÖRER

Trygg och stödjande vuxen: Att bli trodd och stöttad av en trygg vuxen hjälper barn som blivit utsatta för misshandel eller omsorgssvikt att utveckla stabila och icke-våldsamma personligheter och motverkar den skada som skett.

Kamratgrupper med fokus på icke-våld: Genom informella vänskapsrelationer och nätverk kan ungdomar ta avstånd ifrån könsdiskriminerande eller sexuellt aggressivt beteende och lära sig jämställda värderingar och att vara förebilder.

Sociala nätverk: Informella sociala nätverk är en viktig del i utvecklingen av sociala värderingar och förmågor genom livet och kan stärka alternativ till våld och motverka social isolering.

EXEMPEL PÅ STRATEGIER FÖR FÖRÄNDRING

Säkra tillgång till tidigt föräldraskapsstöd: Lagstadga tillgång till kvalitativ, preventiv utbildning och stöd, särskilt för föräldrar i riskgrupper, och utveckla metoder för att inkludera pappor.

Förbjud fysisk bestraffning: Förbjud all fysisk bestraffning som utförs av föräldrar, omsorgsgivare och institutioner.*

Utveckla förebyggande arbete med unga: Utveckla psykosociala åtgärder för unga med antisociala beteenden och säkerställ statlig finansiering och utvärdering av skol- och civilsamhällesbaserat förebyggande arbete.

* Denna strategi för förändring är ett typiskt exempel på en strategi som behöver anpassas till det samhälle och den kontext där ni planerar att genomföra insatsen. I en svensk kontext har vi haft förbud mot barnaga sedan 1979.

SEXUELLA ÖVERGREPP MOT BARN

SKYDDSAKTÖRER

Trygg och stödjande vuxen: Att bli trodd och stöttad av en trygg vuxen hjälper barn som blivit utsatta för övergrepp eller försummelse att utveckla stabila och icke-våldsamma personligheter och motverkar den skada som skett.

Förebilder: Pojkar och unga män kan med hjälp av förebilder uppmuntras att förkasta besatthet av makt och kontroll och utveckla sin könsidentitet och sexualitet baserat på jämställdhet och respekt.

Respektera barns rättigheter: Genom att förstärka värdesättning och respekt av barn och barns rättigheter påverkas synen på den lydnadskultur som möjliggör vuxnas övergrepp och utnyttjande av barns ställning.

EXEMPEL PÅ STRATEGIER FÖR FÖRÄNDRING

Rusta lärare och andra yrkesgrupper som möter barn: Förse alla yrkesgrupper som arbetar med barn med kunskap och kompetens att upptäcka signaler som tyder på övergrepp samt att stärka barns självförtroende och säkra deras trygghet.

Implementera jämställdhet: Effektivisera antidiskrimineringslagstiftning genom att tillhandahålla stöd och sanktioner.

Begränsa tillgång till bilder av utsatta barn: Säkerställ med hjälp av lag att internet-leverantörer tar bort eller blockerar tillgång till barnpornografi och etablera en standard för media som förebygger att barn avbildas sexuellt.

VÅLD BASERAT PÅ SEXUELL ORIENTERING

SKYDDSAKTÖRER

Ansvarstagande organisationer: Skolor, arbetsgivare och andra organisationer bör hålla pojkar och män ansvariga för sexistiskt beteende och därmed minska dess sociala acceptans.

Förebilder: Pojkar och unga män kan med hjälp av förebilder uppmuntras att förkasta besatthet av makt och kontroll och utveckla sin könsidentitet och sexualitet baserat på jämställdhet och respekt.

Respektfulla värderingar: När organisationer och framtående individer offentligt står upp för alla människors rättigheter och sexuella självbestämmande samt för dialoger med grupper i samhället främjas respektfulla värderingar.

EXEMPEL PÅ STRATEGIER FÖR FÖRÄNDRING

Etablera HBTQ-rättigheter: ta bort alla undantag i lag som ursäktar våld och diskriminering gentemot HBTQ-personer.

Utveckla förebyggande arbete med unga: Utveckla metoder för ett våldsförebyggande arbete som utbildar unga i etik kring sexualitet och våld samt säkerställ statlig finansiering och utvärdering av skol- och civilsamhällesbaserat förebyggande arbete.

Motverka diskriminering av HBTQ-personer: Utveckla och etablera en mångfald metoder och angreppssätt som medvetandegör och höjer kunskap om HBTQ-frågor och syftar till att motverka fördomar och diskriminering mot HBTQ-personer.

Generellt efterlyser WHO insatser som kan förändra faktorer på närmiljö- och samhällsnivå, snarare än på individ- och relationsnivå. WHO understryker också att samtida forskning visar att medan individuella faktorer kan förklara en del av våldet, samspelar individuella risker med riskfaktorer i familj, närmiljö och samhälle. Tillsammans skapar de en kontext där våld sannolikt uppstår. Samtidigt är faktorer på samhällsnivå svåra att påverka utanför den politiska sfären. Ni hittar fler exempel på strategier för förändring i tabell 3. handlar om lagstiftning och andra insatser på samhällsnivå i den socio-ekologiska modellen. Det belyser betydelsen av den normsättning och de förutsättningar som ges på samhällsnivå. Samtidigt är sådant som lagstiftning givetvis inte en typ av insats som går att genomföra på regional eller lokal nivå. Dock är aspekter som kännedom om, förståelse och tillämpning av lagstiftning och annan nationell reglering om exempelvis sexuellt samtycke, diskriminering, barnrätt och media relevant för utformning av insatser på regional, lokal och verksamhetsnivå.

Vad gäller skyddsfaktorer återkommer sådant som betydelsen av stödjande vuxna, positiva förebilder och ansvarsfullt förhållningssätt vid sexistiska och diskriminerande beteenden. Även betydelsen av informella nätverk och sociala grupperingar för forandet av goda värderingar är återkommande, liksom betydelsen av tidig prevention och främjandet av jämställdhet. Flera av dessa faktorer går att påverka, och sammantaget ger underlaget vägledning för vilka faktorer som spelar roll i utformandet av ert våldsförebyggande arbete.

⁵³ **Brå (2019)** *Kriminalstatistik 2018. Misstänkta personer. Slutlig statistik*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

⁵⁴ **Heilman, B & Barker, G (2018)** *Masculine Norms and Violence: Making the Connections*. Washington, DC: Promundo-US.

FÖRDJUPA ER KUNSKAP OM SAMBAND MELLAN VÅLD OCH GENUS

Brå för löpande statistik över misstänkta för brott. Generellt gäller att den absoluta majoriteten (omkring 80 procent) av de personer som misstänkts för brott mot person är män. Det gäller oavsett om vi talar om brott mot person i offentlig miljö eller om brott mot närstående. I synnerhet gäller det brott som våldtäkt och sexuellt ofredande, där 98 procent av alla misstänkta är män. Vid brott såsom misshandel mot kvinnor/flickor är 77 procent av de misstänkta män, vid brott såsom misshandel mot män/pojkar är 81 procent av de misstänkta män.⁵³ Hur ska vi förstå dessa samband?

Strukturell ojämställdhet och begränsande genusnormer är belagda riskfaktorer för mäns våld i nära relationer och sexualiserat våld. Dessa riskfaktorer brukar placeras på samhällsnivå i den socio-ekologiska modellen. Nämda riskfaktorer tar sig givetvis också uttryck på de andra nivåerna och är relaterade till andra riskfaktorer. Faktum är att riskfaktorer som är knutna till normer för maskulinitet och maktrelationer återkommer på samtliga nivåer i den socio-ekologiska modellen. I och med att maskulinitet är en tydlig faktor som går att påverka i våldsförebyggande arbete, innebär det att det finns anledning för er att fördjupa era kunskaper om våldsamt maskulinitetsgörande. Relationen mellan våld och maskulinitetsgörande kan förstås på många sätt, men att de hör samman börjar i dag vara en vedertagen utgångspunkt. Så även i denna handbok.

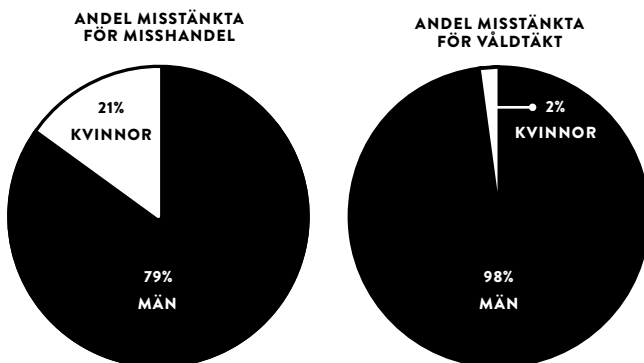

Fig. 6.

MASKULINITETSNORMER SOM ÖKAR SANNOLIKHETEN FÖR VÅLD

I en studie publicerad av organisationen Promundo sammanfattar Heilman och Barker processer som formar sannolikheten för att män och killar upplever eller utövar olika former av våld, såsom mäns våld mot kvinnor i nära relationer, barnmisshandel, sexuella övergrepp mot barn, våldtäkt och mobbning.

Dessa processer är:

1) Att uppnå en social erkänd maskulinitet: I kärnan av maskulinitetsgörande ligger att de som identifierar sig som män ständigt måste återskapa sin maskulinitet och få denna erkänd av andra för att ses som "riktiga män".

2) Att kontrollera maskulinitetsgörande: Denna process är knuten till processen ovan. Det sociala erkännandet av maskulinitet kan undanhållas vissa individer och regleras genom att pojkar och mäns maskulinitetsgörande ständigt kontrolleras.

3) Att "köna hjärtat": Män uppmantras att inte visa känslomässig sårbarhet och att enbart visa ett begränsat urval av känslor, som t.ex. aggressivitet.

4) Uppdelande av rum och kulturer baserat på kön: Idéer om maskulinitet och femininitet skapas och återskapas genom att dela upp miljöer eller platser i "manliga" eller "kvinnliga". Sociala platser som kopplas till män blir ofta platser där våld utövas och förstärks.

5) Återskapande av patriarkal makt: Våld handlar i slutändan om processer som syftar till att återskapa maktstrukturer som gynnar gruppen män framför gruppen kvinnor, men även vissa män framför andra män.⁵⁴

En dimension som kan spela roll för hur killar och män gör maskulinitet är hur gruppen påverkar deras liv. Killar och män förväntas umgås med och i första hand visa lojalitet till andra killar.⁵⁵ Om en kille skulle välja att ta parti för en tjej kan han bli retad och till och med utesluten från kamratgruppen. Dessa lojalitetskrav – att välja likasinnade med liknande kropp som en själv – brukar kallas homosocialt beteende. Men för att homosocialitet ska fungera är det oerhört viktigt att den har en heterosexuell prägel. Det vill säga, att killar presenterar sig som heterosexuella – begär tjejer. I många sammanhang innebär minsta misstanke om att en kille skulle begära killar att homosocialitet, i alla fall i grupp, är en omöjlighet. Ett sätt att hantera den outtalade heteroförväntan är att ständigt tala om tjejer, vilka som är

KILLNORMER SOM ÖKAR RISKEN FÖR VÅLDSAMT BETEENDE

Två amerikanska forskare – Oransky och Fisher – har via intervjuer och forskningsgenomgångar tagit fram en lista över vanligt förekommande normer för maskulinitet och som kan vara en risk för att utveckla kränkande och våldsamt beteende. De organiserar normer för killar i fyra grupper:

1) Ständig ansträngning – att ständigt anstränga sig för att visa sig tuff och stark.

2) Känslomässig begränsning – att bli känslomässigt begränsad både inför sina egna och andras känslor

exempelvis genom att framför allt ha tillgång till ilska.

3) Heterosexism – ett kategoriskt nedvärderande, förakt eller undvikande av femininitet och homosexualitet.

4) Social retsamhet – att ständigt klara av att reta andra killar och stå ut med att själv ständigt bli retad – kan omtalas som att klara av ”grabbjargong”.⁵⁶

snygga eller intressanta. Ett annat sätt är att skryta om sexuella erövringar i exempelvis ett omklädningsrum, oavsett om det är sant eller inte. För yngre killar blir kravet på homosocialitet tydligt genom avståndstagandet från jämnåriga tjejer – avståndstagandet kan förklaras som att ”det går inte att leka med tjejer, de är äckliga”. Gruppen har en tydlig disciplinerande funktion när det kommer till att passera som ”en kille att hänga med”. Dessa många gånger uttalade krav gör att killar och unga män är beredda att göra ganska mycket för att bli inkluderade i grupper. Krävs det att vara våldsam eller kränka någon för att få vara med kan det ligga nära tillhands att göra det, trots att killen eller den unge mannen aldrig skulle göra det på tu man hand.⁵⁷

De homosociala kraven på lojalitet mellan killar eller mellan unga män gör att det är svårt att ha en avvikande och problematiserande åsikt i homosociala grupper. Ett sätt att hantera dessa uttalade krav på homosocialitet är att inte ha en avvikande åsikt, utan att i första hand vara följsam och förstående. Det återskapar ofta en maskulinitet som förhåller sig till de fyra grupperna av killnormer: ständig ansträngning, känslomässig begränsning, heterosexism och social retsamhet.

⁵⁵ **Berg, L (2007)** Homosocialitetens kraft. Hur unga män ”gör” maskulinitet i grupp och individuellt. *Sociologisk forskning*, pp 27–48

⁵⁶ **Oransky, M & Fischer, C (2009)** The development and Validation of the Meanings of Adolescent Masculinity Scale. *Psychology of Men & Masculinity*, vol 10, nr 1

⁵⁷ **Petterson, T (2014)** *Grupper, maskuliniteter och våld*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen

UTGÅ FRÅN GENUS SOM FÖRÄNDRINGSFAKTOR

Analysen om kopplingen mellan maskulinitetsgörande, grupp och våld bygger framför allt på kvalitativ intervju-baserad forskning. Denna analys av hur killar och unga män ”gör” maskulinitet är ett sätt att förstå varför våld bland unga är så vanligt. Att ha ett sådant perspektiv på våld betyder förenklat att sätta på sig ett par glasögon – genuglasögon – som hjälper oss att se hur genusnormer präglar vår samvaro med andra och med oss själva. Poängen är att tydliggöra vilka normer som verkar spela roll för våldsanvändning. Dessa normer behöver utmanas så att andra icke våldsamma beteenden får större plats i samvaron mellan killar eller unga män men även i relationen till tjejer och unga kvinnor.

WHO har kunnat visa att när det gäller att förebygga mäns och pojkars våld mot flickor och kvinnor är de insatser med en kritisk ingång till hur maskulinitet eller femininitet konstrueras – en så kallat genusförändrande ansats – mer effektiva för att skapa beteendeförändringar än insatser som saknar en sådan ansats. Om en metod eller ett arbetssätt tar

TRE GENUSANSATSER

Inom preventionsfältet finns tre definierade genusansatser: genusomedveten, genussensitiv och genusförändrande.

Genusomedveten ansats – en ansats som saknar genusperspektiv. Med denna ansats skiljer insatser i mycket liten grad på kvinnor och mäns behov. Ansatsen varken förstärker eller ifrågasätter etablerade föreställningar om genus.

Genussensitiv ansats – en ansats som uppmärksammar de särskilda erfarenheter och behov kvinnor och män kan ha på grund av etablerade föreställningar om genus. Den kan

utgå från att en viss metod tidigare visat sig fungera sämre för killar och därför anpassas en insats efter killars behov. Exempelvis kan en insats som utgår från att män oftare än kvinnor utövar våld bedömas som genussensitiv.

Genusförändrande ansats – en ansats som försöker förändra genusnormer och främja mer jämställda relationer mellan män och kvinnor. Detta genom att kritiskt reflektera kring, ifrågasätta eller förändra institutionella praktiker och bredare sociala normer som skapar och återskapar ojämställdhet och mäns och kvinnors sårbarhet.⁵⁸

hänsyn till genus eller inte, spelar alltså roll för hur den våldspreventiva praktiken kommer att fungera.⁵⁹

Här följer en kort beskrivning av olika genusansatser. Eftersom genus är en tydlig förändringsfaktor bör ert våldsförebyggande arbete ha en genusförändrande ansats för att få mesta möjliga effekt.

Ungdomsstyrelsens (numera MUCF:s) programöversikt *Före han slår* sammanställer en rad program som utgår från att våldsprevention skapas genom att förändra sociala normer, såsom normer för maskulinitet.⁶⁰ Dessa förändringsfaktorer kan exempelvis innebära ett arbete med målgruppen i grupp eller ett arbete med att uppmuntra alternativa sätt att vara kille eller ung man på. Att möjliggöra reflekterande, strukturerade samtal för unga män i grupp är ofta en verksam metod för att minska våldet. Om maskulinitetsgörandet ska bli mindre våldsamt räcker det nämligen inte med att stärka individuella killar och unga män. Vi behöver hitta sätt att komma in i killars och unga mäns homosociala sammanhang – i exempelvis fotbollsklubben, skolan, fritidsverksamheten eller vänskapskretsen. Det kollektiva görandet av maskulinitet verkar vägra tyngre än en individuell killes maskulinitetsgörande.

Ett våldsförebyggande arbete kan dock med fördel inkludera så många som möjligt av de som skulle kunna förändra sociala normer och bidra till att bryta normaliseringen av våldet i vardagen. Att arbeta utifrån en genusförändrande ansats innebär att arbeta för att förändra och bredda föreställningar och normer kopplade till kön och sexualitet. En bred, intersektionell ansats kan engagera fler människor i att utmana skadliga och begränsande konstruktioner av maskulinitet och femininitet.⁶¹

^{58,59} WHO (2007) *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health. Evidence from programme interventions* Geneva: World Health Organization

Barker, G., Ricardo, C., Nascimento, M., Olukoya, A. & Santos, C. (2010) Questioning gender norms with men to improve health outcomes: Evidence of impact. *Global Public Health* 5 (5)

⁶⁰ **Sjögren, M., Berg, L., Hyllander, K. & Söderström, P.** *Före han slår: om effektiva våldsförebyggande program med genusperspektiv* Stockholm: Ungdomsstyrelsen

⁶¹ **Greene, M. E. & Levack, A. (2010)** *Synchronizing gender strategies: a cooperative model for improving reproductive health and transforming gender relations* The Interagency Gender Working Group (IGWG)

” De manliga normerna gör att killar hela tiden måste visa att vi är starkare än andra, men det är inte coolt, det är bara löjligt. Vi måste bryta det, så att vi får en bättre miljö både för tjejer och killar. Jag ville bli mentor för att jag ville vara med och påverka. Jag vill att sexorna ska känna att det finns någon de kan prata med. ”

Botkyrka kommun arbetar med ungas ledarskap i det våldsförebyggande arbetet genom unga mentorer som utbildas i att förebygga våld och vara förebilder. Läs mer i Jämställdhetsmyndighetens publikation från 2018, Varaktig framgång istället för projekt – Nordiska erfarenheter av våldsförebyggande arbete.

STEVEN AMARTEY,
GRINDTORPSSKOLAN

UTGÅ FRÅN ÅSKÅDARROLLEN SOM FÖRÄNDRINGSFAKTOR

Kunskap om att män står för majoriteten av våldet och att destruktiva normer för maskulinitet har stor betydelse för våldsanvändning kan leda till ett förhållningssätt som betraktar alla män som potentiella våldsutövare och alla kvinnor som potentiellt våldsutsatta. Ett sådant förhållningssätt väcker ofta motstånd, vilket i värsta fall kan leda till att insatser som präglas av detta förhållningssätt inte får önskad effekt.⁶² Att istället utgå från ett förhållningssätt som betraktar alla som aktörer med stora möjligheter att ingripa för att förhindra och förebygga våld är en mer inbyggd ansats som skapar större möjligheter att förändra normer och beteenden. En sådan ansats kallas åskådaransats.⁶³ Även i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor konstateras att föreställningar om hur män är och bör vara kan upprätthållas av både män och kvinnor, liksom att hinder för beteenden och handlingar som tar avstånd från våld kan ligga såväl hos pojkar och män själva som i deras omgivning. Insatser för att ändra förväntningar på pojkar och män kan således behöva rikta sig till alla, oavsett kön.

Litteraturgenomgångar av det aktuella forskningsstödet för våldsförebyggande program tyder på lovande resultat för program med denna ansats, det vill säga insatser som tilltalar alla dem som står vid sidan av en händelse och skulle kunna ingripa. Våldsförebyggande program med en åskådaransats tycks stärka viljan och tron på den egna förmågan att ingripa mot exempelvis partnervåld eller sexuellt våld.⁶⁴

⁶² **Katz, J., Heistercamp, A., & Fleming, W. M. (2011)** The social justice roots of the Mentors in Violence Prevention model and its application in a high school setting. *Violence Against Women*, 17, 684–702

⁶³ **Katz, J. (2018)** Bystander Training as Leadership Trainin: Notes on the Origins, Philosophy and Pedagogy of the Mentors in Violence Prevention Mode, *Violence Against Women*, s 1–22, 03/2018

⁶⁴ **Storer, H., Casey, E., Herrenkohl, T. (2016)** Efficacy of Bystander Programs to Prevent Dating Abuse Among Youth and Ypung Adults: A Review of the Literature. *TRAUMA, VIOLENCE & ABUSE*, Vol. 17 (3) 256–69

UTGÅ FRÅN FÖREBILDER SOM FÖRÄNDRINGSFAKTOR

Flera riskfaktorer är på olika sätt relaterade till tolerans och acceptans för våldsamt beteende. En återkommande skyddsfaktor för olika former av våld är förebilder som tar avstånd från makt och kontroll och istället utvecklar en maskulinitet och sexualitet grundad i jämställda värderingar och ömsesidig respekt.

Denna kunskap återspeglas i Sveriges nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck, där det konstateras att fokus genomgående bör sättas på den eller dem som utövar våld och dem som har bäst förutsättningar att stoppa det. Det konstateras vidare att föreställningar om våld och hot om våld som legitima uttryck för manlighet aktivt bör motverkas i sammanhang som är särskilt viktiga i formandet av pojkars och unga mäns identitet. Även om insatser för att ändra förväntningar på pojkar och män kan behöva rikta sig till alla, är det av särskilt vikt att få till stånd ett bredare och mer konstruktivt engagemang av pojkar och män än tidigare.⁶⁵ Dock är det inte tillräckligt att män medverkar i ett förändringsarbete, om de inte samtidigt företräder en maskulinitet som grundar sig i jämställda värderingar. Hur maskulinitet görs spelar en avgörande roll.⁶⁶

⁶⁵ **Socialdepartementet (2016)**

Makt, mål och myndighet: feministisk politik för en jämställd framtid kap 5.
Stockholm: Socialdepartementet

⁶⁶ **Johansson, H (2006)** *Brist på manliga förebilder. Dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*
Institutionen för socialt arbete:
Göteborgs universitet

ÅTERKOPPLA OCH FÖRANKRA

När ni har sammanfattat er analys av vilka risk- och skydds-faktorer som har betydelse för det våld ni vill förebygga och identifierat förändringsfaktorer ni har möjlighet att påverka, bör ni återkoppla och förankra tillbaka till styrkedjan, samverkanstrukturer och bland berörd personal i alla led. I en mindre satsning bör ni återföra er sammanfattning och slutsatser till de som är involverade i ert förändringsarbete. Om ni har involverat målgruppen barn och unga i problem-beskrivning och behovsinventering bör ni också återföra resultat och slutsatser givetvis till dem. Med avstamp i de förändringsfaktorer ni väljer att prioritera kan ni därefter gå vidare i processens nästa steg.

STEG 3: CHECKLISTA

- Vilka belagda risk- och skyddsfaktorer finns för det våld ni vill förebygga?
- Vilka av dessa risk- och skyddsfaktorer är föränderliga och möjliga att påverka med ert våldsförebyggande arbete?
- Kan ni ta tillvara erfarenhetsbaserad kunskap om våld som problem för att identifiera förändringsfaktorer?
- Har ni tagit del av kunskap om samband mellan våld och genus, samt kunskaper om genus, åskådarrollen och förebilder?
- Har ni använt er av den kunskapen för att identifiera förändringsfaktorer i ert våldsförebyggande arbete?
- Har ni återfört och förankrat er analys av förändringsfaktorer som kan utgöra grund för era våldsförebyggande insatser?

STEG 4:

UTVECKLA INSATSER

1. Grundläggande nivå: utveckla det ni redan gör så att det fungerar bättre.

2. Avancerad nivå: utveckla det som redan finns och fungerar.

3. Forskningsnivå: utveckla något nytt så att det fungerar.

Nu ska ni konkretisera hur ni ska arbeta våldsförebyggande. Det fjärde steget handlar om arbetssätt och metoder och svarar framför allt på frågan: Hur kan vi utveckla våldsförebyggande insatser som bygger på bästa tillgängliga kunskap? Ni uppmanas att ta ställning till på vilken nivå ni kan bedriva ert våldsförebyggande arbete. Beroende på era ambitioner, organisatoriska förutsättningar och ekonomiska resurser kan ni utveckla insatser med olika grad av komplexitet.

På grundläggande nivå finns det mycket ni kan göra för att förstärka ert arbete i ordinarie verksamheter med insatser som bygger på den kunskap ni förvärvat om våld som problem och förändringsfaktorer för detta våld. På avancerad nivå handlar det om att införa beprövade insatser som visat goda effekter. På forskningsnivå handlar det om att ta fram ny evidensbaserad metodik från grunden. Utvecklingsarbetet på avancerad nivå och forskningsnivå kräver mycket tid, djup kunskap om våld och prevention samt särskilda ekonomiska resurser. Utvecklingsarbete på grundläggande nivå bör kunna genomföras av alla verksamheter som säkrat upp mandat, resurser, beredskap och kunskap i enlighet med denna handbok.

BÖRJA
TIDIGT,
TÄNK
BRETT

IDA IVARSSON,
vårdutvecklare på
Kunskapscentrum
kvinnohälsa och
Kunskapscentrum
barnhälsovård i
Region Skåne.

INTERVJU REGION SKÅNE

Ida har varit drivande i projektet Jämställt föräldraskap, som utvecklat metoder för att stärka kunskapen om normer kring kön och föräldraskap hos medarbetare på barnmorskemottagningar och på BVC i Region Skåne. Jämställt föräldraskap har ett hälsofrämjande barnperspektiv med stor potential att förebygga våld.

Hej Ida! Hur arbetar ni för jämställt föräldraskap inom mödra- och barnhälsovården i Skåne?

Ett av våra viktiga uppdrag är att stödja och aktivera föräldrar i deras föräldraskap. I projektet har vi tagit fram en metodbok där faktabaserade avsnitt varvas med praktiska tips, metoder och reflektionsövningar. Bland annat en kortlek som kan användas som underlag i föräldragrupper för diskussion och reflektion om ansvarsfördelning, föräldraledighet, hushållsarbete och barnets anknytning till föräldrarna. Om vi kan stärka och engagera alla föräldrar, oavsett kön, istället för att som tidigare främst möta och ge stöd till mammor, så kan vi göra stor skillnad för barnet såväl som för båda föräldrarna. Kan vi bli bättre på att se mannen som omsorgsperson, och med vår blick och vårt föräldrastöd även bidra till att lyfta upp mannen till omsorgsperson i högre grad än vad vi gör idag, kan vi bidra till bättre relationer i familjen och till att förebygga psykisk ohälsa och sjukskrivningar hos föräldrar. Den här väldigt breda insatsen, där vi möter nästan alla föräldrar, ger positiva resultat på många områden, även våldsförebyggande.

Vad har arbetet med jämställt föräldraskap inneburit för era medarbetare?

En viktig del handlar om att reflektera över hur vi själva möter blivande och nyblivna föräldrar och inte minst männen. Med vår metod höjer medarbetarna sin kompetens om hur normer kring genus och kön samspelar med normer kring föräldraskap. Vi har diskuterat och reflekterat kring hur dessa normer påverkar oss i vårt dagliga möte med föräldrar på barnmorskemottagningar och BVC. Vi har arbetat med hur vi i praktiken omsätter detta i ett jämställt bemötande av föräldrar. Vi har också jobbat för att främja kommunikationen mellan föräldrar kring föräldraskapet och ansvarsfördelningen kring barn och hem.

Hur har rutiner och arbetsmetoder förändrats?

På flera sätt, framför allt i hur vi synliggjort för oss själva hur vi möter och ser föräldrar. Men det har också inneburit nya konkreta rutiner, exempelvis i ”Enskilt föräldrasamtal för den icke födande föräldern”. Vi möter idag nästan alla familjer som väntar eller nyligen har fått barn, men om vi tittar närmare på statistiken möter vi inte männen alls i samma utsträckning som kvinnorna. Av någon anledning har de valt att överlämna kontakten med oss till den som har fött barnet. Sedan tidigare kallar vi till enskilt föräldrasamtal med de nyblivna mödrarna för att se hur de mår. Men nu erbjuder vi enskilt samtal till båda föräldrarna. Det ger möjlighet till samtal om familje-

situationen utan pekpinnar, om hur det är att ha blivit förälder och så vidare.

Vilken potential ser du i jämställt föräldraskap i relation till att förebygga våld?

Det tidiga universella föräldrastödet på barnmorskemottagningar och BVC kan förebygga många problem, det är jag övertygad om, både hos föräldrar och barn. Föräldrablivandet är en sårbar period på många sätt. Det är en stor livsomvälvande förändring och en period då föräldrar ofta är väldigt förändringsbenägna. Därför finns stor potential i att ge hälsofrämjande stöd under denna tid, stötta positiva mönster och hjälpa till med att förändra destruktiva mönster. Den man som ser sig som en omsorgsperson med jämställt ansvar är mindre benägen att vara våldsam. Vi vet att risken för att män utövar våld mot kvinnliga partners är större under graviditeten och risken ökar under graviditetens gång. Även spädbarn drabbas av pappas våld mot mamma. Därför är det avgörande att tidigt upptäcka problem innan de blivit så allvarliga. Forskning visar hur viktigt det är att tidigt stärka och stödja båda föräldrarna i sitt föräldraskap. Det ger långsiktiga positiva konsekvenser både för föräldrarna och inte minst för barnet, men är också effektivt ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Jämlikt föräldraskap är ett verktyg som träffar mycket mer än hälsofrämjandet som vi i första hand siktar på, och det finns stora möjligheter att utveckla det tidiga föräldrastödet ytterligare. ♦

Män som ser sig som omsorgspersoner med jämställt föräldraansvar är mindre benägna att vara våldsamma.

GRUNDLÄGGANDE NIVÅ – UTVECKLA DET NI REDAN GÖR SÅ ATT DET FUNGERAR BÄTTRE

På grundläggande nivå innebär ett utvecklingsarbete att ni förstärker det ni redan gör så att det fungerar bättre. Förstärkningen gör ni utifrån den kunskap ni förvärvat om våld som problem och förändringsfaktorer för detta våld. På grundläggande nivå handlar det med andra ord om att utveckla en evidensbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv i den verksamhet ni redan bedriver.

Det skulle exempelvis kunna handla om att utveckla arbetet med undervisning om sex och relationer i skolan med kunskaper om våld i ungas partnerrelationer, hedersrelaterat förtryck, prostitution och människohandel, pornografins skadeverkningar och sexualbrottslagstiftning. Eller om att utveckla arbetet mot sexistisk jargong inom idrottsrörelsen tillsammans med förebilder som företräder jämställda värderingar och en sexualitet präglad av ömsesidig respekt. Eller om att stärka ett jämställt föräldraskap i arbetet med föräldraskapsstöd. Eller någon annan form av insats, på någon annan arena. Vad som är aktuellt i ert sammanhang bör ha kommit fram i ert arbete med att identifiera strategiska partners, beskriva våld som problem, göra behovsinventeringar och identifiera vilka faktorer som går att påverka.

TA AVSTAMP I MODELLER FÖR EVIDENSBASERAD PRAKTIK

Begreppen evidensbaserad insats och evidensbaserad praktik används flitigt i dag, ofta synonymt, men vad betyder de egentligen? I många sammanhang avser en evidensbaserad metod en effektutvärderad metod, det vill säga en metod som utvärderats ett flertal gånger och där utvärderingen har lagts upp som ett experiment, gärna med en randomiserad och kontrollerad utvärdering. Det finns dock en skillnad mellan evidensbaserad metodik och evidensbaserad praktik. Evidensbaserad praktik bygger nämligen inte bara på vetenskapligt underlag, utan på olika kunskapsgrunder som vägs samman. Det innebär att professionellas erfarenhetsbaserade

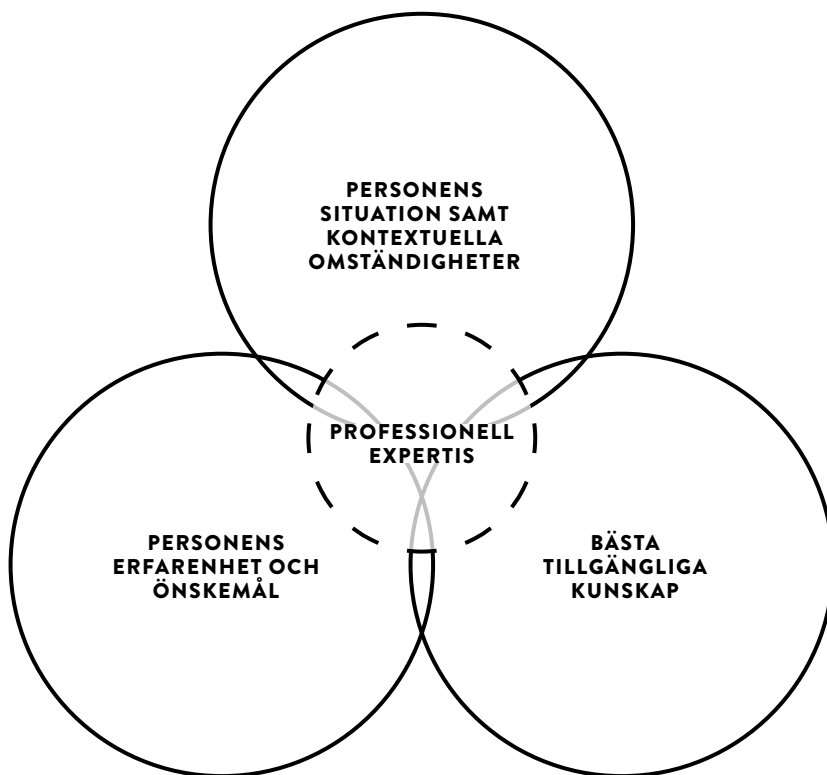

Fig. 7.

DEN EVIDENSBASERADE MODELLEN

Fyra överlappande cirklar, där professionell expertis integreras med bästa tillgängliga kunskap, kontextuella omständigheter och den berörda personens erfarenheter och önskemål, utgör den evidensbaserade modellen. Modellen är till för att hitta det bästa sättet att lösa problemet, på bästa vetenskapliga grund.

kompetens vägs samman med bästa tillgängliga vetenskapliga kunskap om fungerande metoder samt kunskap om enskildas situation, kontextuella omständigheter, erfarenheter och önskemål. Tillsammans genererar detta kunskap om vilket angreppssätt som passar bäst för det givna sammanhanget och problemet.⁶⁷

I figur 7 illustreras en tankemodell för kombinationen av kunskap i den evidensbaserade praktiken. Hur de olika kunskapskällorna vägs samman bestäms utifrån det sammanhang där det preventiva arbetet ska äga rum. Tankemodellen fungerar på alla preventionsnivåer och för de flesta verksamheter.

Ni har en god grund för bästa tillgängliga kunskap i det vetenskapliga underlaget om risk- och skyddsfaktorer och om interventioner som visat mer eller mindre stark evidens. Som vi konstaterade i steg 3 finns dock stora luckor i de vetenskapliga underlagen, vilket innebär att det är mycket värdefullt att väga in den erfarenhetsbaserade kunskap ni fått med er från ert arbete med att beskriva våld som problem, om ni exempelvis har fört dialoger med medarbetare och med barn och unga.

Som tidigare konstaterats efterlyser WHO ett våldsförebyggande arbete utifrån en socio-ekologisk förståelseram där flera interventioner utvecklas samtidigt. Genom att kombinera interventioner från flera nivåer i den socio-ekologiska modellen får vi en större preventiv effekt. Interventioner kan fokusera på en eller flera typer av våld, i en eller flera riskmiljöer, på en eller flera riskfaktorer eller riskgrupper.⁶⁸ En sådan kombination kallas ibland i Sverige för en hela-kommunen-ansats.

Under parollen ”En kommun fri från våld” arbetar ett antal svenska kommuner tillsammans med riksorganisationen MÄN för att utveckla en systematisk och kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik, bland annat med utgångspunkt i de fem stegen för förändring i denna handbok.⁶⁹ Denna typ av satsning är i linje med Sveriges nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck, där det konstateras att det är särskilt

⁶⁷ **Socialstyrelsen (2012)** *Om evidensbaserad praktik*. Västerås: Socialstyrelsen

⁶⁸ **WHO (2004)** *Preventing violence: A guide to implementing the recommendations of the World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization

⁶⁹ **MÄN (2017)** *En kommun fri från våld. Många små steg tillsammans gör skillnad*. Trydells: MÄN – för jämställdhet mot våld

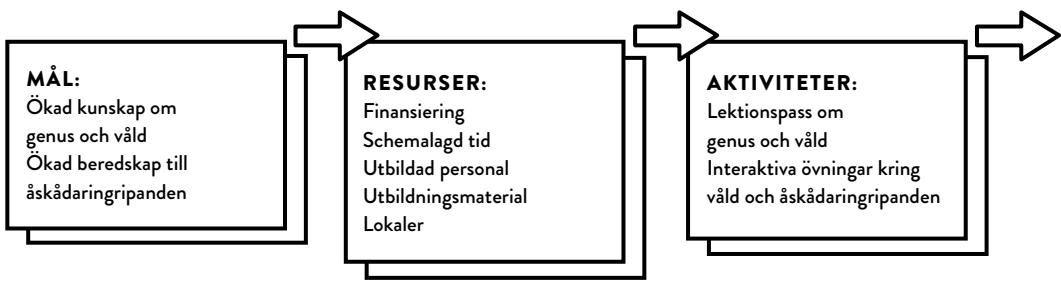
angeläget att utveckla våldsförebyggande insatser som når alla grupper i samhället och utvecklas på flera arenor samtidigt.⁷⁰

TYDLIGGÖR HUR FÖRÄNDRINGEN SKA GENOMFÖRAS I PRAKTIKEN

I steg 3 arbetade ni med att identifiera risk- och skyddsfaktorer som har betydelse för det våld ni ska förebygga. Ni värderade också om dessa riskfaktorer går att påverka och kan utgöra en grund för era våldsförebyggande insatser. Genom att göra detta började ni lägga ett pussel som ni nu måste fullfölja för att synliggöra hur de insatser ni ska genomföra ska skapa förändring i praktiken och förebygga det våld ni valt att prioritera. Ni bör tydliggöra varför ni ska göra insatsen, hur insatsen ska genomföras och vad detta förväntas leda till. Detta kan ni förslagsvis göra genom att illustrera er insats i form av en logisk kedja, där ni beskriver er teori om samband mellan insats och resultat. En logisk kedja för er förändringsprocess kan exempelvis bestå av mål, resurser, aktiviteter, mätpunkter och förväntade resultat på kort och lång sikt.⁷¹ För en skolbaserad insats som bygger på genus- och åskådarrollen som förändringsfaktorer och syftar till att förebygga och motverka genusrelaterat våld i skolmiljö skulle en logisk kedja kunna se ut som på nästa sida.

⁷⁰ **Socialdepartementet (2016)**
Makt, mål och myndighet: feministisk politik för en jämställd framtid. kap 5.
Stockholm: Socialdepartementet

⁷¹ **Fraser, M., Richman, J., Galinsky, M. & Day, S. (2009)**
Intervention research: developing social programs. Oxford: Oxford University Press

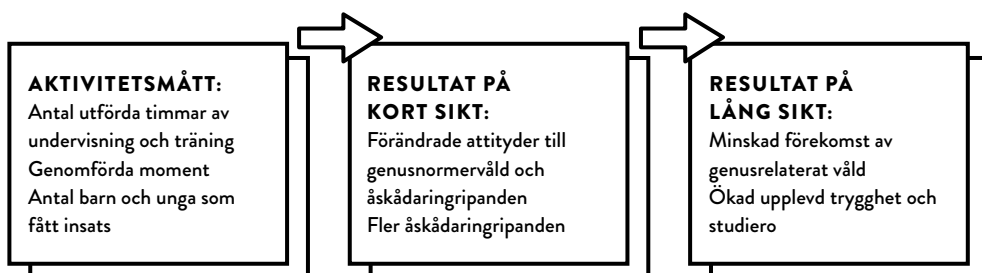

Fig. 8.

DEN LOGISKA KEDJAN

Ett sätt att beskriva en förändringsprocess är genom en logisk kedja, med mål, resurser, aktiviteter, mätningar och resultat på kort och lång sikt. Så här kan kedjan se ut för en insats som ska förebygga och motverka genusrelaterat våld i skolmiljö, med utgångspunkt i genus- och åskådarrollen.

Om ni skapar en logisk kedja på detta sätt beskriver ni också er teori om vad som behöver göras för att uppnå avsedd social förändring.⁷² Genom att synliggöra er teori i form av en logisk kedja, lägger ni en grund för en framgångsrik implementering av vald insats i och med att ni beskriver vilka behov insatsen ska vara ett svar på och vilka resurser som krävs. Ni lägger också en grund för er uppföljning och utvärdering av insatsen. Genom att identifiera mål, aktivitetsmått och förväntade resultat på kort och lång sikt har ni också identifierat flera möjliga mätpunkter.

En logisk kedja är viktig oavsett på vilken nivå ni kommer genomföra ert våldsförebyggande arbete. Vid ett utvecklingsarbete på avancerad nivå är detta ofta redan definierat, men kan behöva synliggöras och omsättas till den kontext där insatsen ska genomföras. Vid ett utvecklingsarbete på grundläggande nivå är det centralt oavsett om ni kommer förstärka ert ordinarie arbete med nya moment inom exempelvis sex- och samlevnad, idrottsrörelse, föräldraskapsstöd eller något annat. Det är givetvis också centralt vid ett utvecklingsarbete på forskningsnivå, som handlar om att ta fram ny evidensbaserad metodik från grunden.

TA STÖD AV EXPERTER KRING FORSKNING, UTVECKLING OCH INNOVATION

Oavsett utvecklingsnivå kan ni få expertstöd från kunskap, forskning och utveckling. Vissa verksamheter är så stora att det internt i organisationen finns särskilda avdelningar eller tjänster som ger kunskapsstöd och stöd till forskning och verksamhetsutveckling. I de fall då denna expertis finns att tillgå internt är det givetvis bra att nyttja det stöd ni kan få. Vissa verksamheter saknar detta stöd internt. Vid större satsningar kan det vara relevant att söka externt stöd, även om det finns expertis internt. Ett sådant externt stöd kan exempelvis vara samverkansmiljöer för forskning och utveckling (FoU-miljöer) ibland även kallade forsknings-, utvecklings- och innovationsmiljöer (FUI-miljöer) som finns inom kommuner och regioner inom flera verksamhetsområden. Det är verksamheter som bedriver fältnära forskning

⁷² Fraser, M., Richman, J., Galinsky, M. & Day, S. (2009) *Intervention research: developing social programs*. Oxford: Oxford University Press

som bygger broar mellan forskning och praktik. FUI-miljöerna styrs ofta av kommunernas och regionernas verksamheter och kunskapsbehov inom dessa, och låter sig sällan begränsas av den akademiska sektorns uppdelning i specifika discipliner. Inriktningen på FUI-arbetet är brett men domineras av hälso- och sjukvårdens och välfärdens verksamhetsområden. Verksamheterna finns över hela landet och har blivit allt fler över tid.⁷³

⁷³ **SKL (2015)** *FUI-miljöer i offentlig verksamhet. Forsknings-, utvecklings- och innovationsmiljöer i kommuner och regioner*. Stockholm: Sveriges Kommuner och regioner

FOU VÄLFÄRD

FoU Välfärd är en intresseförening som samlar svenska FoU-miljöer med inriktning mot individ- och familjeomsorg och äldre- och handikappomsorg. Trots de variationer som finns mellan landets FoU-enheter, arbetar samtliga i någon mån med fältnära forskning, kunskaps- och verksamhetsutveckling, implementeringsstöd och stöd till systematisk uppföljning och utvärdering. FoU-miljöerna arbetar generellt i bred samverkan och bedriver inte bara forskning och verksamhetsstöd i frågor som rör enbart socialtjänst, utan också frågor som rör socialtjänst i samverkan med andra verksamheter så som hälso- och sjukvård och skola. Intresseföreningen FoU Välfärd ingår i nationell samverkan för regionala samverkans- och stödstrukturer (RSS). Även på regional nivå finns en naturlig koppling mellan RSS och FoU-miljöerna.

Läs mer på fouvalfard.se

FOU SKOLA

FoU Skola är en svensk regional samverkansorganisation mellan kommuner för en skola på vetenskaplig grund. Verksamheten startade inom Kommunförbundet Skåne med syftet att utveckla samverkan inom forskning och utveckling mellan kommuner och lärosäten och att bidra till att skapa förutsättningar för professionsutveckling på vetenskaplig grund. FoU Skola tillkom med anledning av den nya skollagen (2010:800) som till skillnad från tidigare skollagar föreskriver att undervisningen ska vila på vetenskaplig grund. FoU Skola i Skåne var det första initiativet i sitt slag i Sverige och blev en förebild för andra delar av landet, som Jönköpings FoUrum Utbildning.

SAMVERKAN MELLAN CIVIL- SAMHÄLLE OCH KOMMUN

Unizon samlar över 140 kvinnojourer, tjejjourer, ungdomsjourer och jourer mot sexuella övergrepp. Den gemensamma visionen i organisationen är ett jämställt samhälle fritt från våld. Jourerna stöttar, skyddar, förebygger och påverkar utifrån en kunskap om våld, genus och makt. En av dem är Juventas ungdomsjour i Södertälje.

– Vårt mål är ett jämställt samhälle fritt från våld, säger Sofie Markne som är verksamhetsansvarig för Juventas ungdomsjour. För att uppnå det målet samverkar vi lokalt med fritidsgårdar, föreningar och skolor för att nå unga. Vi erbjuder stödsamtal, chatt- och mentorsverksamhet där unga ges möjlighet att träffa en mentor och ingå i ett syskonskap.

Genom att hantera konsekvenserna av killars och mäns våld har kunskapen om hur detta våld går att förebygga vuxit fram. Sedan 2017 satsar Juventas stort på våldsförebyggande arbete i nära samverkan med kommunens skolverksamhet. Metodmaterialet ”Kärlek börjar aldrig med bråk” som utvecklats av Juventas används nu i samtliga av Södertäljes högstadie- och gymnasieskolor.

- Genom den samverkan jouten har med kommunen nås nu flera tusen barn och unga i Södertälje av mer kunskap om frågor som våld, machonormer och sexuellt samtycke, berättar Sofie.

När arbetet först startade höll jouten i de sex lektionerna som metoden innehåller. Numera är det lärarna i kommunens skolor som håller i undervisningen. Genom föreläsningar, filmvisning och interaktiva övningar får eleverna kunskap men också träning i att reagera och agera mot våldet i vardagen. Juventas ungdomsjour backar upp arbetet genom att utbilda och ge handledning till lärare, men också genom att finnas tillgängliga i skolmiljöerna, beredda att erbjuda stöd till de unga som behöver det.

- Kunskap om våld, genus och makt är grundläggande i allt våldsförebyggande arbete och den kunskapen finns hos jouten. När man börjar arbeta våldsförebyggande blir mer våld synligt och fler behöver stöd och hjälp. Därför är det viktigt att den lokala jouten är en del i det våldsförebyggande arbetet. Genom att vi har den lokala kunskapen om hur våldet

drabbar unga i Södertälje kan vi också anpassa våldsförebyggande insatser, så att de är mer relevanta, säger Sofie.

Juventas har utvecklat sina våldsförebyggande insatser med utgångspunkt i destruktiva normer för maskulinitet och åskådarrollen som förändringsfaktorer. Metodmaterialet ”Kärlek börjar aldrig med bråk” utvärderas kvalitativt och anpassas löpande utifrån vilka frågor som har särskild aktualitet för unga i kommunen.

- Digitalt våld, alltså våld på nätet, och även våld i form av porr är något som är väldigt aktuellt för många unga. Därför har vi tagit fram lektionsupplägg för att prata om ”nät och etikett”, men också om att porr inte är sex, berättar Sofie.

Efter att Istanbulkonventionen, Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, trädde i kraft 2014 måste kommuner jobba aktivt med förebyggande arbete. De uppmanas i konventionen att göra det i samarbete med civilsamhället. Ideella organisationer kan samverka med kommunen på en mängd olika sätt.

- Efter #metoo kan ingen undgå att se hur utbrett det sexuella våldet är. Vi som arbetar med frågorna varje dag ser en ökad medvetenhet om killars och mäns våld som ett stort samhällsproblem. Om våra barn ska växa upp med frihet från våld måste fler göra som Södertälje och satsa på tidiga insatser i skolan, avslutar Sofie. ♦

AVANCERAD NIVÅ – UTVECKLA DET SOM REDAN FINNS OCH FUNGERAR

Under senare år har många våldsförebyggande metoder och arbetssätt utvecklats i en svensk kontext. Den största utvecklingen har skett inom arbetet med stöd och skydd, det vill säga på indikerad preventionsnivå. När det gäller universellt och selektivt våldsförebyggande metoder finns en hel del metoder och arbetssätt, men få är utvärderade, har bestått över tid och är tillgängliga för spridning. Evidensbaserade våldspreventiva insatser som utvecklats i en svensk kontext saknas om man med evidensbaserad insats avser en insats som i en eller flera effektutvärderingar visat sig ge säkerställt bättre resultat än andra insatser som den jämförts med för den aktuella målgruppen. I andra länder, bland annat USA, finns exempel på våldsförebyggande metoder som utvärderats genom systematiska effektutvärderingar. Mot denna bakgrund har det funnits och finns alltså skäl att överväga om våldsförebyggande metoder kan importeras från andra länder och anpassas till en svensk kontext.

TA DEL AV INTERNATIONELLA EXEMPEL PÅ VÅLDSFÖREBYGGANDE METODER MED GODA RESULTAT

En artikel från 2013, framtagen på uppdrag av MUCF, presenterar en sammanställning av sju utvärderade universellt våldsförebyggande metoder med genusperspektiv. Metoderna identifierades efter en genomgång av drygt 1 000 vetenskapliga publikationer i databaser i Norden, övriga Europa och Nordamerika. Artikeln är tänkt att fungera som ett underlag för politiker och andra beslutsfattare, men också för praktiker som vill lära av, prova eller importera våldsförebyggande metoder från andra länder.⁷⁴

De sju programmen finns också i en rad andra sammanställningar och rapporter, bland annat från WHO. Även Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) konstaterar, i en kommentar till en systematisk översikt om våldsförebyggande program med fokus på att förebygga

⁷⁴ Sjögren, M., Berg, L., Hyllander, K. & Söderström, P. (2013) *Före han slår: Om effektiva våldsförebyggande metoder med genusperspektiv*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen

SJU VÅLDSFÖREBYGGANDE METODER SOM GÅR ATT ÖVERFÖRA TILL SVERIGE

Mentors in Violence Prevention (MVP) – ett utbildningsprogram för att förebygga genusrelaterat våld och mobbning med genus- och åskådaransats. Används främst inom skola för ungdomar i högstadie- och gymnasieålder, men även inom andra verksamheter. Programmet har utvärderats i USA ett flertal gånger. Det har mycket stor spridning i USA men också i andra länder, bland annat Skottland. Programmet har visat upprepade goda resultat vad gäller attitydförändring.

Bringing in the Bystander (BITB) – ett preventionsprogram för sexuellt våld med genus- och åskådaransats. Programmet har utvärderats ett flertal gånger och provats i en rad olika sammanhang, åldersgrupper och målgrupper i USA. Det har visat upprepade goda effekter för beteendeförändring. Kombineras med kampanjen Know Your Power.

Know Your Power – en affisch- och multimediekampanj som utvecklats utifrån strategier för social-marketing med samma ansatser som BITB. Kompletterar BITB och visar hur konstruktiva åskådarbeteenden kan ta sig i uttryck. Kampanjen har utvärderats ett flertal gånger och visar lovande resultat. Kampanjen är främst spridd i USA.

Safe Dates – ett preventionsprogram riktat till skolungdomar med både skol- och kommunövergripande insatser. Genusförändrande ansats, men med oklar genusteori, med

fokus på våld i ungas partnerrelationer. Programmet är det mest utvärderade av de sju metoderna och det enda som kan sägas vara evidensbaserat, genom att upprepade utvärderingar visat god effekt över lång tid. Metoden minskar våld i ungas partnerrelationer och har implementerats på många håll i USA.

The Men's Program – ett preventionsprogram för våldtäkt med genus- och åskådaransats som riktar sig till män inom olika miljöer såsom universitet, gymnasium, militär, polisutbildningar. Programmet är utvärderat och vidareutvecklat ett flertal gånger under två årtionden. Utvärderingar visar både attityd- och beteendeförändringar. Programmet har mycket stor spridning i USA.

The Men's Project – ett preventionsprogram för att minska mäns sexuellt aggressiva beteende. Har genus- och åskådaransats. Riktas till män i grupp, ofta manliga förstaårsstudenter på universitet i USA. Har utvärderats två gånger och visat motstridiga effekter, men är lovande eftersom det minskat mäns självrapporterade sexuella våld.

Men of Strength (MOST) – ett preventionsprogram bestående av samtalsgrupper för unga män i syfte att mobilisera män mot mäns sexualiserade våldsutövning. Är utvärderat två gånger och har fått stor spridning i USA med lovande resultat. Kombineras ofta med kampanjen Men Can Stop Rape.

våld i ungas partnerrelationer, att det amerikanska programmet Safe Dates är lovande och bör beforskas vidare. SBU bedömer därutöver att det kanadensiska programmet Fourth R är lovande och bör beforskas vidare.⁷⁵

I nuläget är dock endast två av dessa program översatta och anpassade till en svensk kontext, Mentorerna i våldsprevention (MVP) och Bringing in the Bystander (BITB). MVP är tillgängligt för spridning i Sverige av Riksorganisationen MÄN, som sedan 2012 driver spridningen av MVP i svenska grund- och gymnasieskolor. Sedan 2015 har MÄN förstärkt arbetet ytterligare genom att utbilda lokala MVP-team och stötta kommuner runtom i Sverige som nu arbetar med en lokal implementering av programmet.

Spridningen och implementering av MVP görs av de kommuner och skolor som använder programmet, samt även av Unizon och dess lokala jourer. Botkyrka kommun arbetar sedan några år med att kontextanpassa, implementera och utvärdera programmet i samarbete med programmets företrädare i USA och Skottland. Den andra metoden (BiTB) har MÄN översatt och testat men bedömt som helhet vara svår att implementera i en svensk kontext. Detta kan dock komma att omprövas i framtiden.

År 2018 redovisade Skolverket på uppdrag av regeringen en utvärdering av MVP i den version som har översatts och anpassats av MÄN. Programmet som i sin svenska version kallas Mentorerna i våldsprevention, har utvärderats i en sammanhållen effekt- och processutvärdering av ett team av forskare från Mälardalens högskola, Stockholms universitet och Örebro Universitet. Forskarna bakom utvärderingen konstaterar att MVP har potential att skapa en positiv utveckling. Elevernas kunskaper och attityder har förändrats, osäkerheten kring våldsbeteenden har minskat och fler beteenden betraktas som våld. Elever som tagit del av MVP-programmet uppmärksammar också både sitt eget och andras våldsbeteende i högre utsträckning än andra unga. De reagerar på och känner igen verbalt, fysiskt och sexualiserat våld. De har även fått minskad tolerans mot så kallade ”skojbråk”.⁷⁶

⁷⁵ SBU (2016) *Våld i ungas nära relationer – förebyggande åtgärder*. SBU Kommentarer nr 2016_06

⁷⁶ Eriksson, M., Gottzén, L., Andersson Bruck, K., Franzén, A., Lindberg, D. (2018) *Utvärdering av Mentorerna i våldsprevention. Slutrapport*. Västerås: Mälardalens Högskola

Skolverket bedömer i sin kommentar till utvärderingen att försiktighet bör iakttas när det gäller generaliserbarheten för de resultat som framkommit i utvärderingen. Myndigheten vill istället framhålla utvärderingens värde som en pilotstudie, som framför allt visar på framgångsfaktorer och risker i den studerade processen som kan ge viktiga lärdomar för fortsatt implementering och vidareutveckling av programmet.⁷⁷

SKL har därefter fått särskilda medel av regeringen för att ta tillvara kunskaper och rekommendationer från Skolverkets rapport. På SKL:s uppdrag utvärderar Stockholms universitet svenska skolors arbete med MVP. Syftet är att öka kunskap om hur metoden fungerar, vad som krävs för att genomföra den och hur MVP står sig i jämförelse med skolans ordinarie kvalitetsarbete mot kränkande behandling. Detta sker inom ramen för den överenskommelse som staten och SKL slöt för att stärka jämställdhetsarbetet på lokal och regional nivå 2018–2020.

Med medel från Brå har Botkyrka kommun låtit utvärdera sitt arbete med MVP genom FoU Södertörn. En majoritet av informanterna i utvärderingen anser att våldsanvändningen mellan elever minskat sedan metoden infördes på de två pilotskolor som omfattas av utvärderingen. I den mån våld fortfarande förekommer är det enligt informanterna mindre grovt.⁷⁸

I steg 3 nämnde vi WHO-rapporten *Violence prevention – the evidence*⁷⁹ som sammanställer sju strategier som kan föra det våldsförebyggande arbetet framåt. Utifrån strategin om stabila relationer mellan barn och deras vårdnadshavare nämner rapporten bland annat programmet Triple P, Programmet för positivt föräldraskap. Programmet, som utvecklades i Australien, har spridit sig till flera länder och riktar sig till föräldrar till barn 0–5 år. Programmet har nyligen översatts och anpassats till svenska förhållanden i Uppsala, där det erbjuds av förskolepedagoger och utvärderas i samarbete med Uppsala universitet.⁸⁰ Triple P ingår i SBU:s systematiska översikt om program för att förebygga psykisk ohälsa hos barn, och bedöms vara ett av få program i Sverige med vetenskapligt stöd för förebyggande effekter på som kvarstår minst sex månader efter avslutad insats.⁸¹

⁷⁷ **Skolverket (2018)** *Redovisning av uppdrag att utvärdera det våldsförebyggande programmet Mentors in Violence Prevention (MVP)* 2018:518. Dnr S2015/2414/JÅM

⁷⁸ **FoU Södertörn (2019)** *Mentors in violence prevention: En utvärdering av ett skolbaserat våldsförebyggande program i Botkyrka kommun*. Rapport nr 169

⁷⁹ **WHO (2009)** *Violence prevention – the evidence*. Geneva: World Health Organization

⁸⁰ Läs mer om forskningen på pubcare.uu.se/forskning/chap/projekt/aktuella-projekt/triple-p/ 2019-10-18

⁸¹ **SBU (2010)** *Program för att förebygga psykisk ohälsa hos barn. En systematisk litteraturoversikt*. Stockholm: Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU); 2010. SBU-rapport nr 202

LOVANDE PROGRAM SOM FRÄMJAR JÄMSTÄLLDHET OCH MOTVERKAR VÅLD MOT KVINNOR

Stepping Stones – ett interaktivt preventionsprogram som utmanar normer och attityder som legitimerar mäns våld mot kvinnor, men även har fokus på att främja sexuell hälsa och förebygga HIV. Har stor spridning, främst i Sydafrika, men även i Gambia och delar av Asien. Utvärderingar indikerar att män som genomgått programmet utövat psykiskt och sexuellt våld i mindre utsträckning än män som inte genomgått programmet.

Program H – ett relativt omfattande preventionsprogram riktat till män mellan 15 och 24 år. Programmet utgår från att förändra killars könsocialisering och de sociala normer som gör våld mot unga kvinnor möjligt. Det syftar också till att främja sexuell hälsa och förebygga HIV. Det kombineras med en kampanj med fokus på normer för maskulinitet. Programmet är utvecklat och spritt i Brasilien och har introducerats i Indien. Utvärderingar visar bland annat att programmet främjar unga mäns motstånd mot destruktiva normer för maskulinitet och våld.

Soul City – ett preventionsprogram som använder radio och tv som plattformar för att utmana normer och attityder om sådant som våld i nära relationer, våldtäkter och sexuella trakasserier. Inslag i media kompletteras med informationsfoldrar som sprids nationellt. Programmet är utvecklat och har stor spridning i Sydafrika. Utvärderingar visar att programmet tycks påverka attityder om genus, våld och kvinnors rättigheter, men det har inte gått att fastställa om programmet minskar våldsamt beteende.

WHO-rapporten *Violence prevention – the evidence* ger också exempel på insatser för ett arbete med den strategi som rör att främja jämställdhet för att motverka våld mot kvinnor.

ATT ÖVERFÖRA EN METOD TILL SVERIGE

Ett utvecklingsarbete på avancerad nivå som innebär att anpassa internationella insatser till en svensk kontext kräver mycket tid, stor kunskap om våld och prevention, särskilt avsätta medel och samverka för avancerade former av utvärdering.

En insats som har provats i flera sammanhang och i olika länder bör ha bättre förutsättningar att införas i en svensk kontext, i och med att det finns erfarenhet av att överföra metoden till olika sammanhang och länder. En central aspekt är att etablera en nära samverkan med de som äger och ansvarar för programmaterial och utvärderingsinstrument. Programmets framtagna utvärderingsskalor bör användas för att det ska gå att jämföra resultatet med andra länder. Förutom för- och eftermätningar bör en mer kvalitativ utvärdering också göras för att få fram deltagarnas upplevelser av insatsen. Ibland innebär en överföring av en insats kostnader för licenser och utbildning, vilket måste tas i beaktande.

Ferrer-Wreder och Sundell har tagit fram *Protokollet för planerad interventionsanpassning* (PIA). Bakgrunden till protokollet är att implementeringen av effektutvärderade program fungerade dåligt. Det var för låg följsamhet mot den ursprungliga manualen, den kulturella anpassningen fungerade inte, eller så visade sig interventionen inte effektiv i ett annat sammanhang.⁸²

SEX PUNKTER FÖR PLANERAD INTERVENTIONSANPASSNING

1. Skapa ett forum mellan programutvecklare, användare, forskare, beslutsfattare och personer från målgruppen.
2. Rekrytera 200 till 400 deltagare från målgruppen som får delta i formativ forskning för att få ett bra underlag till hur interventionen behöver anpassas till sitt nya sammanhang.
3. Översätt och tillbakaöversätt programmaterial och effektmått för utvärdering i kommunikation med programutvecklarna.
4. Dela in deltagarna i två grupper, där den ena gruppen får testa de översatta effektmåtten för att kunna analysera måttens kvalitet.
5. Den andra gruppen får prova det översatta materialet och testa de översatta effektmåtten. Effektmåtten används för att utvärdera hur interventionens förändringsteori fungerar för målgruppen. En mindre fokusgrupp kan sättas samman för att få återkoppling på hur interventionens material fungerar.
6. Använd resultatet av ovanstående till att skapa en anpassad version av interventionen som ni kan prova i en pilotstudie. Jämför sedan den kulturellt anpassade versionen med den minimalt anpassade endast översatta versionen i en effektutvärderad studie för att klargöra om den anpassade versionen fungerar bättre än den ursprungliga.

⁸² Ferrer-Wreder, L. & Sundell, K. (2012) Utvärdering av importerade interventioner. I K. Sundell (Red.), *Att göra effektutvärderingar* (s. 205–22). Stockholm: Socialstyrelsen och Gothia Förlag AB

FORSKNINGSNIVÅ – UTVECKLA NÅGOT NYTT SÅ ATT DET FUNGERAR

Ett utvecklingsarbete på forskningsnivå innebär att utveckla en ny insats utifrån aktuell forskning om genus och våld, risk- och skyddsfaktorer samt en tydligt konceptualiserad och mätbar förändringsidé. Ett sådant utvecklingsarbete förutsätter samverkan mellan forskare, praktiker och strateger med ett gemensamt mål att ta fram ett evidensbaserat våldspreventivt program med genusperspektiv från grunden. I Sverige har det ännu inte bedrivits ett sådant utvecklingsarbete för våldsförebyggande metoder med genusperspektiv.

Om ni har möjlighet att påbörja ett sådant utvecklingsarbete bör ni bedriva detta arbete utifrån interventionsforskningens riktlinjer. Interventionsforskning följer i stort samma steg som den här handboken.

FÖRÄNDRINGSMODELLENS RELATION TILL HANDBOKENS FEM STEG

Det första steget i modellen för interventionsforskning motsvaras delvis av handbokens steg 2, 3 och 4. Då specificerar ni problemet genom att kartlägga och beskriva det. Utifrån de risk- och skyddsfaktorer som kan knytas till problemet utvecklar ni en problem- och programteori som tar fasta på hur problemet kan förebyggas på olika nivåer.

Det andra, tredje och fjärde steget i modellen för interventionsforskning motsvaras av denna handboks fjärde steg och utveckling på forskningsnivå. Enligt modellen för interventionsforskning ska ni då skapa och revidera ett programmaterial. Ni ska ta fram ett första utkast av en manual, med tillhörande material. Pilottesta och utveckla manualen och materialet. Manualen ska innehålla frågor om implementering, utbildning av ledare, handledning, relationen mellan interventionen och professionella riktlinjer för arbetet och kopplingen till kunskapsbaserad praktik. Anpassa programmet till olika miljöer och grupper. Därefter ska ni förfina och fastställa innehållet i programmet. Ni ska också testa

det med hög kontroll i implementeringen, där varje del i programmet provas var för sig.

Därefter ska ni testa effektiviteten på olika platser och i olika sammanhang. Testa och bedöm programmet i en verklig och vanlig miljö, där programutvecklarna har en begränsad kontroll av användningen. Bedöm därefter effektstorleken av insatserna och betydelsen av dos eller exponering av programmaterial.

Det femte steget i interventionsmodellen motsvaras delvis av denna handboks femte steg, i de delar som handlar om spridning av insatsen och insatsens resultat. Interventionsmodellens femte steg innebär även att ni ska utveckla ett protokoll för utbildning och certifiering av programmet.

ÅTERFÖR OCH FÖRANKRA ERA FÖRSLAG PÅ VÅLDSFÖREBYGGANDE INSATSER

När ni har tagit ställning till på vilken utvecklingsnivå ni kan genomföra era våldsförebyggande insatser, återför och förankra era förslag till styrkedja, samverkansstrukturer och bland närmast berörd personal. I en mindre satsning bör ni återföra er sammanfattning och era slutsatser till de som är involverade i ert förändringsarbete. Om ni har involverat målgruppen barn och unga i problembeskrivning och behovsinventering bör ni också återföra resultat och slutsatser till dem. Efter att ha valt vilken insats ni vill utveckla är ni redo att ta nästa steg i processen.

FEM STEG FÖR FÖRÄNDRING INOM INTERVENTIONS Forskning

1. Specificera problemet och utveckla en programteori.
2. Skapa och revidera programmaterial.
3. Förfina och fastställ programkomponenterna.
4. Testa effektiviteten på olika platser och sammanhang.
5. Sprid resultat och programmaterial.⁸³

⁸³ Fraser, M., Richman, J., Galinsky, M. & Day, S. (2009) *Intervention research: developing social programs*. Oxford: Oxford University Press

STEG 4: CHECKLISTA

- På vilken nivå ska ni bedriva ert våldsförebyggande utvecklingsarbete: grundläggande, avancerad eller forskningsnivå?
- Har ni vägt samman bästa tillgängliga vetenskapliga kunskap med kunskap om enskildas situation, kontextuella omständigheter och professionellas expertis?
- Har ni möjlighet att få stöd från expertis inom forskning, utveckling och innovation?
- Har ni tydliggjort hur era insatser kan skapa förändring genom att ta fram en programteori som tydliggör varför ni ska göra insatsen, hur insatsen ska genomföras och vad insatsen förväntas leda till?
- Om ni tänker bedriva en utveckling på avancerad nivå, har ni tagit del av internationella våldsförebyggande insatser som visat goda resultat?

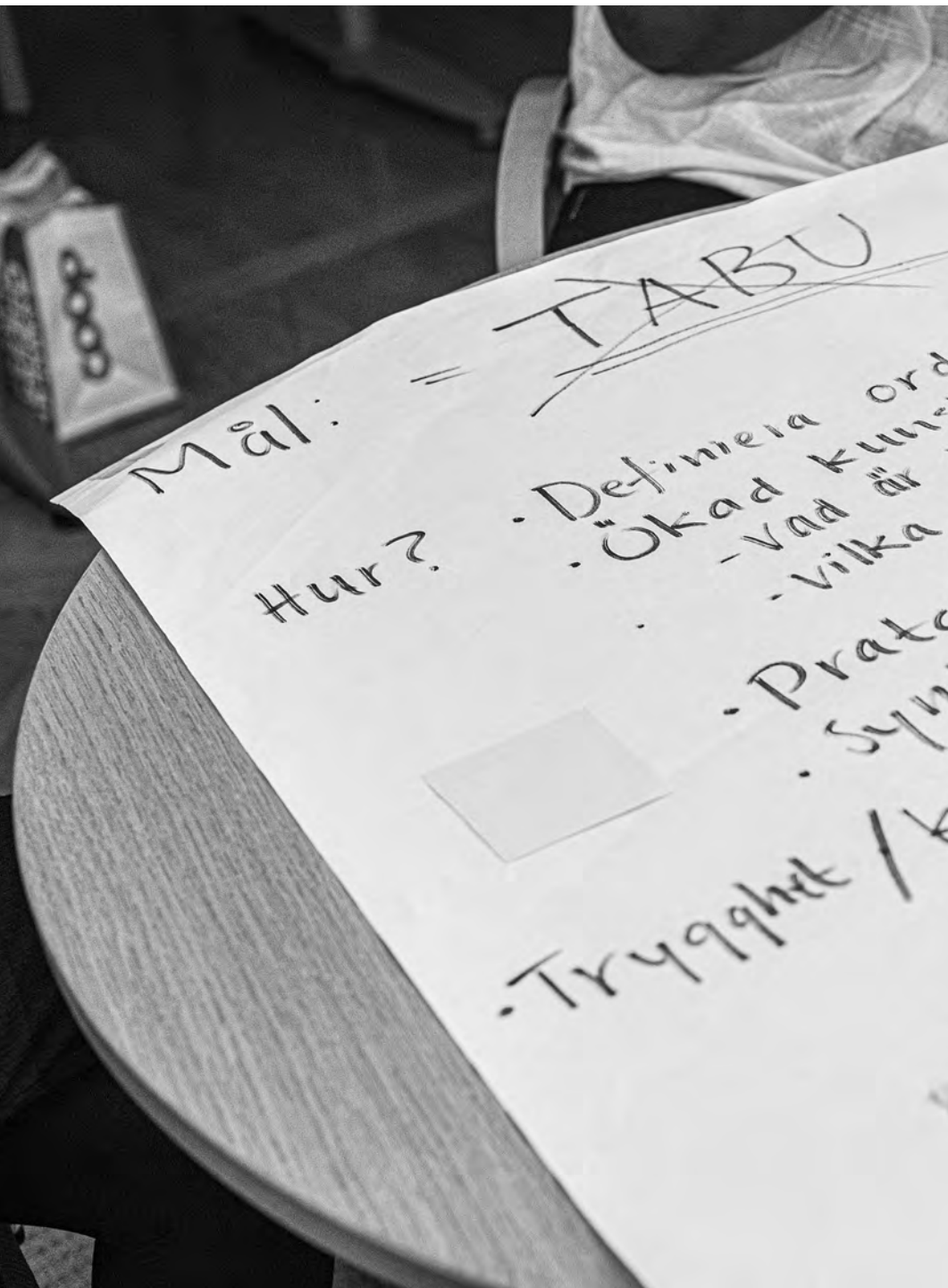
- Om ni tänker bedriva en utveckling på avancerad nivå, har ni tagit ställning till möjligheter och hinder med att överföra en internationellt beprövad insats till en svensk kontext?
- Om ni tänker bedriva utveckling på forskningsnivå, har ni etablerat en samverkan av forskare, praktiker och strateger samt skapat en struktur för ert arbete som bygger på modeller för interventionsforskning?
- Har ni förankrat de förslag på insatser ni vill implementera i styrkedja, samverkansstrukturer och bland närmast berörd personal för ert våldsförebyggande arbete?

STEG 5:

IMPLEMEN
FÖLJ UPP
OCH SPRID

TERA,

Om ni arbetat efter handbokens alla steg har ni nu identifierat strategiska samverkanspartners, säkrat upp tillräckliga mandat och resurser, organiserat arbetet samt formulerat en vision, kartlagt våldet och identifierat uttalade behov och faktorer som ni har möjlighet att påverka genom era insatser. Ni ska också ha identifierat förändringsfaktorer och kommit fram till om ert våldsförebyggande arbete ska genomföras på grundläggande, avancerad eller forskningsnivå. Ni bör också

Mål: = ~~TABU~~

Hur?

- Definiera ord
- Ökad kund
  - vad är
  - vilka
- Prate
- Syn
- Trygghet / k

ha valt en eller flera insatser som ni vill införa. I det avslutande steget är det dags att börja verkställa insatserna i större skala. Nu handlar det om att möjliggöra en utbredd implementering och spridning av effektiva eller lovande genusförändrande våldspreventiva praktiker. Detta steg kan sägas sluta cirkeln.

INTEGRERA VÅLDSPREVENTIVA MÅL OCH AKTIVITETER I BEFINTLIGA STYRDOKUMENT

Inledningsvis uppmanades ni formulera en gemensam vision för ert utvecklingsarbete. När ni nu kommit så här långt i ert arbete är det dags att konkretisera visionen i ett antal mätbara mål som går att följa upp och nå inom överskådlig tid. I arbetet med att formulera mål och aktiviteter för ert våldsförebyggande arbete kan ni ha hjälp av den logiska kedjan (figur 8) som ni tog fram i steg 4. Kedjan kan vara en bas för våldspreventiva mål och aktiviteter som kan integreras i befintliga styrsystem.

Vilka styrdokument som är aktuella beror på hur ni inledningsvis valde att organisera och integrera ert våldsförebyggande arbete, era strategiska samverkanspartners och vilken eller vilka verksamheter som är berörda.

I ett mindre omfattande utvecklingsarbete, exempelvis på en skola, kan era våldsförebyggande mål och aktiviteter exempelvis integreras i skolans verksamhetsplan, plan för att förebygga och förhindra kränkande behandling samt riktlinjer och rutiner för att förhindra trakasserier och motverka diskriminering.

I ett mer omfattande utvecklingsarbete är det ofta lämpligt att integrera våldspreventiva mål och aktiviteter i jämställdhetsplaner, planer för arbetet mot mäns våld mot kvinnor, folkhälsoplaner eller åtgärdsplaner och lokala samverkansöverenskommelser för brottsförebyggande arbete. Därutöver bör mål och aktiviteter naturligtvis integreras med verksamhetsplaner och budget för berörda verksamheter.

forts. på s. 140

VIKTEN AV ATT TALA SAMMA SPRÅK

**JOSEFIN HAGSTRÖM,
utvecklingsledare
för våldsprevention
och jämställdhet i
Jönköpings kommun.**

INTERVJU JÖNKÖPINGS KOMMUN

Våren 2019 tog Jönköpings kommun fram visionen "Tillsammans arbetar vi för en trygg kommun fri från alla typer av våld". Den bygger på tre grundläggande förändringsprinciper: Ökad medvetenhet och kunskap om våld, Utmana stereotypa genusnormer och Agera som aktiva åskådare. För att skapa genomslagskraft har principerna skrivits in i centrala styrdokument, exempelvis samverkansplan för arbete med barn och unga, planen för arbetet mot våld i nära relationer och planen för brottsförebyggande arbete.

Hej Josefín! Vad gör Jönköpings kommun annorlunda nu, jämfört med tidigare arbete med våldsprevention?

Vi har en tradition av att vara aktiva, starta projekt och samverka. Däremot har vi varit sämre på att koordinera och följa upp de långsiktiga framstegen. Så ambitionen och den stora skillnaden är att alla som arbetar i kommunen ska dela samma vision om att förebygga våld, och att vi på ett tydligare sätt kopplar det arbetet till kommunövergripande riktlinjer. Genom att integrera våra mål och utgångspunkter för det våldsförebyggande arbetet på ett tydligare sätt i kommunövergripande styrdokument blir det tydligare från politiskt håll att vi måste arbeta tillsammans. Var och en är en viktig pusselbit i det våldspreventiva arbetet och medarbetaren ska därför känna en trygghet i att vi har samma syn på hur vi kan upptäcka våld och att vi ska veta vad nästa steg är.

Hur har ni arbetat sedan visionen antogs?

Vi började med att kartlägga de metoder för våldsprevention som vi redan arbetar med i kommunen. Det kan exempelvis vara värdegrundsarbete på en arbetsplats, normkreativt bildskapande på en skola, att öka tryggheten på en fritidsgård eller metoder för hur man pratar med brottsoffer. Vi ska alltså inte ersätta det arbetet utan se till att det kopplas till de tre principerna. Arbetssätten varierar men principerna är de samma. För att det här ska ge långsiktiga resultat så måste det verkligen integreras i vår verksamhet så att engagemanget inte krokarnar eller glöms bort. Det tar tid att arbeta med värderingar och därför måste vi vara uthålliga.

Hur ser ni till att alla är engagerade i förändringsarbetet?

Den stora utmaningen för var och en av oss är att landa och verkligen ta till oss förändringsprinciperna. Att ha modet att fundera över sitt eget beteende. Är jämställdhet en viktig princip i allt jag gör? Det kan både vara tufft och ta tid. Det är en viktig lärdom från det här första året – det är inte lätt och det går inte snabbt. Det finns ingen ”quick fix” men jag tror verkligen på att allt engagemang som vi ser från olika håll i kommunen kommer att ge stora resultat på sikt. När vi börjar med oss själva och sedan långsiktigt samverkar med många aktörer mot samma mål, ja då blir det bra.

Kan du förklara principen Ökad medvetenhet och kunskap om våld?

Oftast är fysiskt våld det första vi tänker på när vi ska beskriva våld. Men olika former av våld hänger ihop och våldet finns på en glidande skala. Kränkningar och mobbing är också våld. Sexuella trakasserier är också våld. Därför måste vi ha en gemensam definition av våld så att vi kan förebygga, reagera och ingripa innan våldssituationen eskalerar.

Vad betyder principen Utmana stereotypa genusnormer?

Män är kraftigt överrepresenterade bland dem som använder våld. Vi vet även att unga med stereotyp syn på kön och jämställdhet oftare använder våld. Det finns förväntningar kring maskulinitet som ökar risken för att använda våld – exempelvis att vara stark, att inte visa känslor eller att undvika allt som förknippas med ”femininitet” och homosexualitet. Dessa stereotypa normer kring genus måste vi utmana och bryta.

Vad menas med principen Agera som aktiva åskådare?

Det handlar om civilkurage. Att våga se och ingripa även vid mer lindrigt våld. Våga bryta skojbråk exempelvis. Hitta alternativ till våld och vara förebilder för flickor och pojkar. Om vi har en gemensam definition av våld är det också troligt att vi vet hur vi kan ingripa före, under och efter en våldshändelse. ♦

Frida Nordqvist Ossiansson, våldspreventions- och jämställdhetsstrateg på Jönköpings kommun. På Normstorms workshop för eleverna i åk 9 Stads-gårdsskolan. Ett arbete för att vidga normerna kring kön, hudfärg, sexualitet.

IMPLEMENTERING ÄR EN PROCESS – INTE EN HÄNDELSE

Implementeringsprocessen kan delas in i följande fyra faser:

1. behovsinventering
2. installation
3. användning
4. vidmakthållande.

Även om denna handbok i första hand rekommenderar en utveckling av universella våldspreventiva insatser för breda grupper i befolkningen, då detta har störst preventiv effekt, bör ni säkra upp att berörda verksamheter har insatser för och kunskap om stöd till redan drabbade (indikativ preventionsnivå) och för utsatta riskgrupper (selektiv preventionsnivå). I en större våldsförebyggande satsning bör ni också säkra upp att ni gör insatser på flera nivåer i den socio-ekologiska modellen samtidigt.

Med kunskap om implementering genomförs i snitt 80 procent av de tilltänkta nya arbetsmetoderna efter tre år. Utan sådan kunskap genomförs i snitt 14 procent av de nya arbetsmetoderna efter 17 år.⁸⁴

UTGÅ FRÅN KUNSKAP OM IMPLEMENTERING

Om ni inledningsvis lyckats med att integrera ert arbete i ordinarie strukturer och genom hela processen förankrat era analyser och förslag i styrkedja, samverkansstrukturer, bland närmast berörd personal och bland representanter för målgruppen, har ni redan berett väg för en mer hållbar implementering.

Implementering tar tid, kan kosta en hel del och misslyckas ofta om förutsättningarna inte är rätt. Att införa nya arbetsmetoder som medför beteendeförändringar stöter inte sällan på hinder av olika slag. Men implementering kan ske planerat och framgångsrikt.

Implementering som process sträcker sig vanligtvis över flera år. En grov uppskattning är att det tar två till fyra år från beslutet att förändra en verksamhet till dess den nya metoden har integrerats och används generellt.⁸⁵ Naturligtvis kan det också gå snabbare. Det gäller dock att alla inblandade, inklusive beslutsfattare och chefer, har realistiska förväntningar på att uppnå en utbredd och varaktig implementering, och därmed ett våldspreventivt arbete som kan ge effekt.

⁸⁴ Socialstyrelsen (2012) *Om implementering*. Stockholm: Socialstyrelsen

⁸⁵ Olsson, T. & Sundell, K. (2008) *Implementeringen steg för steg – vad säger forskningen?* I Roselius, M. & Sundell, K. (Red.) *Att förändra socialt arbete: forskare och praktiker om implementering*. Institutet för metodutveckling i socialt arbete (IMS) Stockholm: Socialstyrelsen

Om organisationen och dess utförare upplever att de rådande arbetsmetoderna är tillräckligt bra är sannolikheten för en lyckad implementering av en ny metod liten. Bedöms den nya arbetsmetoden ändå vara bättre, och om det fattas beslut i ledningen om att införa den, krävs aktiviteter för att förankra den nya arbetsmetoden internt i organisationen under implementeringsprocessens installationsfas. För att en ny metod ska börja användas på bästa sätt och dessutom vidmakthållas över tid är det centralt med en stödjande organisation, ett effektivt och adekvat ledarskap och en adekvat kompetensutveckling för användarna av metoden.

Behovsinventeringen handlar om att undersöka behovet av en ny arbetsmetod internt i organisationen, jämfört med den eller de arbetsmetoder ni använder i utgångsläget. Denna inventering bör ni redan ha genomfört när ni förankrade ert arbete inledningsvis och förde dialoger med personal som berörs av arbetet och kanske även med målgruppen barn och unga. Organisationens kapacitet för förändring har undersökte ni i bästa fall inledningsvis genom utvärderingen av organisationens beredskap att införa nya arbetsmetoder med stöd av verktyg såsom *Beredskap för förändring*.

För att nå den önskade effekten med den nya arbetsmetoden måste givetvis både den nya metoden och implementeringen fungera. En bra metod kommer inte att ge önskat resultat om den inte implementeras på rätt sätt.

Implementeringen kräver formella beslut och resurser över tid. Det bygger på att det finns ett stöd för det våldspreventiva arbetet och de nya arbetssätten bland både ledning och utförare. Ledarskapet, kompetensutvecklingen till dem som ska utföra de nya våldspreventiva insatserna och det organisatoriska stödet för de nya arbetsmetoderna kan alla utformas så att implementeringsfasen med större sannolikhet blir framgångsrik.⁸⁶

FEM VANLIGA MISSFÖRSTÅND

1. Effektiva metoder sprider sig själva.
2. Information räcker för att åstadkomma förändring.
3. Utbildning leder till användning.
4. Förändring sker snabbt.
5. Det räcker att man tror på det man gör för att det ska bli bra.

⁸⁶ Socialstyrelsen (2012) Om implementering. Stockholm: Socialstyrelsen

UTVECKLA FORMER FÖR ATT FÖLJA UPP OCH UTVÄRDERA ARBETET

Eftersom det våldsförebyggande arbetet både i världen och i Sverige är under utveckling är det särskilt viktigt att ni – oavsett utvecklingsnivå – utarbetar arbetssätt för att löpande sammanställa och dokumentera ert arbete. Att systematiskt sammanställa data är en förutsättning för både uppföljning och utvärdering. Uppföljning och utvärdering är i sin tur en grund för systematiskt lärande och förbättringsarbete.

Uppföljning är en form av kontinuerlig granskning av arbetet, som löpande tar ställning till om satta mål följs, om det som är planerat genomförs och om planeringen behöver justeras. Utvärdering är en form av noggrann efterhandsbedömning vid en viss tid, exempelvis av om målsättningar har uppnåtts.

UPPFÖLJNING

De mål och aktiviteter som ni satte upp för ert våldsförebyggande arbete bör följas upp löpande utifrån de ramar som är satta för uppföljning i ert ordinarie styr- och ledningssystem. I vissa fall kan det vara lämpligt att ni inom ramen för ert utvecklingsarbete gör ytterligare uppföljningar för att säkra upp att arbetet fortskrider enligt plan.

En uppföljning kan genomföras på flera sätt. En så kallad *produktionsuppföljning* undersöker i vilken utsträckning planerade insatser har genomförts, till exempel hur många gånger en viss aktivitet genomförts eller hur många som berördes av den. En så kallad *processuppföljning* granskar hur arbetet genomförts. Till exempel kan ni följa upp arbetet med samverkan eller de organisatoriska förutsättningarna för arbetet. Har syftet med samverkan uppnåtts? Vilka ekonomiska och personella resurser har avsatts och använts? Har styrgrupp, samverkansteam och arbetsgrupper genomfört planerade möten och de uppgifter de haft ansvar för att utföra? Har respektive grupp/organisation bidragit jämlikt till arbetet utifrån kunskap och expertis?

En så kallad effektuppföljning undersöker om arbetet har påverkat problemet som insatserna var tänkta att påverka. Vanligtvis innebär effektuppföljningar att man gör mätningar före och efter genomförandet av en insats. Det kan exempelvis innebära att ni jämför statistik för de två perioderna, eller att ni genomför en dialog med närmast berörda före och efter insatsen. Om möjligt bör ni jämföra med en kontrollgrupp som inte omfattades av insatsen.

För att få ett heltäckande underlag är det en fördel om ni genomför flera former av uppföljningar. Ni bör självklart återkoppla och föra löpande dialog i styrgrupp och samverkansteam om resultaten av era uppföljningar och analysera om ni behöver justera något i planeringen.

UTVÄRDERING

Nivån på ert utvärderingsarbete bör styras av nivån på ert utvecklingsarbete. På grundläggande nivå påminner utvärdering till stor del om modellerna för löpande uppföljning. För att utvärdera resultaten av en specifik insats kan ni, liksom vid effektuppföljning, skapa en så kallad baslinje genom en ”förmätning” – en startpunkt – att utvärdera mot. Utöver mätdata från uppföljningen kan resultatet av en insats exempelvis mätas genom en enkät som personer som deltagit i en viss metod får besvara, både före och efter insatsen. På så sätt kan ni se om attityder eller intentioner förändrats. Precis som vid effektuppföljningar får för- och eftermätningar ännu större värde om ni har en grupp att jämföra med som inte får ta del av insatsen. Förhoppningen med en sådan jämförelse är att se om deltagarna i programmet har förändrat sina attityder mer än gruppen som inte deltog.

När det gäller universellt preventiva insatser krävs ofta lång tid för att se resultat och förskjutningar i värderingar och attityder. Därför är det särskilt viktigt att ni gör utvärderingar som fokuserar mer på resultaten av utveckling över en längre tidsperiod. Ni behöver hitta sätt att ta reda på om det ni gör skapar förändring på lång sikt – i det här fallet förebygger våld och främjar jämställda praktiker.

forts. på s. 149

FRÅN ORD TILL HANDLING

STEG 5

KARIN LJUNG AUST,
projektledare för det
femåriga projektet *En
kommun fri från våld.*

Social hållbarhetsavdelningen i kommunen har på uppdrag av fullmäktige tagit fram ett program som inte bara vänder sig till kommunens samtliga verksamhetsområden i Borås Stad utan även till idéburna verksamheter. En "hela-kommunen-ansats". Tanken är att göra alla medverkande parter till självgående enheter som har kompetens, drivkraft och resurser att driva vidare arbetet på egen hand när projekttiden tar slut.

Hej Karin! Hur gick tankarna när ni tog fram programmet för kunskapshöjning?

Det kommer från en frustration som byggts upp under många års arbete med värdegrundsfrågor. Det är oerhört vanligt att det blir en skrivbordsprodukt helt utan effekt. Vi har i allmänhet en övertro på förändringskraften i att bara informera. Ofta känns det härligt för alla inblandade under den fasen. Man får aha-känslor under en workshop och ser mönster i tillvaron, men sedan återgår vardagen till det normala. Eftersom förändringsarbetet inte är integrerat i kärnverksamheten, utan hänger utanpå som en ryggsäck, glöms det bort. Väldigt många goda ambitioner blir aldrig något mer än fina värdeord i dokument som ingen läser. Välmenat men meningslöst. Vårt mål är att de fina orden omvandlas till handling och därför har vi tagit fram ett genomförandeverktyg i form av en matris med tydliga steg att följa.

Vad innebär en "hela-kommunen-ansats"?

Att de övergripande strategierna för våldsprevention i kommunen beskrivs i

tre gemensamma förändringsprinciper som gäller för alla. Men när principerna ska användas i praktiken måste de anpassas till och integreras i varje enskild organisation så att våldsprevention blir del av själva kärnverksamheten. Samma attityder möter besökaren i simhallen, på fritidsgården och i föreningslivet. I de specifika situationerna skiljer sig insatserna åt eftersom de är framtagna utifrån den egna expertisen och anpassade till varje verksamhet.

Kan du ge exempel på våldspreventiva insatser?

Det finns många exempel både inom och utanför kommunens verksamhet, men jag berättar om två.

På kommunens öppna ungdomsverksamhet behövde de rutiner för att behålla kunskapen om våldsprevention i personalgruppen. Därför införde de en rutin om att alla APT-möten innehåller minst tio minuter träning i våldsprevention. ”En kortlek fri från våld”, som vi har tagit fram, är ett verktyg för att träna färdigheter i de tre förändringsprinciperna. Kortleken tar upp många olika slags situationer och perspektiv vilket gör att personalen över året hinner träna många olika färdigheter.

Ihop med Tjejjouren Magnolia och Arbetslivsförvaltningen utvecklade vi modellen Våldspyramiden till dels en rasism-våldspyramid, dels en sexism-våldspyramid. Dessa utvecklade pyramider visar mekanismerna för hur rasistiskt respektive sexistiskt våld normaliseras och sambandet mellan

sexistiska och rasistiska skämt, till misshandel och övergrepp via jargong, ovälkomna inviter och trakasserier. Sedan har deras personal tillsammans skapat en framgångsrik utbildning utifrån Våldspyramiden som de nu ger på skolor i Borås med omnejd. Både elever och lärare berättar att de fått en helt ny förståelse för hur sexism och rasism fungerar, men även hur det kan hejdas.

Ni har tagit fram en matris för att underlätta processen. Hur fungerar den?

Det viktiga är att knyta förändringsprinciperna och styrdokumentet till den praktiska verksamheten. Vi börjar med att kartlägga och systematisera all våldsprevention som redan görs. Allt sorteras in under de tre förändringsprinciperna: ökad medvetenhet och kunskap om våld, utmana stereotypa genusnormer samt agera som aktiva åskådare. Sedan knyts varje aktivitet till när i arbetsprocessen de ligger: under planeringen, i genomförandet eller vid uppföljningen efteråt.

Nästa steg är att stärka det befintliga arbetets koppling till förändringsprinciperna. Problemformuleringen måste anpassas så den blir relevant för verksamheten och det är väldigt viktigt att ta fram mätbara mål. Vi går från det generella till det specifika. Oftast måste insatserna skruvas eller så lägger vi till nya för att de ska ha effekt på de uppsatta målen. När resultaten går att mäta ökar transparensen och frågorna lever längre i organisationen. De glöms inte bort, helt enkelt. Det är också

tydligare var organisationen har sina styrkor och svagheter vad gäller våldspreventivt arbete. Då blir det enklare att se var det behövs insatser. Utmaningen är att skapa rutiner för uppföljning, att göra en specifik handlingsplan för varje aktivitet. Enkelt och tydligt. Vad krävs för att kunna genomföra det här – personal, material, planeringstid och utbildning? Sedan arbetar man i cykler. Punkter läggs till och om det visar sig att aktiviteter inte ger effekt så görs de om.

Syftet är att knyta våldsprevention till den verklighet som medarbetarna befinner sig i. Att skapa strukturer som gör det hyfsat lustfyllt och ger resultat. Det ska vara supertydligt vad nästa steg är och hur det ska genomföras. Då blir principerna plötsligt relevanta och skapar engagemang. Att genomföra hela kartläggningen och alla steg i matrisen är nyckeln till att medarbetarna äger ämnet hela vägen. Det är det enda sättet jag känner till som systematiskt leder till förändring. ♦

Karin Ljung Aust, under en utbildning om våldsprevention för medarbetare på Borås stad.

FÖREBYGG VÅLD MED HJÄLP AV EN MATRIS

Borås Stad har inom ramen för satsningen ”En kommun fri från våld” tagit fram en våldspreventiv matris som utgår från tre grundläggande principer om vad som skapar förändring i det våldsförebyggande arbetet, nämligen:

- Att skapa medvetenhet om sambandet mellan lindrigt och grovt våld.
- Att skapa medvetenhet om sambandet mellan destruktiva könsnormer och våld.
- Att främja aktiva åskådare och ingripandestrategier.

Dessa tre principer för förändringsarbetet använder kommunen som utgångspunkt för sin planering och sitt genomförande av våldsförebyggande insatser, men också för att mäta och följa upp det våldsförebyggande arbetet.

Kommunen bedriver våldsförebyggande arbete på flera arenor och verksamhetsområden samtidigt. När en ny verksamhet ska påbörja ett våldsförebyggande arbete gör de en inventering och kartläggning som medvetandegör personalen om vilket arbete i enlighet med förändringsprinciperna som redan görs i

verksamheten. Därefter förstärker de dessa kopplingar ytterligare för att få en större våldspreventiv effekt. Det gör de genom att formulera problem och sätta mål utifrån de tre förändringsprinciperna. Exempelvis kan ett problem vara att ingripanden oftast sker först vid grövre former av våld – ett mål kan då vara att alltid göra ingripanden redan vid mer lindriga former av våld. Nästa steg är att utveckla insatser (rutiner, aktiviteter, metoder etcetera) som förväntas stärka måluppfyllelsen och att göra målen mätbara. Verksamheten arbetar med frågor som: Hur ska målet nås? I vilken mängd ska insatsen göras? När ska insatsen göras? Av vem? Hur ofta? De sammanfattar svaren i en matris. Matrisen beskriver mål, aktiviteter för genomförande och struktur för planering och uppföljning i den specifika verksamheten utifrån respektive förändringsprincip. De för sedan in punkterna i matrisen i en handlingsplan där de också ställer frågor om vad som behövs för att införa förändringen. Personal? Material? Planeringstid? Utbildning? Träning?

Läs mer på boras.se/EKFFV

Det är därför bra om ni genomför flera undersökningar och mätningar av samma slag över en längre tidsperiod. På så sätt kan ni belysa trender och en långsiktig utveckling. Det är också bra om ni kombinerar olika utvärderingsmetoder, både kvantitativa och kvalitativa.

I steg två och tre har ni indirekt arbetat fram underlag för en bra utvärdering av era insatser. I arbetet med att kartlägga våldet i er lokala kontext bör ni ha fått en uppfattning om våldets förekomst och omfattning. Den uppfattningen kan ge referensvärden och mätpunkter för att följa om våldet minskar på längre sikt tack vare ert arbete. Om ni har tagit fram en logisk kedja (figur 8), har ni identifierat mätpunkter och förväntade resultat på kort och lång sikt. Utgå från denna logik när ni utformar er utvärdering.

Ett avancerat utvecklingsarbete kräver mer avancerade former av utvärdering. Om ni har importerat ett program från ett annat land bör programmets framtagna utvärderingsskalor användas, om det finns sådana. Detta för att kunna jämföra resultatet med andra länder. Förutom för- och eftermätningar bör ni också göra en mer kvalitativ utvärdering, för att få fram deltagarnas upplevelser av insatsen.

Om ni bedriver ett utvecklingsarbete på forskningsnivå ska ert nya program testas med hög kontroll också i implementeringen, där varje del i programmet provas var för sig.

Att genomföra mer avancerade effektutvärderingar, speciellt randomiserade kontrollerade studier, kostar både pengar och personalresurser. Resurser som universitet kan ha. Finns det möjligheter att samverka med en lokal eller regional forsknings- och utvecklingsenhet, eller att initiera direkt samverkan med forskare eller studenter i utvecklingsarbetet av våldsförebyggande praktiker – gör det!

FÖRANKRA MÅL OCH AKTIVITETER, OCH ÅTERFÖR RESULTAT AV UPPFÖLJNING OCH UTVÄRDERING

Genom att ha integrerat era våldsförebyggande mål och aktiviteter i befintliga styrdokument, har ni skapat en ram för förankring, uppföljning och utvärdering. Ni har också lagt en grund för en mer långsiktig hållbar implementeringsprocess. Resultaten från ert löpande arbete med uppföljning och utvärdering bör därmed på ett naturligt sätt återföras inom ert befintliga styr- och ledningssystem inom ramen för ordinarie rutiner.

SPRID ERFARENHETER OCH RESULTAT BÅDE INTERNT OCH EXTERNT

Alla WHO:s skrifter understryker behovet av att kollektivt samla in och dela erfarenhetsbaserad kunskap om prevention. Detta för att bidra både till er egen lokala och till den nationella kunskapsutvecklingen om vad som fungerar. Flera verksamheter gör redan ett fantastiskt våldsförebyggande arbete i Sverige. Samverka med dem! Ta gärna kontakt med er närmaste länsstyrelse och samverka med aktörer inom civilsamhället som har spetskompetens om mäns våld mot kvinnor.

Det är värdefullt att skapa forum för gemensamt lärande av erfarenheter och resultat, både inom era egna organisationer och tillsammans med andra. Skapa egna nätverk för erfarenhetsutbyte, ingå i andra nätverk och låt andra ta del av era utvärderingar och rapporter.

STEG 5: CHECKLISTA

- Inom vilka styrdokument kan ni integrera era våldsförebyggande mål och aktiviteter?
- Har ni säkrat upp att berörda verksamheter har insatser på alla tre preventionsnivåer (indikerad, selektiv och universell)?
- Har ni planerat införandet av nya insatser i enlighet med kunskap om framgångsrik implementering?
- Har ni utvecklat former för uppföljning och utvärdering av era våldsförebyggande insatser?
- Har ni förankrat mål och aktiviteter samt resultat av uppföljning och utvärdering inom ramen för befintligt styr- och ledningssystem?
- Hur kommer ni sprida och dela med er av era erfarenheter och resultat internt och externt?

**Det finns
ingenting
att vänta på
Lycka till
med arbetet**

Denna handbok var ett startskott för utvecklingen av en lokalt våldsförebyggande praktik i Sverige när den publicerades första gången 2015. Nu är vi många som är med och utvecklar den våldsförebyggande praktiken – och vi kommer bli ännu fler.

å.
et!

TILL SIST, LITE FÖRDJUPNING

I det här kapitlet kan ni läsa mer om betydelsen av en sammanhängande förståelse av våld som ett jämställdhetsproblem och hur ett urval av andra preventionsmodeller som används i en svensk kontext förhåller sig till handbokens preventionsmodell. Här finns också exempel på internationella överenskommelser och relevant lagstiftning för det våldsförebyggande arbetet. Ni får också tips på andra texter som kan vara bra att läsa.

BETYDELSEN AV EN SAMMANHÄNGANDE FÖRSTÅELSE AV VÅLD SOM ETT JÄMSTÄLLDHETSPROBLEM

För ett effektivt våldsförebyggande arbete är kunskap om våld som en jämställdhetsfråga en central utgångspunkt. Jämställdhetsperspektivet har även betydelse för andra sakområden, såsom brottsförebyggande, våldsbejakande extremism, ohälsa, integration, föräldraskap samt alkohol, narkotika, doping och tobak (ANDT).

Inom ramen för regeringens jämställdhetspolitik uttrycks att genomförandet av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor på regional nivå bör ske genom nära samordning med länsstyrelsernas uppdrag om annat förebyggande arbete, exempelvis brottsförebyggande frågor, föräldraskapsstöd, och folkhälsa, inklusive arbetet mot ANDT.⁸⁷

Trots olika teoretiska utgångspunkter inom närliggande preventiva fält finns gemensamma utgångspunkter i att förankring, behovsanalyser och kunskap om den aktuella och lokala situationen är betydelsefullt för en effektiv förebyggande praktik. Gemensamma utgångspunkter finns också i att bidragande riskfaktorer till problembilden bör utgöra ett underlag för val och uppföljning av valda insatser.

Som en illustration över hur närliggande preventiva fält är sammanlänkade har Länsstyrelsen i Stockholm tagit fram den så kallade preventionsstjärnan som är tänkt att fungera som en pedagogisk modell för samverkan över sakområdesgränser inom preventionsområdet.⁸⁸

⁸⁷ Socialdepartementet (2016)

Makt, mål och myndighet: feministisk politik för en jämställd framtid. kap 5., s. 124–25. Stockholm: Socialdepartementet

⁸⁸ Preventionsstjärnan har tagits

fram av Kaisa Snidare och Kajsa Lönn Rhodin vid Länsstyrelsen i Stockholm med utgångspunkt i forskningslitteratur, såsom kunskapsöversikten Arthur et al (2002) *Measuring risk- and protective factors for substance use, delinquency, and other adolescent behaviours. The Communities That Care Youth Survey.* Evaluation Review, Vol. 26 No 6 samt Sundell, K. & Forster, M. (2005) *En grund för att växa.* Forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn. Forsknings- och Utvecklingsenheten Stockholms stadsledningskontor, FoU-rapport 2005:1

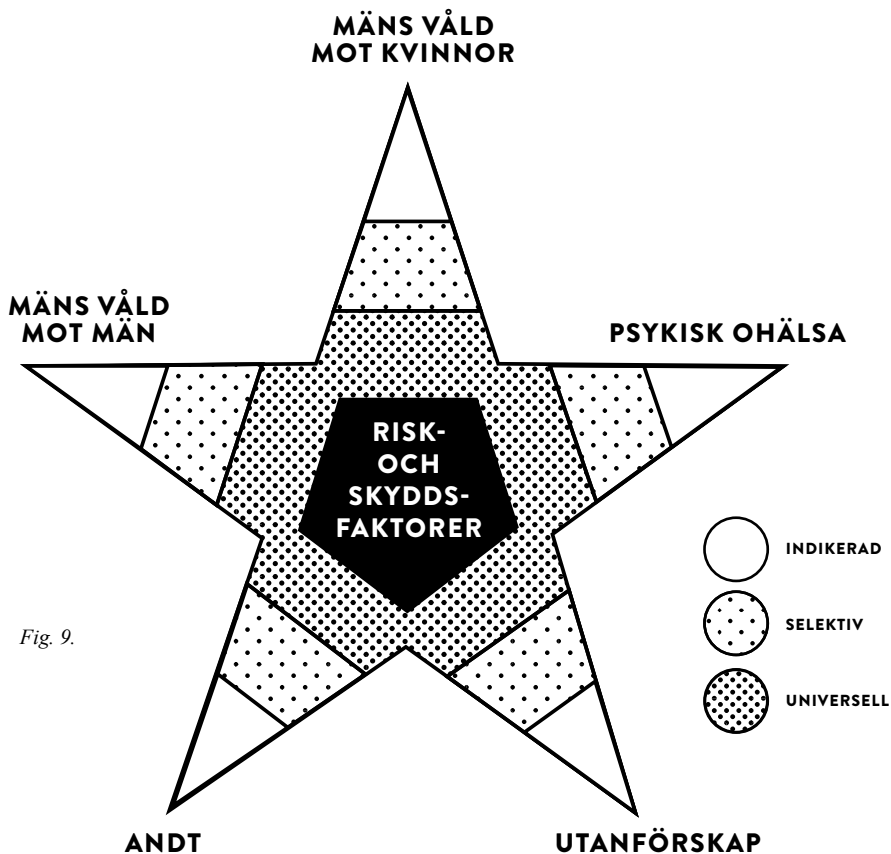

Fig. 9.

PREVENTIONSSTJÄRNAN

Närliggande preventiva fält är sammanlänkande och kan ha gemensamma bakgrundsfaktorer. Stjärnan visar att det finns stora möjligheter att gå samman kring insatser på universell nivå och därmed minska förekomsten av flera sociala problem. I spetsarna blir insatser bara riktade till en typ av problem eller våld och tar inte hänsyn till helheten.

Ett gemensamt avstamp i risk- och skyddsfaktorer innebär möjligheter att synliggöra att olika sociala problem kan ha gemensamma bakgrundsfaktorer. Förebyggande insatser som behandlar sådana gemensamma bakomliggande faktorer kan minska förekomsten av flera sociala problem och flera typer av våld. Inte minst är möjligheterna stora att gå samman kring insatser på universell preventionsnivå.

WHO lyfter att en strävan i långsiktigt hållbart våldsförebyggande arbete bör vara att samverka med alla sektorer som har som mål att förebygga våld i nära relationer och sexualiserat våld. En sådan strävan ställer krav på ett ledarskap som skapar god kommunikation och goda relationer, en förmåga att ge rum åt många perspektiv och ett samarbete över flera sektorer med olika och ibland konkurrerande behov och intressen.⁸⁹ Varje sakområde har sina specifika uppdrag, men arbetet kan länkas samman genom insatser kring risk- och skyddsfaktorer på universell preventionsnivå och genom att se hur jämställdhet påverkar hela samhället och alla närliggande preventionsområden.

JÄMSTÄLLDHET OCH BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

I regeringens nationella brottsförebyggande program konstateras att olika grupper av människor utsätts för olika typer av brott och upplevelsen av trygghet är ojämnt fördelad i befolkningen.⁹⁰ Detta gäller inte minst mellan kvinnor och män. Män begår avsevärt fler brott än kvinnor. Det finns också skillnader i vilken typ av brott män respektive kvinnor begår. Det innebär att såväl rättsväsendet som andra samhällsaktörer behöver ha kunskap om och kunna hantera kvinnors respektive mäns villkor och förutsättningar. Detta gäller inte minst det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra samt att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet. Ett jämställdhetsperspektiv behöver därför integreras i allt brottsförebyggande arbete. Regeringen konstaterar att när det handlar om att förebygga våldsbrott, sexualbrott och människohandel för sexuella ändamål är det

⁸⁹ WHO (2010) *Preventing intimate partner and sexual violence against women: Taking action and generating evidence*. Geneva: World Health Organization and London School of Hygiene and Tropical Medicine

⁹⁰ *Tillsammans mot brott – ett nationellt brottsförebyggande program*. Regeringens skrivelse 2016/17:126, s. 12

särskilt viktigt att ta tillvara och sprida kunskap om destruktiva maskulinitetsnormer, i synnerhet bland unga. Maskulinitetsnormer och heteronormativa ideal kan även motivera våld och förtryck av HBTQ-personer. Som regeringens nationella brottsförebyggande program konstaterar, är en viktig del i ett kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete att ha ett tydligt jämställdhetsfokus och att regelbundet genomföra jämställdhetsanalyser.

JÄMSTÄLLDHET OCH VÅLDSBEJAKANDE EXTREMISM

De våldsbejakande extremistmiljöerna utgörs huvudsakligen av män. I extremiströrelserna finns det individer som motsätter sig jämställdhet och kvinnors rättigheter. Det är därför viktigt att det finns ett genusperspektiv i arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism och att normer som bidrar till framväxten av våldsbejakande miljöer motverkas effektivt.⁹¹

MUCF fick 2015 ett regeringsuppdrag om att bidra till utvecklingen av ett genusperspektiv i arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Bakgrunden till uppdraget var bland annat den forskningsöversikt från 2014 om gruppstillhörighetens betydelse för maskulinitetskonstruktioner och våld där en slutsats var att pojkar och unga män i grupsammanhang konstruerar maskulinitet med mer aggressiva och sexistiska inslag.⁹²

MUCF konstaterar i sin slutrapportering av uppdraget att ett förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism bör innefattas i ett tidigt våldsförebyggande arbete med ett tydligt genusperspektiv. Genusperspektivet ger större förståelse för rörelsernas utveckling, inre dynamik och för tjejers och killars vägar in i miljöerna. Detta ger i sin tur viktig kunskap som kan användas för att förebygga våldsbejakande extremism. Myndighetens uppfattning är att ett förebyggande arbete som riktas mot att utmana stereotypa könsnormer även kan få effekter på hur tilltalande våldsbejakande extremistiska grupper propaganda upplevs vara.⁹³

⁹¹ **SoU 2017:67** *Våldsbejakande extremism – en forskarantologi*. Stockholm: Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism

⁹² **MUCF (2014)** *Grupper, maskulinitet och våld*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor

⁹³ **MUCF (2016)** *Genusperspektiv på våldsbejakande extremism – slutrapport*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor

JÄMSTÄLLDHET OCH HÄLSA

Det femte nationella jämställdhetspolitiska delmålet är jämställd hälsa. En jämställd hälsa är ett mål i sig, men bidrar också till ett jämställt och aktivt deltagande i samhället. Delmålet avser fysisk, psykisk och sexuell/reproduktiv hälsa.⁹⁴

Över lag upplever kvinnor sin hälsa som sämre än vad män gör och det finns många hälsoskillnader kopplade till kön. Flera faktorer samspekar med kön när det gäller hälsosituationen. Flera statliga utredningar beskriver hur normer om maskulinitet påverkar både mäns och kvinnors psykiska, fysiska och sexuella hälsa och är en riskfaktor i hälsosammanhang.⁹⁵

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) presenterade 2014 en befolkningsundersökning som belyser kvinnors och mäns våldsutsatthet och kopplingen till hälsa. Resultaten visar att våldet är utbrett och att utsattheten skiljer sig åt mellan kvinnor och män. Kvinnor uppvisade betydligt högre andel utsatthet för allvarligt sexuellt och psykiskt våld, medan män rapporterade högre utsatthet för allvarligt fysiskt våld. Kvinnor utsattes i betydligt högre grad för olika typer av våld av en partner, medan män vanligtvis blivit utsatta för fysiskt våld eller hot om fysiskt våld av en för dem okänd man. De kvinnor och män som hade utsatts för allvarligt sexuellt, fysiskt och/eller psykiskt våld uppgav i betydligt högre utsträckning symtom på depression, riskbruk av alkohol, och kroppsliga symtom som huvudvärk, smärta i axlar eller nacke, yrsel eller återkommande tarmbesvär jämfört med dem som inte varit utsatta för våld. Det var även flera gånger vanligare att de uppgav symtom på posttraumatiskt stressyndrom och självskadebeteende.⁹⁶

Även den nationella befolkningsundersökningen om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR), som Folkhälsomyndigheten genomfört på uppdrag av regeringen, visar en stor omfattning av utsatthet och betydande könskillnader. Främst gäller det användningen av pornografi, köp av sexuella tjänster och utsatthet för sexuella trakasserier, sexuella övergrepp och sexuellt våld. Nästan hälften av alla kvinnor i studien uppgav att de någon gång har varit

⁹⁴ WHO definierar sexuell/reproduktiv hälsa som: "...a state of physical, emotional, mental and social well-being in relation to sexuality; it is not merely the absence of disease, dysfunction or infirmity. Sexual health requires a positive and respectful approach to sexuality and sexual relationships, as well as the possibility of having pleasurable and safe sexual experiences, free of coercion, discrimination and violence. For sexual health to be attained and maintained, the sexual rights of all persons must be respected, protected and fulfilled."

WHO (2019) *Defining sexual health*. https://www.who.int/reproductive-health/topics/sexual_health/sh_definitions/en/

⁹⁵ **SoU 2014:6**, *Män och jämställdhet*, SoU 2015:86 *Jämställdhetsutredningen*

⁹⁶ **NCK (2014)** *Våld och hälsa: en befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), Uppsala universitet

utsatta för sexuella trakasserier. Även sexuella övergrepp är utbredd i befolkningen. För att öka jämställdheten och komma tillrätta med de stora könsskillnaderna bedömer Folkhälsomyndigheten att det förebyggande arbetet måste bli bättre.⁹⁷

JÄMSTÄLLDHET OCH FÖRÄLDRASKAPSTÖD

Jämställdhetsperspektivet är en grundläggande utgångspunkt som ska genomsyra arbetet med föräldraskapsstöd i Sverige. Det framgår av regeringens nationella strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd. Strategin hänvisar även till barnkonventionen, där det framgår att konventionsstaterna ska göra sitt bästa för att säkerställa erkännandet av principen att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppföstran och utveckling.

Ett jämställt föräldraskap utgår från att kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet att forma samhället och sina egna liv. I ett jämställt föräldraskap eftersträvas ekonomisk jämställdhet och en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet mellan kvinnor och män. Ett jämställt föräldraskap, där båda föräldrarna deltar och gemensamt utövar omsorgen om barnet, gynnar barnets utveckling och både föräldrarnas och barnets hälsa.

Enligt regeringen behöver föräldraskapsstödet på ett tydligare sätt bidra till ett mer jämställt föräldraskap, inte minst genom att möta föräldrars behov av stöd i sin relation till varandra och i sina ambitioner att leva jämställt. Det jämställda föräldraskapet kan även bidra till att motverka mäns våld mot flickor och kvinnor samt föräldrars våld mot barn. Detta förutsätter bland annat att stödet utmanar begränsande och destruktiva föreställningar om kön och främjar alla föräldrars delaktighet i frågor som traditionellt har betraktats som antingen mammors eller pappors ansvarsområde.⁹⁸

Att utveckla säkra, stabila och vårdande relationer mellan barn och deras föräldrar/vårdnadshavare är även en av sju interventionsstrategier som kan föra det våldsförebyggande arbetet framåt enligt WHO. Föräldraskapsstödjande

⁹⁷ **Folkhälsomyndigheten (2019)**
Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017.
Resultat från befolkningsundersökningen SRHR2017

⁹⁸ **Socialdepartementet (2018)**
En nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd. Stockholm: Regeringskansliet

insatser som stödjer säkra, stabila och vårdande relationer mellan föräldrar och barn under barns tidiga år kan förebygga omsorgssvikt. Föräldraskapsstöd har också potential att förebygga livslånga hälsokonsekvenser av omsorgssvikt och att minska förekomst av våld som utövas av unga.⁹⁹

JÄMSTÄLLDHET OCH ALKOHOL, NARKOTIKA, DROGER OCH TOBAK (ANDT)

Regeringens nationella strategi för ANDT-politiken konstaterar att det är angeläget att i allt ANDT-arbete beakta kön tillsammans med andra faktorer av betydelse för om förebyggande arbete ska få effekt. Skillnader i bruk, riskbruk, missbruk och beroende påverkas av faktorer som kön. Det är därför av strategisk betydelse att ha kunskap om de faktorer som påverkar missbruk och beroende och att dessa skiljer sig åt vad gäller kvinnor och män, vad gäller såväl uppkomsten av missbruk och beroende som dess effekt på hälsan.¹⁰⁰

Att reducera tillgång till och skadligt bruk av alkohol är en av sju interventionsstrategier för våldsförebyggande arbete enligt WHO. Enligt WHO finns viss evidens för att minskad tillgång till alkohol och behandling för personer med riskbruk kan minska vissa former av våld.¹⁰¹ Den standardiserade bedömningsmetoden FREDAs farlighetsbedömning, som Socialstyrelsen rekommenderar för socialtjänstens riskbedömningar i ärenden om våld i vuxnas nära relationer, innehåller frågor om huruvida den som utövar våld använder narkotika eller dricker alkohol. Detta då användning av narkotika och/eller alkohol ökar risken för att våldet blir grövre och farligare.¹⁰²

Ett känt problem är att kvinnor i missbruk generellt är mer utsatta för våld än andra grupper i samhället. Samtidigt har missbrukande kvinnor ofta svårare än andra att få tillgång till samhällets stöd, bland annat beroende på beroendeställning och brist på handlingsutrymme men också på grund av diskriminering och fördomar i mötet med myndigheter och andra hjälpinstanser. Kvinnor som finansierar sitt missbruk eller beroende genom att sälja sexuella tjänster är extra utsatta för våld och hot.¹⁰³

⁹⁹ WHO (2009) *Violence prevention – the evidence*. Geneva: World Health Organization

¹⁰⁰ *En samlad strategi för alkohol-, narkotika- dopnings- och tobakspolitiken 2016–2020*. Regeringens skrivelse 2015/16:86

¹⁰¹ WHO (2009) *Violence prevention – the evidence*. Geneva: World Health Organization

¹⁰² Socialstyrelsen (2014) *FREDA standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen

¹⁰³ Socialstyrelsen (2011) *Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med missbruk- eller beroendeproblem*. Västerås: Socialstyrelsen

Mot denna bakgrund bör jämställdhetsperspektivet systematiskt beaktas i såväl genomförandet som uppföljningen av ANDT-arbetet. Det är angeläget att hälsofrämjande och förebyggande ANDT-insatser inriktas på att åtgärda skillnader mellan kvinnor och män och svarar mot könsbaserade individuella och/eller gruppvisa särskilda behov och förutsättningar.

OLIKA MODELLER FÖR PREVENTION

I denna handbok är det första steget i att initiera ett våldsförebyggande arbete att identifiera strategiska partners och inleda ett arbete i nära samverkan. Eftersom arbetssätt, vokabulär och uppdrag ser olika ut hos olika aktörer kan det vara av betydelse att skapa en grundläggande förståelse för de utgångspunkter som är vägledande för olika traditioner inom det preventiva fältet. Starka preventiva traditioner finns exempelvis inom det brottsförebyggande arbetet och i arbetet med att förebygga att barn och unga utsätts för eget och andras skadliga bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak (ANDT).

UTGÅNGSPUNKTER OCH MODELLER FÖR BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

Inom det brottsförebyggande området finns ett flertal olika preventionsmodeller och metodstöd med olika inriktning. En grundläggande teoretisk utgångspunkt för det brottsförebyggande arbetet är den så kallade rutin- och aktivitets-teorin. Enligt denna teoribildning krävs tre förutsättningar för att ett brott ska kunna begås: (1) en motiverad förövare, (2) ett lämpligt objekt/brottsoffer och (3) avsaknad av kapabla väktare. Enligt detta synsätt bör dessa förutsättningar sammanfalla i tid och rum. Det är därför tillräckligt att ett av dessa tre element saknas för att brottet inte ska kunna äga rum. Stora delar av det brottsförebyggande arbetet går följaktligen ut på (1) att minska brottsbenägenheten hos potentiella lagöverträdare, (2) att minska tillgången på lämpliga brottsobjekt/stärka brottsoffer och (3) att öka tillgången på kapabla väktare.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Sarnecki, J (2004) *Kunskapsbaserad brottsprevention. Teoretiska utgångspunkter för brottsförebyggande arbete i Stockholms stad.* Stockholm: Stockholms stad

Det brottsförebyggande arbetet delas vanligen in i situationell och social brottsprevention. Den situationella brottspreventionen innebär att analysera förhållanden i den särskilda situationen eller fysiska miljön. Den sociala brottspreventionen innebär åtgärder som påverkar en persons benägenhet att begå brott. Det kan till exempel vara åtgärder för att öka självkontrollen eller stärka de sociala banden till det

”konventionella” samhället. När det gäller ett brottsförebyggande arbete för att motverka och förebygga mäns våld mot kvinnor kan det exempelvis handla om att genom utbildning och normsättning stärka beredskap för åskådaringripanden mot våld, vilket kan ses som sätt att öka kapacitet hos väktare. Det kan också handla om att analysera situationer där våld uppstår i skolmiljö och göra förändringar i den fysiska miljön för att öka tryggheten.

Dessa definitioner och kriminologiska teorier präglar denna handboks motsvarighet inom det brottsförebyggande arbetet, *Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete*. Publikationen, som ges ut av Brå i samverkan med Polismyndigheten och SKR, beskriver i fem steg hur samverkan i det brottsförebyggande arbetet praktiskt kan gå till.¹⁰⁵

En samverkan i brottsförebyggande arbete som utgår från lokala lägesbilder kan beskrivas som ett kretslopp i vilket arbetet initieras, planeras, genomförs och följs upp för att sedan starta igen. Det första steget i den brottsförebyggande samverkansprocessen innebär att kommun och polis ingår en övergripande samverkansöverenskommelse och säkerställer en organisatorisk struktur och förutsättningar för samverkansarbetet. Därefter klargör de sina respektive uppfattningar av den lokala lägesbilden avseende brott och otrygghet, samtidigt som de fortsätter inventera förutsättningarna för det brottsförebyggande arbetet. Parterna lägger därefter samman sina lägesbilder, analyserar problemen och dess orsaker och enas om inriktning och fokusområden för det gemensamma arbetet. Detta formulerar de i en mer detaljerad samverkansöverenskommelse. De inleder ett operativt arbete, formulerar konkreta mål och tar fram tidsatta åtgärdsplaner med en tydlig ansvarsfördelning. Därefter formulerar de medborgarlöften, vilket är den kommunikativa delen av samverkansöverenskommelsen. Avslutningsvis följer de upp arbetet och granskar kvaliteten på och effekterna av genomfört arbete.

Boken *Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete* ger verktyg för hela samverkansprocessen. Den riktar sig i första hand till anställda inom polis och kommun som arbetar

¹⁰⁵ **Brå (2016)** *Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete. Reviderad utgåva*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

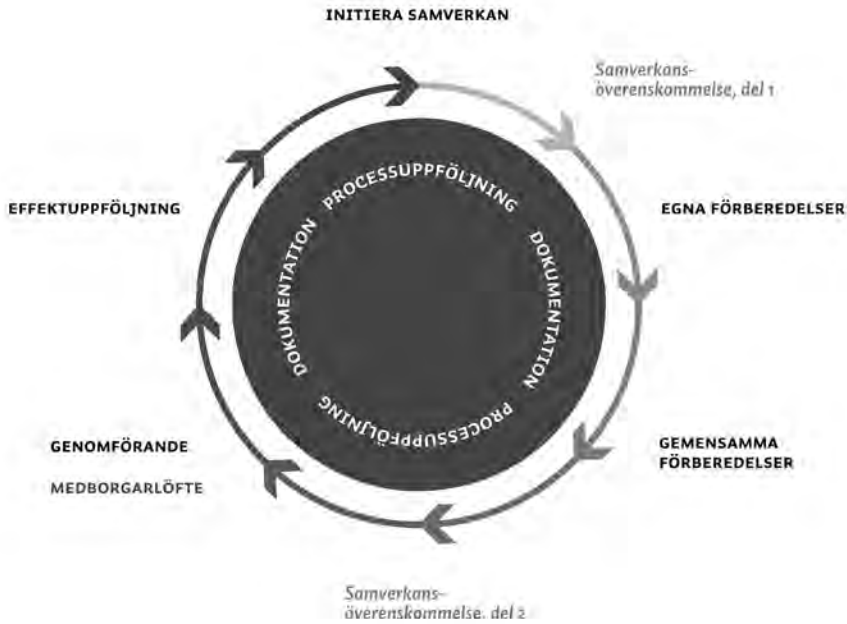

Fig. 10.

SAMVERKAN I LOKALT BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

Brottsförebyggande arbete tjänar på samverkan. För att vässa arbetet har Brå, Polismyndigheten och SKR tagit fram en samverkansprocess, som kan beskrivas som ett kretslopp i fem steg: initiera samverkan, egna förberedelser, gemensamma förberedelser, genomförande och effektuppföljning. Genom samverkan får de olika parterna samsyn på problemet, på sina respektive roller och på arbetsfördelningen.

med lokala brottsförebyggande frågor, men även tjänstemän, förtroendevalda och andra som vill samverka i brottsförebyggande arbete kan ha nytta av boken.

Både denna handbok och publikationen för lokalt brottsförebyggande arbete innehåller fem steg som i hög grad speglar varandra i sin grundläggande struktur. En avgörande skillnad är dock de teoretiska utgångspunkterna. Medan det våldsförebyggande arbetet bygger på folkhälsovetenskapliga perspektiv på prevention och genusvetenskapliga perspektiv på våld, bygger det brottsförebyggande arbetet i första hand på kriminologiska perspektiv på prevention.

PREVENTIONSMODELLER INOM ARBETET MOT ALKOHOL, NARKOTIKA, DOPNING OCH TOBAK (ANDT)

Inom folkhälsoområdet generellt och ANDT-området specifikt används samma begrepp för prevention som i denna handbok, det vill säga begreppen universell, selektiv och indikerad prevention. Även om folkhälsoområdet förordar insatser på flera preventionsnivåer samtidigt, betonas särskilt universell prevention. Detta mot bakgrund av kunskaper från folkhälsovetenskapen om den så kallade preventiva paradoxen,¹⁰⁶ som beskrevs inledningsvis i denna handbok.

Som en vägledning i det förebyggande arbetet har Folkhälsomyndigheten tagit fram en svensk sammanfattning och snabbguide av den europeiska manualen European Drug Prevention Quality Standards (EDPQS). Standarderna i manualen bygger på en kvalitativ innehållsanalys av nationella riktlinjer för förebyggande arbete i Europa. Genom att anta standarderna är avsikten att förbättra den drogförebyggande praktiken och minska sannolikheten för åtgärder med negativa effekter och att stärka en praxis i enlighet med lokala, regionala, nationella och internationella narkotikastrategier och policyer.

¹⁰⁶ Rose, G (1981) *Strategy of prevention: lessons from cardiovascular disease*. British Medical Journal, 282, 1847–51

Snabbguiden till EDPQS är tänkt att ge vägledning, råd och information åt yrkesverksamma, framför allt samordnare inom ANDT-området på lokal och regional nivå. Den kan bland annat fungera som ett kvalitetsstöd och komplement till organisationers lokala projektmallar. Förutom för projektverksamhet kan snabbguiden även användas för ordinarie förebyggande arbete som behöver kvalitetssäkras inom andra närliggande fält.

Snabbguiden innehåller åtta steg: (1) kartläggning och analys (2) resursbedömning (3) projektutformning (4) utformning av insatser (5) ledning och mobilisering av resurser (6) genomförande och uppföljning (7) uppföljning och utvärdering samt (8) förbättring och spridning. I varje fas förespråkar modellen att fyra aspekter säkras upp: (1) hållbarhet och finansiering (2) kommunikation och intressentmedverkan (3) personalutveckling och (4) etik.

Grundstrukturen påminner i stora delar om den preventionsmodell som denna handbok baseras på. EDPQS-modellen fördjupar dock projektlogiken, och fokuserar mindre på utveckling av nya interventioner. Modellen bygger på folkhälsovetenskapliga perspektiv på prevention, men saknar genusvetenskapliga perspektiv.

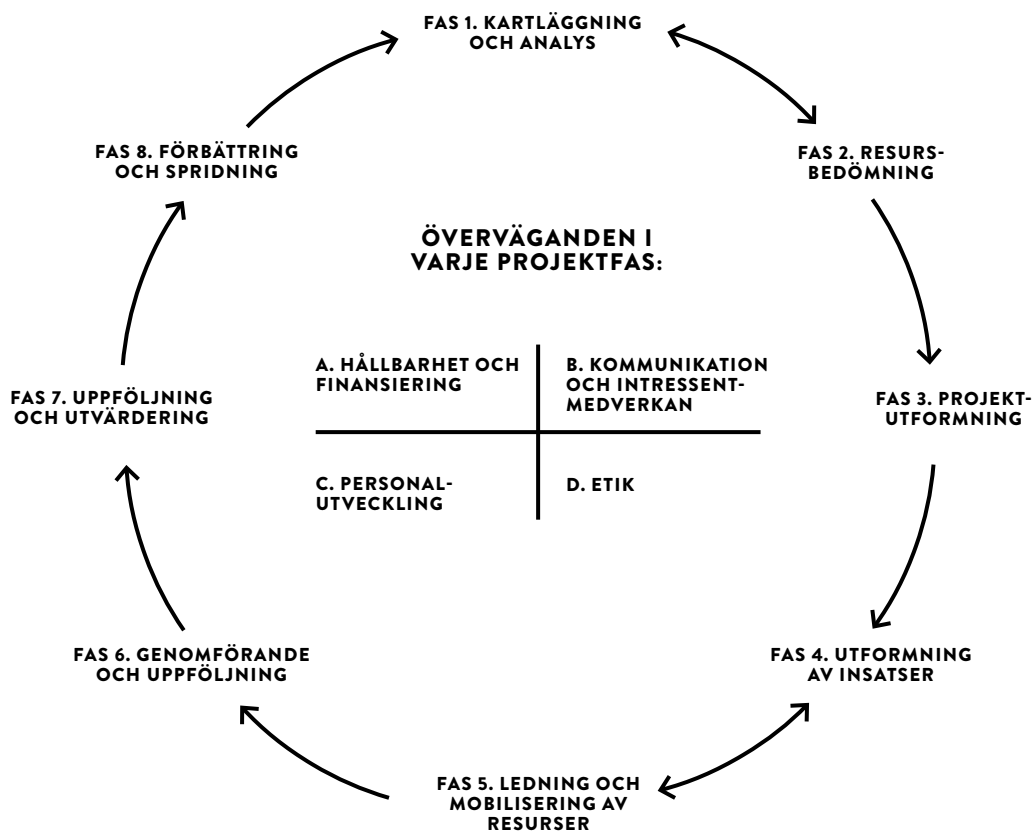

Fig. 11.

EDPQS PROJEKTCYKEL

Projekt för att förebygga ANDT brukar innehålla åtta faser, från kartläggning och analys till förbättring och spridning. I alla faser ska de fyra aspekterna i mitten av cirkeln säkras upp. Projektcykeln bygger på folkhälsovetenskapliga perspektiv på prevention.

HELA EUROPA SKA FÖREBYGGA VÅLD

Istanbulkonventionens tredje kapitel handlar om förebyggande arbete. Kapitlet föreskriver bland annat att parterna ska:

- vidta nödvändiga åtgärder för att främja förändringar i kvinnors och mäns sociala och kulturella beteendemönster i syfte att utrota fördomar, sedvänjor, traditioner och all annan praxis som utgår från föreställningen om kvinnors underordning eller från stereotypa roller för kvinnor och män

- vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder för att förebygga alla former av våld som faller inom ramen för denna konvention och som utövas av en fysisk eller juridisk person

- vidta nödvändiga åtgärder för att uppmuntra alla samhällsmedlemmar, särskilt pojkar och män, att aktivt bidra till att förebygga alla former av våld som faller inom ramen för denna konvention

- säkerställa att kultur, sedvänja, religion, tradition eller så kallad heder inte ska kunna betraktas som ett rättfärdigande av någon våldshandling som faller inom ramen för denna konvention

- regelbundet och på alla nivåer främja eller genomföra kampanjer och program för ökad medvetenhet, inbegripet i samarbete med nationella människorättsinstitutioner och jämställdhetsorgan, det civila samhället och frivilligorganisationer, särskilt kvinnoorganisationer, när så är lämpligt, för att öka allmänhetens medvetenhet om och förståelse för hur alla former av våld som faller inom ramen för denna konvention

tar sig uttryck, dess konsekvenser för barn och behovet av att förebygga detta våld

- säkerställa att informationen om vilka åtgärder som kan vidtas för att förebygga de våldshandlingar som faller inom ramen för denna konvention får stor spridning hos allmänheten

- när det är lämpligt, vidta nödvändiga åtgärder för att utbildningsmaterial om till exempel jämställdhet mellan kvinnor och män, icke-stereotypa könsroller, ömsesidig respekt, fredlig lösning av konflikter i mellanmännsliga relationer, könsrelaterat våld mot kvinnor och rätten till personlig integritet, ska ingå i formella läroplaner på alla utbildningsnivåer och vara anpassade till elevernas utvecklingsförmåga

- uppmuntra den privata sektorn, sektorn för informations- och kommunikationsteknik och medierna, med vederbörlig hänsyn till yttrandefriheten och deras oberoende, att delta i utvecklingen och genomförandet av politiken och att fastställa riktlinjer och normer för självreglering för att förebygga våld mot kvinnor och för att stärka respekten för kvinnors värdighet

- i samarbete med aktörer inom den privata sektorn, utveckla och främja barns, föräldrars och lärares kunskaper om hur de bör hantera den informations- och kommunikationsteknikmiljö som ger tillgång till förnedrande innehåll av sexuell eller våldsam karaktär och som kan vara skadlig.

INTERNATIONELLA ÖVERENSKOMMELSER MED RELEVANS FÖR DET VÅLDSFÖREBYGGANDE ARBETET

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet kallas även Istanbulkonventionen. Detta eftersom konventionen öppnades för undertecknande vid ett ministermöte i Istanbul i maj 2011. Konventionen trädde i kraft i Sverige november 2014.¹⁰⁷

Istanbulkonventionen är det första juridiskt bindande regionala instrumentet om våld mot kvinnor i Europa. Konventionen fördömer alla former av våld och beskriver våld mot kvinnor som ett uttryck för historiskt ojämlika maktförhållanden mellan kvinnor och män. Den slår fast att våld mot kvinnor är könsrelaterat på strukturell nivå. Att förebygga våld mot kvinnor beskrivs som avgörande för att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män.

FN:S KONVENTION OM BARNETS RÄTTIGHETER

FN:s konvention om barnets rättigheter, eller barnkonventionen som den också kallas, innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn. En majoritet i riksdagen har beslutat att inkorporera barnkonventionen i svensk lag från och med den 1 januari 2020. Beslutet förtydligar att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen. Barnets rättigheter ska beaktas vid avvägningar och bedömningar i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn. En inkorporering av barnkonventionen bidrar till att synliggöra barnets rättigheter. Det är ett sätt att skapa en grund för ett mer barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet.

¹⁰⁷ **Europarådet (2011)** *Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet*, Europarådets fördragsserie nr. 210

BARN HAR RÄTT TILL ETT LIV FRITT FRÅN VÅLD

Flera av barnkonventionens artiklar rör barn och ungas rätt till en vardag fri från våld.

Artikel 19: Barn ska skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, miss-handel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp.

Artikel 24: Barn har rätt till bästa möjliga hälsa, tillgång till hälso- och sjukvård samt till rehabilitering. Traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa ska avskaffas.

Artikel 34: Barn ska skyddas från alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp.

I en FN-studie av våld mot barn från 2006 är de huvudsakliga slutsatserna att våld mot barn kan och måste förebyggas. Följande fem slutsatser ser vi som viktiga att ta fasta på:

- ◆ Våld mot barn är inte oundvikligt. Det kan och måste förhindras.
- ◆ Varje barn har rätt till ett liv fritt från våld. Våld mot barn kan aldrig rättfärdigas.
- ◆ Barn kan ge ett värdefullt bidrag till att förstå det våld de utsatts för och den skada våldet orsakat dem. Vi måste lyssna och lära av barn, och tillsammans med dem hitta fungerande lösningar.
- ◆ Det bästa sättet att ta itu med våld mot barn är att stoppa det innan det händer genom att investera i förebyggande program. Staterna måste satsa på evidensbaserad politik och program för att ta itu med de faktorer som ger upphov till våld mot barn, och se till att resurser avsätts för att ta itu med de bakomliggande orsakerna.
- ◆ Samtidigt som stater och alla sektorer i samhället bör prioritera att förebygga våld, ska de ta ansvar för att skydda barn och hålla dem som utsätter barn för fara ansvariga.

I studien finns också en rad rekommendationer som kan ligga till grund för att utveckla strategier eller handlingsplaner om våldsprevention utifrån ett barnrättsperspektiv.¹⁰⁸

¹⁰⁸ FN (2006) *World Report on Violence against Children* Geneva: United Nations. Läs mer på www.unicef.org/violencestudy/

FN-kommittén har särskilt diskuterat artikel 19 i barnkonventionen under temat Våld mot barn i familjer och skolor. De formulerade följande vägledande principer:

- ◆ **Prioritera prevention:** Garantera universell tillgänglighet till våldsfria läromiljöer, där barns rättigheter främjas och respekteras. Förbjud våld i skolan. Förebygg våld i skolan med specifika program som riktar sig till hela skolan som miljö. Prioritera uppmärksamheten på genusfrågor och dess koppling till våld. Ge särskild uppmärksamhet till utsatta grupper. Ordna med säkra fysiska platser.
- ◆ **Engagera och bygg kapacitet:** Etablera och implementera grund- eller uppföranderegler i skolan som avspeglar barns rättigheter. Försäkra er om att skolans ledning och lärare använder icke-våldsamma undervisnings- och inlärningsstrategier och disciplinära metoder. Lyssna till elever och uppmuntra delaktighet. Stärk kunskap om och färdigheter i icke-våld. Implementera livskunskaper så att elever får möjlighet att utveckla personliga färdigheter. Främja samverkan mellan skola och närmiljö och presentera skolan som en resurs för andra organisationer och det civila samhället.
- ◆ **Bygg upp informationssystem:** Stärk system för datainsamling för alla typer av våld mot flickor och pojkar. Utveckla en nationell forskningsagenda om våld i och i närheten av skolan.¹⁰⁹

¹⁰⁹ **UNICEF (2007)** *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child: Fully Revised Third Edition*. Geneva: United Nations Children's Fund (UNICEF)

AGENDA 2030

Vid FN:s toppmöte den 25 september 2015 antog världens stats- och regeringschefer 17 globala mål och Agenda 2030 för hållbar utveckling som beaktar ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet. Det femte målet i Agenda 2030 är att uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt. FN konstaterar att alla former av våld mot flickor och kvinnor drabbar såväl individen som samhället i stort och är ett hinder för jämställdhet och utveckling. Sociala normer och sedvänjor som sanktionerar ojämställdhet och våld mot flickor och kvinnor måste förändras.

SÅ VILL FN NÅ JÄMSTÄLLDHETSMÅLET

FN har slagit fast ett antal delmål för att nå jämställdhetsmålet inom Agenda 2030. Flera av delmålen har bäring på det våldsförebyggande arbetet:

– Avskaffa alla former av diskriminering av alla flickor och kvinnor överallt.

– Avskaffa alla former av våld mot alla flickor och kvinnor i det offentliga och privata rummet,

inklusive människohandel, sexuellt utnyttjande och andra typer av exploatering.

– Avskaffa alla skadliga sedvänjor, såsom barnäktenskap, tidiga äktenskap och tvångsäktenskap samt kvinnlig könsstympning.

– Säkerställ allmän tillgång till sexuell och reproduktiv hälsa och reproduktiva rättigheter.

DISKRIMINERINGSLAG, SKOLLAG OCH SEXUALBROTTS- LAGSTIFTNING

DISKRIMINERINGSLAG OCH SKOLLAG

I skolan gäller skollagen och diskrimineringslagen parallellt. Båda lagarna reglerar att skolor och skolornas huvudman (kommun eller friskola), respektive utbildningsanordnaren aktivt ska arbeta mot kränkande behandling och trakasserier. Skollagen genomsyras av barnkonventionens princip om barnets bästa. Skolor är enligt skollagen 1 kap. 5 § skyldiga att skydda barn från våld genom att ”främja de mänskliga rättigheterna och motverka alla former av kränkande behandling”.

Där framgår också att ”var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling”. Skolan ska varje år upprätta en plan med de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Sedan 1 januari 2017 gäller även nya bestämmelser i diskrimineringslagens tredje kapitel om aktiva åtgärder. Det innebär att arbetsgivare och utbildningsanordnare har ett större ansvar än tidigare att arbeta förebyggande och främjande för att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter. Arbetsgivare och utbildningsanordnare ska även ta fram och följa upp riktlinjer och rutiner för att förhindra trakasserier och sexuella trakasserier. I samma anda slår läroplanen fast att skolan ska främja aktning för varje människas egenvärde och att skolan aktivt och medvetet ska främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter och motverka stereotypa könsmonster.

Kränkande behandling definieras i skollagen 6 kap. 3 § som ”ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker ett barns eller en elevs värdighet”. Barn- och elevombudet (BEO) tar emot anmälningsärenden från elever eller föräldrar om skolan eller en huvudman brustit i sitt ansvar.

Diskrimineringslagen innefattar sex olika former av diskriminering. En form är trakasserier, som definieras som ”ett uppträdande som kränker någons värdighet och har samband med någon av diskrimineringsgrunderna”. En annan form är sexuella trakasserier. Definitionen i diskrimineringslagen 1 kap. 4 § är ”ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet”. Diskrimineringsombudsmannen (DO) utövar tillsyn och tar emot anmälningar.

NY SEXUALBROTTLAGSTIFTNING BYGGD PÅ FRIVILLIGHET

Sexualbrotten ökar i Sverige. Yngre kvinnor är mest utsatta. Samtidigt anmäls för få av dessa brott. Mot denna bakgrund har Sverige sedan juli 2018 en ny sexualbrottslagstiftning som innebär att gränsen för om en gärning ska räknas som straffbar ska gå vid om deltagandet i en sexuell aktivitet är frivilligt eller inte. En gärningsman ska kunna dömas för till exempel våldtäkt även om denne inte använt sig av våld eller hot eller utnyttjat offrets särskilt utsatta situation. Sverige har också infört ett särskilt oaktsamhetsansvar för vissa allvarliga sexualbrott. Oaktsamheten tar sikte på omständigheten att den andra personen inte deltar frivilligt. Detta innebär att fler kommer att kunna dömas för övergrepp jämfört med i dag, till exempel när man borde inse risken för att någon inte deltar frivilligt men ändå genomför en sexuell handling med den personen.¹¹⁰

Sexualbrotten regleras i brottsbalkens sjätte kapitel. Utgångspunkten för lagstiftningen är att varje människa har en självklar rätt till sin egen kropp och sexualitet. Ett sexuellt övergrepp är ett extremt och oacceptabelt uttryck för bristande respekt för denna självbestämmanderätt.

¹¹⁰ En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet. Justitieutskottets bet 2017/18: JuU29

AV FRI VILJA – BROTTSOFFERMYNDIGHETENS KAMPANJ OM SEXUALBROTTLAGSTIFTNINGEN

Brottsoffermyndigheten har fått i uppdrag av regeringen att ta fram och sprida information om den nya sexualbrottslagstiftningen. Ett av resultaten är frivilligtsex.se, där ni kan läsa mer om den nya lagstift-

ningen, vad som är okej och inte och var det går att få stöd och hjälp. Brottsoffermyndigheten arbetar även med kampanjer om lagstiftningen, en webbaserad utbildning och en lärarhandledning.

FLER TEXTER SOM ÄR BRA ATT LÄSA

WHO-RAPPORTER

The World report on violence and health (2002)

Är en omfattande översikt av våld som globalt problem, vad våld är, vem som påverkas och vad som kan göras. 160 experter från hela världen har tagit fram underlaget. Hela rapporten är på 360 sidor. Den finns i en sammanfattning på 54 sidor och i en kortversion på 12 sidor. Dessutom finns samtliga versioner på en rad olika språk. Alla som arbetar med våldsprevention borde läsa någon av dessa för att få ett gemensamt språk och en gemensam grund att stå på.

Handbook for the documentation of interpersonal violence prevention programmes (2004)

Beskriver hur våldsförebyggande program systematiskt kan identifieras och dokumenteras vad gäller målgrupp, interventioner, utvärderingsmetod och evidens för effektivitet. Handboken är på 60 sidor och en utmärkt grund för systematisering och bedömning av våldsförebyggande insatser.

The economic dimensions of interpersonal violence (2004)

Visar på argument för att investera i våldsprevention genom att belysa de enorma ekonomiska kostnader som interpersonellt våld medför och ger en översikt av den begränsade men likväl slående evidens för kostnads-effektivitet som finns för preventionsprogram. Rapporten är på 70 sidor.

Preventing violence: a guide to implementing the recommendations of the World report on violence and health (2004)

Innehåller konceptuella och praktiska förslag för implementering av sex nationella aktiviteter och föreslår en multisektoriell, empirinära och kunskapsbaserad ansats.

Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence (2006)

Är en guide för hur misshandel och vanvård av barn mellan 0 och 14 år kan förebyggas och hur kunskapsbaserade preventionsprogram kan utvecklas. Rapporten är på 102 sidor.

Violence prevention: the evidence (2009)

En serie av rapporter som visar vad som fungerar för att förebygga interpersonellt våld (inklusive våld mot kvinnor och tjejer) och våld mot sig själv. Genom att sätta fokus på evidens för effektivitet ger genomgången tydliga riktlinjer för hur finansärer, politiskt ansvariga och de som implementerar program kan stärka genomslaget för våldsförebyggande insatser riktade mot kvinnor, tjejer, män och killar. Serien består av sju delrapporter på totalt 134 sidor.

Preventing intimate partner and sexual violence against women: taking action and generating evidence (2010)

Visar karaktären på samt omfattningen, riskerna och konsekvenserna av våld i nära relationer och sexualiserat våld. Den ger en struktur för strategier att förebygga dessa former av våld mot kvinnor och presenterar ett ramverk i sex steg för planering, implementering och utvärdering av preventionspolicyer och program. Den betonar också vikten av att integrera vetenskapliga utvärderingar i alla former av förebyggande aktiviteter för att utöka nuvarande kunskap om vad som fungerar för att förebygga våld i nära relationer och sexualiserat våld. Rapporten är på 102 sidor.

Violence against women: health impacts and the role of the health sector (2013)

Innehåller fakta om våld mot kvinnor, konsekvenser av våld i nära relationer och sexualiserat våld.

Global and regional estimates of violence against women (2013)

Rapporten presenterar den första globala systematiska översikten av förekomsten av två former av våld mot kvinnor: våld av en intim partner (våld i nära relationer) och sexualiserat våld av någon annan än en partner (icke-partner sexualiserat våld). Rapporten är på 57 sidor.

Preventing violence: evaluating outcomes of parenting programmes (2013)

Syftar till att öka förståelsen för behov av, och processen bakom, att genomföra effektutvärderingar av föräldraprogram i låg- och medelinkomstländer. Rapporten är på 32 sidor.

Global status report on violence prevention (2014)

Presenterar och utvärderar nationella insatser från 133 länder med utgångspunkt i rekommendationer från rapporten *World report on violence and health*. Återger data för nationella insatser för att motverka barnmisshandel, ungdomsvåld, partnervåld och sexuellt våld, samt våld mot äldre. Rapporten är på 292 sidor.

INSPIRE: Seven Strategies for Ending Violence Against Children (2018)

Presenterar sju evidensbaserade strategier för att förebygga och motverka våld mot barn och unga. De sju strategierna är tänkta att vara ett stöd för länder och samhällen som vill stärka sitt förebyggande arbete i syfte att minska våld mot barn och unga. Rapporten är på 104 sidor.

INSPIRE Handbook: action for implementing the seven strategies for ending violence against children (2018)

Ger stöd i tillämpningen av de sju strategierna för att minska våld mot barn och unga med hänsyn till behov och kontext för implementering.

School-based violence prevention: a practical handbook (2019)

En handbok för praktiker som vill arbeta våldsförebyggande i skolan enligt en så kallad hela-skolan-ansats i nio steg. Berör bland annat uppstart, datainsamling, läroplansintegrering, värdegrundsarbete med pedagoger, att agera utifrån våldshändelser, fysisk skolmiljö, föräldrainvolvering, när samhälls-involvering och utvärdering. Rapporten är 66 sidor.

INTERNATIONELLA PUBLIKATIONER OM VÅLD OCH MASKULINITET

Masculine Norms and Violence: Making the Connections (2018)

Beskriver samband mellan maskulinitetsnormer och sannolikheten för att män utövar eller utsätts för våld, liksom hur dessa samband kan användas som utgångspunkt för ett förebyggande olika former av mäns våld.

Engaging men and boys in violence prevention (2018)

Samlar och bedömer internationella satsningar för att engagera pojkar och män i våldsförebyggande arbete. Innehåller praktisk vägledning kring effektiva strategier för att förebygga mäns våld mot kvinnor och ett ramverk för att förstå och stödja mäns och pojkars roller i ett våldsförebyggande arbete. Publikationen är 440 sidor.

The Man Box: A Study on being a Young Man in the US. UK and Mexico (2017)

Beskriver resultatet av en studie som fokuserar på unga mäns attityder, beteenden och förståelse av manlighet. Visar på hur unga män känner sig fångade rigida konstruktioner och kulturella idéer om manlig identitet. En sådan idé är att utöva våld för att lösa konflikter.

The cost of the man box: a study on the economic impacts of harmful masculine stereotypes in the United States (2019)

Beskriver samhällliga och ekonomiska kostnader av rigida konstruktioner av manlig identitet.

The macho paradox why some men hurt women and how all men can help (2006)

Klassiker som beskriver förklaringsmodeller till varför så många män trakasserar och skadar kvinnor, och hur män och kvinnor kan gå samman och bidra till att förebygga könsbaserat våld.

PUBLIKATIONER FRÅN JÄMSTÄLLDHETS- MYNDIGHETEN

Varaktig framgång istället för projekt – Nordiska erfarenheter av våldsförebyggande arbete (2018)

Samlar erfarenheter av våldsförebyggande arbete i Norden och innehåller reportage och intervjuer som belyser några av de exempel som presenterades under den internationella konferensen ICMEO i maj 2018, samt några kortare artiklar om centrala aspekter av ett effektivt våldsförebyggande arbete.

Samtal pågår: Om hedersrelaterat våld och förtryck (2019)

Är Jämställdhetsmyndighetens dokumentation av det internationella expertmötet om våldsförebyggande arbete med pojkar och unga män i en hederskontext som arrangerades i november 2018.

PUBLIKATIONER FRÅN MYNDIGHETEN FÖR UNGDOMS- OCH CIVILSAMHÄLLES- FRÅGOR (MUCF)

Från snack till verkstad (2010)

Lägger fokus på att utveckla och göra våldspreventiva insatser. Skriften från Forkby, Löfström och Hansson (2010) är mer faktaorienterad och övergripande än denna handbok.

Unga och våld (2013)

En analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter sammanfattar våldets omfattning, forskning om våld och maskulinitet samt metoder för att arbeta förebyggande.

Före han slår (2013)

Innehåller en genomgång av drygt 1 000 publikationer. Av dessa gick 290 igenom en intervention som innehöll någon form av metodbeskrivning. 43 publikationer gallrades ut mot bakgrund av att de innehöll primärpreventiva eller universella metoder, med genusperspektiv, med flera vetenskapliga effektutvärderingar. Nästa steg var att hitta metoder som hade flera effektutvärderingar av bra kvalitet, som hade fått stor spridning och implementerats på många håll. Det resulterade i identifieringen av sju metoder som visade lovande eller bra resultat.

Låt 101 blommor blomma (2013)

Kartlägger våldspreventiva insatser med fokus på unga. Inga av programmen eller metoderna är evidensutvärderade. Många av projekten är bra och många förebygger säkert våld, men få utgår från det systematiska arbetet som förordas inom preventionsfältet.

Hjältar och monster (2013)

Samhällsvetenskapliga perspektiv på män och våld är en sammanställning av olika perspektiv och teorier om män och våld. Vi rekommenderar att läsa denna som en fördjupning i relation till steg 4, som ett stöd i att identifiera förändringsidéer.

Grupper, maskuliniteter och våld (2014)

Handlar om olika maskulinitetsnormer och gruppens betydelse för ungas attityder, värderingar och våldshandlingar. Vi rekommenderar den som en fördjupning till att förstå och analysera unga mäns våld.

© Jämställdhetsmyndigheten 2019

Handboken *Inget att vänta på* har reviderats av Jämställdhetsmyndigheten, MÄN och Unizon. Jämställdhetsmyndigheten har också inhämtat synpunkter från följande myndigheter och organisationer:

Originalförfattare:

Lena Berg, Magnus Loftsson för organisationen Män på uppdrag av MUCF

Intervjuer:

Jämställdhetsmyndigheten
Gullers Grupp

Grafisk form:

Gullers Grupp

Illustration:

Gullers Grupp
Anna Björnström: s. 164

Foto:

Paul Björkman: omslag samt s. 13, 40, 43, 108, 111, 134, 136, 139, 144, 147, 153

Jöran Fagerlund: s. 70, 101

Matilda Audas Björkholm: s. 32, 35

Ylva Sundgren: s. 66

Angela von Brill: s. 87

Getty Images: s. 21, 23, 29, 74, 83, 175

Tryck:

Göteborgstryckeriet, 2020

Tredje omarbetade upplagan, första tryckningen

Distribution:

Jämställdhetsmyndigheten
Box 73, 424 22 Angered
jamstalldhetsmyndigheten.se

Brottsförebyggande rådet

Brottsoffermyndigheten

Folkhälsomyndigheten

Friends

Myndigheten för familjerätt och
föräldraskapsstöd

MÄN

Länsstyrelsen Skåne

Länsstyrelsen Stockholm

Länsstyrelsen Västerbotten

Länsstyrelsen Västmanland

Länsstyrelsen Örebro

Socialstyrelsen

Universitet Osnabrück

Unizon

Ett våldsförebyggande arbete är inte en valmöjlighet, det är en nödvändighet. För att förebygga våld krävs samarbete över professionsgränserna. Det behövs också modiga, uthålliga ledare och medarbetare som vågar pröva nya vägar, såväl på statlig nivå som i kommunerna och inom civilsamhället.

I denna handbok finns kunskap om våld, genus och prevention samlad på ett och samma ställe. Den ger er konkret vägledning för hur ett systematiskt och kunskapsbaserat våldsförebyggande arbete kan genomföras i fem steg.

Handboken är i första hand skriven för er som arbetar inom länsstyrelse, i kommun eller inom civilsamhället. Även ni som arbetar våldsförebyggande direkt med barn och unga kan ha nytta av handboken, i likhet med andra tjänstepersoner, chefer och förtroendevalda som har en central roll i att möjliggöra det våldsförebyggande arbetet.

Tidiga våldsförebyggande insatser är en förutsättning för att uppnå jämställdhet. Det finns inget att vänta på.

JÄMSTÄLLDHETS
MYNDIGHETEN

